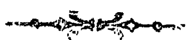
అంకితము

నా

చిన్నతనము

నుండియు, నన్ను

యథామైన శక్తికొలంది శిక్షితునిం

జేసిన గురుండును, "భారతసారరత్నావళి" "భాగవత

సారముక్తావళి" యను గ్రంథముల

విరచించిన వరసుండును

ఆగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుండు

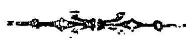
కట్టమంచి — సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి యొక్క

దివ్యచరణమ్ములకు

భక్తిప్రేరితుఁడనై

ఈగ్రంథమును సమర్పించుచున్నాఁడను

అంకితము

నా

చిన్నతనము

నుండియు, నన్ను

ఆంధ్రమున శక్తికొలఁది శిక్షితునిం

జేసిన గురుండును, "భారతసారరత్నావళి" "భాగవత

సారముక్తావళి" యను గ్రంథముల

విరచించిన సరసుండును

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుండు

కట్టమంచి — సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి యొక్క

దివ్యచరణమ్ములకు

భక్తిప్రీతుఁడనై

ఈగ్రంథమును సమర్పించుచున్నాఁడను

అవతారిక

ఈ గ్రంథముయొక్క చరిత్రము గొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత ౧౮౯౫వ సంవత్సరములో, నేను చెన్నపురి క్రైస్తవకళాశాలయందు విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు, కళాపూర్ణోదయ పఠనోత్సాహోత్కర్షంబునంజేసి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణమునుండి విముక్తియు, సాధ్యమైన తవఱకు బడయుంగోరి యాత్మతృప్తికై యొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్టమొదట బహిరంగపఱుపఁబడిన రంగము ఆకాలేజికిఁజేరిన "యాంధ్రభాషాభిరంజనీ" సమాజము. దీని నత్యంతముగాఁ బొగడినవారిలో నొకఁడు సహపాఠియుఁ బరమమిత్రుండునగు మొంట్రేటి బాపనయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆసుకుమారచిత్తుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగానుండిన "విద్యాభివర్ధనీ" సమాజమువారి యాశ్రయమున నడుపఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసమును మిక్కిలిజంకుతోఁ జదివితి. అక్కడఁ దటస్థించిన వాదములం జర్చలంబట్టి చూడఁగా, నాకాలమునఁ గళాపూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోఁచినది. తెనుఁగున నవలలనఁబడు కథలఁ గల్పించుటలో నద్భుతప్రతిభులగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును బెద్దగా గణించి యామోదసూచకముగఁ దసుకృతుల నాకు సమ్మానముగా నిచ్చిరి. బాలుండనగు నాకు నట్టి వారి యంగీకార మెంతటి యాత్మసౌఖ్యము నొసంగెనో మీరే యోజింపుడు. భాషాకృషికి ప్రోత్సాహకములలో వారిసంభావన ప్రథమగణ్యము. పిమ్మట నావ్యాసము మఱి రెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక

దాన నగ్రాసన మలంకరించిన కవిశ్రేష్ఠులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులుగారు, నేను అత్యుక్తిదోషముపాలైతినని మృదువచనములతో మననము నొవ్యాసవిధంబునఁ గొన్ని స్ఖాలిత్యములంజూపి నన్నుం గృతార్థునింజేసి నాకు నెప్పటికంటె నెక్కువగ వందనీయులైరి. నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ మాస్భ సుబ్రహ్మణ్యంగారు నావ్యాసముం గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమున విద్యార్థినై గవర్నమెంటు వారొసంగిన బహుమానవేతనము సహాయముగ నింగ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశములయందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱింజూచుచుంటినిగాని వదలలేను. వదలఁగాను రాన. మరల స్వదేశమునకు వచ్చుటకు సుమారు ౫ సంవత్సరములు పట్టెను. వచ్చియుండిన కొంచెము తెనుగన్నేనో సగానికి సగము అంతర్ధానమైనందునఁ జింతాక్రాంతుఁడనై, యే ప్రాచుర్యములు నాకేలయని యుండఁగా, ప్రస్తావవశమున నాయుపన్యాసము సంగతి వినిన అస్మత్పితృసఖుని పుత్రుఁడు వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి దానిం బ్రకటింపఁగోరి తనకిమ్మని యడుగఁగా నెట్టకేలకు నమ్మతించితి. ఇంటికివచ్చి యెక్కడవెదకినను నాకా విమర్శనము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమాయెనో దేవునికే యెరుక! నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగ్నునకు దుర్ఘటములు. కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభముకాదు. తనంతట రాదు. ఇట్లుకొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేను యెట్లున్నను వ్రాయక పోరాదని పునఃపఠనమునకుం దొడఁగుతఱికి నాయభిప్రాయము లనేకములు నాకుఁ దెలియకయ యీమధ్యమునఁ బలుతెఱంగుల మార్పులం గాంచియుండుటవ్యక్తమయ్యెను. దానచే నుపన్యాసమునకు మాఱుగ నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రొత్తపేరిడుటయు ననివార్యములాయెను.

ఒంటిగా నే సమర్థించి యుండఁజాలను నాకుం దోడుగ మైసూరు మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్ర పండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱెఁ గాని లేకున్న నై యుండుట సందిగ్ధము. ఇంతత్వరలో నైయుండుట యసంభవము.

తొలుతటి యుపన్యాసము వాసస యిందు నింకను నుండుట చదువరు లెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక దానిపైఁ బ్రసరించియుండుట స్పష్టము. సహజవ్యాప్తినేల నిరోధింప వలయునని దానిప్రకృతి కనర్గళసంచార మొసంగితి. గ్రంథవైపుల్యముం గూర్చి క్షమాపణ వేఁడెద.

ఈకార్యమునకుఁ దొలుత నత్యంత ప్రోత్సాహకుఁడైన మన్మిత్రుఁడు మొంగ్రేటి బాపనయ్య కీర్తిశేషుఁడగుటచే దీనింజూచి నాపైఁ బ్రేమచేనైన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాఁడ! చిరసమీక్షచే గార్యములు నిష్ఫలములగునుగదా! కావున నీచింత దురదృష్టము గాదు. నానేరమునకునైనదండన.

ఇట్లు.

తమ విధేయుఁడు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, సుగుణమణిఖని
శ్రోత్రియుఁ డురువైభవుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతులఫలంబు మీకు నభివేదింతున్. ౧

మ. గుణమీ వ్యాసమునందుఁ గొంచియము ; సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా
ఘనమైనట్టి కవిత్వవిద్య నెఱుఁగంగా నాకు శక్యంబె ? యో
జనమై మీరు విచారణ ల్సలిపి, సంస్కారంబులం జూపి, భా
షను పెంపింకను మీఱఁదేర్తు రను విశ్వాసంబునన్ వ్రాసితిన్ ౨

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము తేర్పఁగ నెవండఁ ? గార్యదే
శాంతరగామినౌట మనుపట్లటు వచ్చిన కొంత యాంధ్రముం
జింత ఘటిల్లఁజేయు పరిశీర్ణత నెన్నఁడొ చెందదెఁ గాన సి
ద్ధాంతము లేల నాకు ? దయదప్పక మీరలు చాలఁ జూచి నన్. ౩

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి
నరు లారాధింప, యౌవన మనశ్వరమై
పరగంగ నిత్యనవ్య
స్ఫురణమ్మునఁ దేర్చు కవిత సొంపేమందున్. ౪

ఉ. కారణజన్ముఁడై, జనని కాయము మెచ్చఁగ భారతంబు నా
నా రుచిరార్థయుక్తముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి
స్ఫార వచోధురీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిఁగించె నెవ్వఁ డా
సూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్. ౫

క. కవితా ప్రపంచ రవిఁ, ది
క్కవరేణ్యుం గొలిచి, యతని కడిఁది యశఃకాం
తివలన వ్యక్తములయిన
ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్. ౬

విషయసూచిక

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము.

పుట

రెండవ ప్రకరణము.

మూడవ ప్రకరణము.

విషయసూచిక

పీఠిక

ఈకవిత్వతత్త్వవిచార మాంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితము గాని క్రొత్తదికాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయకోవిదులును సుప్రసిద్ధులు నగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాంధ్ర సాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ. 1899 లో, వ్యాసరూపమున నవతరించి సభల మెప్పు వడసి 1914 లో, వికసించి ప్రకాశించిన యీ కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శనమందలి విషయము లింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కఁగా నెఱిఁగియున్నను, శ్రీరెడ్డిగా రుపాధ్యక్షులుగా నున్నతఱి దీని నాంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్తునకు సమర్పించియుండుటచేఁ బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినదికాని, నిజముగా నిది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుఁడైనఁ గావచ్చునుగాని కవి యగుట కష్టము. ఎట్లో శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైనఁ గావచ్చునుగాని విమర్శకుఁడగుట యంతకంటెఁ గష్టము. లోకజ్ఞుఁడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కనిభావమిముడ్చునట్టి కవిదృష్టి యేకాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండితపామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుఁడును బహుకవిభావజ్ఞుఁడునై యా కవిత్వమందలి మంచినో చెడ్డనో తెలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైనఁ గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకము కానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమనుట. ఇట్లే శాస్త్రరచనముకంటె శాస్త్రవిమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యాది భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధశాస్త్రమతము లాకర్షించి కావించిన

వివిధ విమర్శనములును, ఔచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశరసగంగాధ రాదిలక్షణ గ్రంథములందు క్షేమేంద్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథపండిత రాజాదులు బహుగతులఁ గావించిన కథారసపాత్రాది విమర్శనము లును, విద్వజ్జనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారివారి మతాభిమాన పాండిత్యవిశేషాదులనుబట్టి వానిత్రోవలు వేఱుగాఁ గనఁబడుటచే విమర్శనమున కొకనిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యము కూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతి యనియు, గుణముమాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పిపుచ్చుట మధ్యమ పద్ధతి యనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుఁగు పఱుచుట యధమపద్ధతి యనియు, గుణమును దోషముఁగానో దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమపద్ధతి యనియు లోకజ్ఞులు చెప్పెదరు. కొంతకాలమునుండి, తెలుఁగులో విమర్శనము లేదను లోపముతీర్చుటకోయన పోఁకకు పుట్టెఁ డన్నట్లు వెడలుచున్న విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటిమూఁడుపద్ధతుల కుదాహరణముగా నున్నవని ప్రాజ్ఞలోకము తలంచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు గానిచో భాషకిట్టి యనర్థము లుత్పత్తిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని పత్రికలుగూడ సహకారులగుచున్నవని చెప్పవలసివచ్చుట విచారక మగుచున్నది.

రజోఽనన్తరవివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతిసూత్ర ములందలి విధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో, అసమ్మతమనియో, ఆపత్కాల విహితమనియో, యేదో యొకటి విస్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మత మని సప్రమాణముగా నిరూపించి యేకారణముననో యసమ్మతమని

మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా? అట్లే యొక భాషావిషయమును విమర్శించునపు డిది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాఱును, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువ యుండునా? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్చుకొనవచ్చునుగాని, ఆమార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచిత మగునుగాని యస్థిరచిత్తతతో ననూయతోఁ గావించినదైనచో విద్వల్లోకము సమ్మతిగాంచఁజాలదు. కావున నేదేని యొకవిషయము విమర్శించుటకు ముందుగా సర్వ్హాత సంపాదింపవలెను. అది లేక విమ ర్శింపఁబూనుట యందనిమ్రానిపండ్లు కట్టుచాచుటయే. కాని —

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన సద్విమర్శనములు గూడఁ గొన్ని యాంధ్రమున లేకపోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డి గారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద మొద లగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది కవులను గొందఱు గొన్నివిధముల విమర్శించిరి. కాని, వారిపద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంగ్లపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వాతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హమగుచున్నదనుట యనుభవ సిద్ధమగుటచే లోకోభిన్నరుచి యన్నట్లు కొంద ఱీవిమర్శనములోని కొన్ని విషయములందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్ప వలసివచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతి కాక్షేపము రాఁజాలదు.

ఆంధ్రభారత నిరంతర పఠనాయత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి సూరనార్యుని కవిత్వమందలి యాదరాతిశయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు

పెక్కుసార్లు చదివి యతని కథాకల్పనాకవిత్వచాతుర్యములకు మెచ్చి యందలివిశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా నుపోద్ఘాతముగా నాంధ్రకవిత్వస్వరూపమును మొదటి ప్రకరణమున వర్ణించియున్నారు. స్వతంత్రకవుల పద్ధతులవలెనే స్వతంత్రవిమర్శకుల పోకడలును, అపూర్వములుగా నుండుననుట కుదాహరణముగా నిందు విశదీకరింపఁబడిన భావనాశక్తి భావము పాత్రములు జీవకళ మొదలగు విశేష విషయములతో భారతకవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి తిక్కనార్యుని మహత్త్వమును గన్నులకుఁ గట్టినట్లు ప్రత్యక్షముగావించిన శ్రీ రెడ్డిగారి ఆంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీప్రకరణ మాకరముగా నున్నది. రెండవప్రకరణ మంతయు ప్రబంధలక్షణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండుప్రకరణములలోని భావనాశక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనములందలి కొన్ని భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య వాసనాభేదములనుబట్టి వారివారికి వేఱువేఱుగాఁ గనఁబడుటయు, ఆవిషయములను మఱికొందఱు వేఱుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగుటయు, సత్యమే కాని, శ్రీ రెడ్డిగా రాశయించిన ప్రధానోద్దేశముతోఁడి విమర్శనపద్ధతి కవి యిందు సరిపడుచునే యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణమందును నుత్కృష్టములైనవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న కథాసంవిధానమందును, మూఁడుసార్లు చదివినఁగాని యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగా నున్న కళాపూర్ణోదయకథానిర్మాణమందును గల యెల్ల మర్మములను సూరనార్యుని నిజజీవితముతో నివి కరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణగ్రంథ ములం దెక్కువ భాగమాక్రమించి యున్నది. అట్టి ప్రధానరసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళాపూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యీవిమర్శనము దెల్పుచున్నది. స్త్రీపాత్ర పోష ణౌచిత్యమునకు లక్ష్యముగా నిది కలభాషిణీపాత్రమును బహుభంగుల వివరించుచున్నది. సుగాత్రీ శాలీనుల కథయందలి చమత్కృతి నిది యరఁటిపండొలిచి చేతబెట్టినట్లు చూపుచున్నది. పెక్కేల సూర నార్యుని రెండుప్రబంధములం గల ముఖ్యాంశముల నెల్ల నిది యుక్తి యుక్తముగా ననుభవసిద్ధముగా విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనము నకు దారిచూపుచున్నదనుటకంటె దీనినిగూర్చి యిం దధికముగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

కడపటిప్రకరణమం దసహ్యశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అందలి యనౌచిత్యము మొదలగు విషయములు పరిశీ లింపఁబడినవి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధుర లాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యనౌచితిని, యందలి యనౌచిత్యమును విశదీకరించుటయె విమర్శకులు సూరనార్యు నెంత గౌరవబుద్ధితోఁ జూచినను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగాఁ జూపిరనుటకుఁ దార్కాణమగుచున్నది. మఱియు—

అసహ్యతుచ్ఛ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిది యని చూపుచు ఉత్తమశృంగారమునకు, గవిత్రయము వారి పద్యముల నుదాహరించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొందఱు గతానుగతికముగా శృంగారరస మర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను సూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలనుబట్టియు లోకానుభవమునుబట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న

హృదయంగమముగా నందున్న కవితాధర్మమునుగూడ నుపదేశిం చినా వారైరి.

రెడ్డిగారు విమర్శనతత్త్వవిజ్ఞానమం దారితేఱినవారగుటచే నీవిమర్శనము నతిసమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్ర దేశమునఁ జక్కఁగ వ్యాపించియున్నయట్టి యీగ్రంథమందలి విషయ మును విద్వల్లోకమును విద్యార్థి బృందమును మరలమరలఁ జదివి యానందించవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని యిందలి యొక్కొక్క యంశమును వర్ణించుచుఁ బీఠికగా నాలుఁగుమాటలతోఁ జెప్పవలసినది గాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగా రెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా సమర్పించిన యీవిమర్శనగ్రంథ మాంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్ప్రకటితమై చిరకాల మాంధ్రలోకమును రంజింపఁ జేయుఁగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకలా
పరిషత్కలాశాల,
22—6-32. } మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

కవిత్వతత్త్వవిచారము

ప్రథమభాగము

మొదటి ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న. ఇతని జీవితముం గూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి సుప్రసిద్ధమైన కవులచరిత్రలో వ్రాయఁబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు. మఱి దెలిసికొనుటకు నుద్యమించినవాఁడనుగాను. నా ప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్రశోధనము గాదు. నాయీ కార్యమునకుం బ్రయోజకంబులైన యాతని జీవితాంశములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునకుఁ దరువాతివాఁడనుటయు, ప్రాయశః రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వుఁడనుటయు, మఱియు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుం డైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు సమకాలీనుఁడై యునికియు సుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులనియుఁ బేరుగలదు. ఆది కవులయు వీరియు జాడలు వేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములును,

నన్నయాదులు సందర్భానుగుణములగు వర్ణనలందక్క నితర విధముల నూతనకల్పనలకుం బోడంగక సంస్కృతముననుండు కథాదిక విషయములం దెనిగించుటలోఁ దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి; అనగా, నీకవులు మొత్తముమీఁద భాషాంతరీకర్తలే కాని యపూర్వ సృష్టిక్రియా నిపుణులుగారు. ఇట్లనుటచే వీరిపై దోషారోపణము జేయుచున్నానని నాపైఁ గినియకుఁడు! వీరికి ప్రతిభయు భావనాశక్తియు సమేయములు. అవి ప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా:

(౧) తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యును స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడ తెగని యేకధారగా ప్రవహించునట్లు రచించుట.

(౨) మాతృకలలోనుండు నసమంజసములు నప్రయోజనములు నైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనో సంక్షిప్తములనో చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంద్రంబుగ సమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిదర్శనము మనభారతము. సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న వెట్టివెట్టి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు ననంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ బెరిగి చీకుపొదవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను సగ్రహముగ వ్రాసి చదువరులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరివర్తించిన కవిత్రయము వారి రసజ్ఞతను అర్థమెఱుంగలది? ఇంకను ఇంకను? బూనదగునని యింతచేసిరి? ఇంతను సంకోచింపలేదేయని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింతచేసిరిగదా యని దూషింపఁజూచుట బుద్ధిపొరపాటు.

గద్య పద్య తారతమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుఁగు భారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణము గాదనియు, సందుచే విషయగ్రహణముం గూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెననియు వెలపిచ్చుటయకాక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్రయము వారి యౌదాసీన్యమును నిందించునట్లు తోఁచెడిని. ఉత్తమగ్రంథముల నెందఱెన్ని కృతులవ్రాసినను దగదని చెప్పఁగూడదుగాబోలు! అయినను అట్టి వాదములలో నించుక మతిభ్రమణ మున్నదేమో! ఎట్లన: విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపదార్థానురూపంబగు రచన వచనమునం జేసిన నొప్పుఁగాని పద్యరూపముగ నొనరించిన వ్రాయు వారికి సుఖములేదు. చదువువారికంతకు మున్నే లేదు! ఇఁక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరివో! అప్పుడు సమయోచితములైన సంక్షేప విక్షేపములఁ జేకూర్చినఁగాని మనసు కరఁగించునట్టి రుచియు భావోద్రేకంబును గలుగనేరవు. ఈన్యాయం బెఱుంగని కొందఱు పండితులు పద్యరూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయేని క్లేశంబుదక్క నింకొండు ఫలంబు బుట్టదు. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యముం దెచ్చుటకు నాకవీశ్వరులతో సమానమైన ప్రతిభగలవారికే కాని యలంతులగు లాఁతివారి కేనాఁటికిం జెల్లదు.

(3) పాత్రోచితములైన మాటలం బ్రయోగించియు విషయమునకుం దగిన రీతిని సొగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుట గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిఁటికిని మించిన కవితాలక్షణము. "కన్నులఁగట్టినట్లు కలఁగాంచినరూపము ముందు నిల్చినట్లు" ఆకృతులు మనసునకుందట్టవేని యయ్యది నిక్క

మైన కవితగానేరదు. ఈ మహేంద్రజాల కౌశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తియనఁగా విషయముల మనసులోఁ బ్రతిబింబించునట్లు చేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుటయననేల! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుఁడు. సీత, ద్రౌపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కవికల్పనమునకుఁ జేరిన వారయ్యును మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు మాటాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్యశాలినుల కన్నను నెన్నియోమడుంగులు సత్త్వముండాల్చినవారై స్ఫురించుచున్నారుగదా! చూడంబోయినఁ బాండవులు, దుర్యోధనాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సృష్టిమానవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమమానుల సముతము మూర్తీభవింపఁ జేయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిననేమి? వచనమున వ్రాసిననేమి? వారి కేకొదువయు రాఁబోదు. వ్యాకరణము యతిప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి పాండిత్యము జీవములేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రతిమలు వ్రాయుటలో బహునమర్థుఁడైన యొక శిల్పివర్యుని యెడకు, చిల్లర శిల్పియొకఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముఁజూపి, "దీనియందేమైన దోషము లున్నవా?" యని ప్రార్థింపుడు నాతండిట్లనియె "అయ్యా! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ గుదిరి యున్నవి కాని, యీసుందరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్టు గానమే!" అది విని "యేరీతిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యమబ్బును తెలుపవే

మహాత్మా!" యని యావిద్యార్థి దీనుఁడయి వేడుఁడు, "అయ్యా! నీ చింతఁ దీర్పఁగావలనఁగాను. నీయడిగిన వరంబు సాజమైన భావనా శక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుఁడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలములేదు. వానివాని మనోబలముకొలఁదిఁ బరిపూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట నిష్ప్రయోజనము!" అని యా శిల్పాకోవిదుఁడు వాక్రుచ్చెను. జన్మముచేతనె కవిగావలయుఁగాని పఠనము అభ్యాసము నివి యుండిన మాత్రము చాలదు. తోడంబుట్టిన చాతుర్యముండినచో నివి సహాయభూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య మలవడియుండ దేని కృషిఁజేయుట విత్తునాటక యెరువు వఱచినట్లు. కొన్ని పురుగులుమాత్రము సృష్టికి వచ్చునేమో?

వేమన

ఈ తత్త్వమునకుఁ బ్రమాణమైనవాఁడు వేమన. ఇతనికి పుస్తక జ్ఞానము ఇంచుమించు సున్న. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకార శాస్త్రము మొదలగు వానిలో నీతనికిశక్తియెంత తక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుండినను మహాకవులలోఁ జేరినవాఁడని చెప్పుటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులుఁదప్ప నింకెవరును సందియంపడరు. కుటిల మతాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారితనము మొదలగు వానిని దూలనాడుటయందీతఁ డద్వితీయుఁడు. గొప్పరహస్యముల బోధించినవాఁడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలు దెఱంగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధారములు ప్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయుచు మనశ్శక్తిని గోలుపోయెదరు. ఇంక వేమన యన్ననో కారణవిమర్శన

శక్తికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేసిన మహాత్ముఁడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనగాఁ బలికినవాఁడు అతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టి వియో, లేక అతనిచే నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాసరసము దట్టము. మఱియు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పి చెందువారు సైతము ఇతరులతోఁగలసి నవ్వునట్లు సేయు సమర్థుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కాఱకయు నుండునట్లు శరీరమును ఛేదింపఁజాలినంత మిగుల వాఁడిగల కత్తినొకదానిని పూర్వము విశ్వకర్మసన్నిభుఁడగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాథయొకండుగలదు ఆకత్తితో నతని ప్రేత్యములు నుపమేయములునైనయవి యాంధ్రదేశమున నిమ్మహనీయుని పద్యములే కాని వేఱెవ్వియు లేవు. "అరిదివిలు కాని యుజ్వలశరము నకును" అట్టిగుణి వదును పాత్రమును రావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁడద్వితీయుఁడు. మఱియవి యెవ్వియు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపింపఁబడిన సామ్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేనివిగావు. వైశద్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యీతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహింపఁజేసి యెదుట నిలుపఁగా, నవుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హింపఁబడిన వయ్యును, నివియేవో యమానుషవిగ్రహములని విస్మయము జెంది గారవింతుము. ఈగారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యవస్తువులకే దేనొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యీతని మాహాత్మ్యశ్రీములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కఁగాఁ దన సృష్టిభావములతోఁజూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చుటచ్చట

వానిని సాక్షాత్కరింపఁజేసి యున్నాఁడనట వేఱ నేనొక్కటి చెప్ప వలయునా? ప్రకృతియనఁగా మనవారిలో ననేకులకు నిఘంటువులలో నుండు ప్రకృతియే కాని మాయింటికి బయటనున్న ప్రకృతి యెట్టిదో, తమ పొంతనున్న లంకలోఁ జూచిన పాపమునఁ బోరు! అట్టివారికి వేమన యనుసరణీయమగు త్రోవఁ జూపించినవాఁడనుటలో నించుకయు గుణాధిక్యస్తుతి లేదు.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవితో సర్వాంశముల సమానుడైనవాఁడో మించినవాఁడో యనం బేర్కొనఁ దగిన వాఁడు పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈవీరచరితము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ భారతాదులకు నీడైనదని నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుఁ దక్కువ. హృదయముల నల్లలనాడించు భావనాశక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగమ్మకథ' 'బొబ్బిలిరాజుకథ' 'రాజా దేసింగు చరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱుతార్కాణములేల! సమస్త స్త్రీపురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుంటయు చాలదా? వీని నొకమాఱువిన్న మరల మఱువనగునా? కావుననే పారంపర్యముగ జనులు వీనిని పాడుచుండుటయు, తన్మూలమున నవి శిథిలములు గాకుండుటయు.

---

* వీరభద్రారెడ్డి యాస్థానకవియైన శ్రీనాథుఁడు దీనిని వ్రాసిన వాఁడు కాఁడనుట నాకుంజూడ నిక్కువము. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవితాశక్తి లేదు. పల్నాటివీరచరితములోఁ గవితాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

కేవల కల్పితములైన వానింగూడ సాక్షాత్కారముందాల్చిన చేతనములం జేయఁజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకౌశలంబుతో ననుసంధించియుండును. అనఁగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యథార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ పర్వంబులం జదివిచూచిన వారికి తిక్కన్నయెడ నీకళాకౌశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాఁడు చెప్పవలసిన పనియేమి? సంజయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుఁడు, కర్ణుఁడు మొదలగువారు మనయెదుటనే మాటాడుచూడ్కి నుంకుట పండితపామరవిదితము. పాత్రల నడవడికిని, వారిచేష్టలకును మాటలకును గల సమ్మేళన మెంత దృఢము! భారతములోని యేపద్యమైనం జదివినయెడ, శైలింబట్టియే యది యెవరిదైనదియుఁ జెప్ప వచ్చునని కొంకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈభావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొందఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కుత్తరము సెప్పుట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. ఆదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోఁచెడిని. ఎద్దియన ;

భావనాశక్తి నుద్దీపింపఁ జేయుప్రకృతి భావతైక్ష్ణ్యము

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతరసంయోగముం దాల్చిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (౧) ఆలోచనములు, [కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు] (౨) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా: కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, పశ్చాత్తాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (3) సంకల్పములు. అనగా నేదైన నొకదానిం గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞఁబూనుట. ఈమూడు శక్తులలో భావనాశక్తి నధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయునవి భావములు. కొయ్యలరీతినో, మహర్షుల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్దెములు వ్రాయ నేర్తురు గాని, కవులగుట యసంభవము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయునన్న దాని యొక్క స్థితిగతులను, నందలి పాత్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమ రోమమునకును దానే మనఃపూర్వకముగ ననుభవించి నందవ్వ, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరముగాదు. చిత్తచాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు మనసిచ్చి సమ్మతింపరుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొక వేళ ప్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్త నేరవు. ఈవిషయము పామరులునైతము గొంతకుఁగొంత యెఱిఁగినదే. కావుననే కాళిదాసు తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలోలురనియు వారు గాథలు కట్టియుండుట! ఇంతేకాదు. భావములు కోరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్కి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలత్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యుద్యమములకుంబూని కార్య నిపుణులగుదురు. కావున భావనాశక్తి, సంఘటనోత్సాహము ఇవి పరస్పరమిత్రములనుట విమర్శనశాస్త్రమునందలి యాదిమతత్వము. అట్లగుట నింకను వివరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

"ఘనములైన రాజకార్యములం దాసక్తిఁగొని ప్రవేశించిన వారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుం దొడంగు వారైనచో వారు సులభముగను త్వరితముగను దక్షులు ప్రవీణులౌట నైసర్గికము. కార్య గంభీరుల రచనయందు సారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుఁదనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ జెప్పఁదగు సుగుణ మొకండు అఖండముగనుండును. కావున నట్టివారి కృతులు కేవలపండితుల గ్రంథములవలె రుచిలేనివిగను, చప్పిడిగను, మొద్దుబాఱినవిగను ఉండవు" అని విద్యాధురంధరులైన "మార్లీ" ప్రభువుగారు సుమారు ౨౫ సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుఁడైన మనతిక్కన్నయే నిర్వికల్పుండైన సాక్షి. కాళిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాఁడని యతనింగూర్చినకథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములఁబట్టి చూచినచో యుద్ధాదివీరకృత్యంబులకుం జనులు గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవిత్వమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుఁగనగు. ఇందులకు హేతువును విశదము. అట్టికాలములో నెట్టి జనులును బుద్ధులును గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహారనసంరంభంబును దాల్పక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్ననో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం దాల్చుట ప్రకృతి విరోధంబు గాదు. భార్యను బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాని యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండవ మాడుచుండవు! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మరల వారిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులువచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమా, మానమునకును భంగ మాటు చేతురో యను రోషము, తన వారికినితనరాష్ట్రమునకునై వినియో

గింపక యీ నా ప్రాణమును మూటఁ గట్టుకొనిపోయి యేఁగంగలో బడవేయువాఁడనను దార్ఢ్యము! ఇత్యాదిగ లెక్కకు మీరిన మనోవికారములను దలచుకొన్న నే మనకు నేమో యగునట్లు లుండును గదా! ఇఁక వారికిని వారికాలమువారికిని గలుగు నుద్రేకమును వర్ణింపనవునా! ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కారణము! ఈదృష్టాంతములో "మనోవికారములు" అను పదమును విధిలేక వాడితిని. ఈవికారములన్న పదము నాదిగాదు. మఱి

"తిండిపోత నీకు భండనం బేటికిఁ
గడపఁ జేరి మనసు గాంత దీర
నోపుకొలఁది మ్రింగియూరక నీవింటి
కడనయుండు"

మని మఱవారిచే గర్హింపఁబడు పేశీవారి తెగకుఁజేరిన మనవేదాంతులు మొదలైన వారిచే సృష్టింపబడిన పదము! గొప్పగొప్ప భావములు వికారములఁట! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును బట్టి కూర్చున్న నేమి సుందరాకారమో! అది యట్లుండె. *

భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

ఆంధ్రదేశము వీర్యశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజిల్లు కాలంబున నన్నిచోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగుకవిగ్రామణులు ప్రాబల్యమునకు వచ్చిరి. కావునన వారిగ్రాఁతలలో రసము లక్షయముగ మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియుచుండుటయు. మహమ్మదీయులచే నోడింపబడి యుక్కుతక్కువమై కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో

*వికారమునకు నిజమైన అర్థము మార్పు. ఆకారము మాఱుటయ వికారము. ఆ వికారము సభ్యమో అసభ్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి యెక్కువగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మనుష్యులలో మనుష్యుఁడుగ దిరుగుటకుఁ దగినయుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పౌరుష మొకింత యుద్దీపించె. కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్కనిమిషమాత్ర మాంధ్రప్రపంచమును ధగద్ధగితముఁజేసి యంతర్థానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీఁకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యాప్రభావముచేత నిప్పుడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక నైహికములసాధించునుద్యోగములను బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చికొనుచున్నాము. కాన భాషానంబంధములైన రచనలును బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూదేశమును మహోన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశభాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు నెందు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంతపిశాచిని అట్లట్లు పాఱఁదోలినంములకు సింగ్లీషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మనకెల్లఁబూజనీయుల. *

పాండిత్యబలము

కేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నూనెకు నష్టియేకాని కవితకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నియేని భావములు ప్రభవిల్లకున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పతిల్లఁజేయుటయెట్లు! కట్టెవారిన కోవిదుల కన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించువారు మేలు.

---

* ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో నుపమాద్యర్థాలంకారములును యమకానుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములును దఱచుగ నుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లరకుఁ దెలిసినసంగతియే. అందుశబ్దాలంకారము లంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందరు నొప్పుకొందురు. గాన వానిమాట ప్రస్తుతమట్టుండనిత్తము. అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యుపమోత్ప్రేక్షాదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మఱేదో యొక వస్తువునకును నామరూపస్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. పోలికలను స్థాపించుట సామాన్యమైన కార్యమే యైనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మనవారు అలంకారములయెడ నమితాతురతఁ గొన్నవారగు కాఁబట్టి యొకటి రెండుకారణములఁ జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మప్రధానము. కాదను వారెవరును లేరు. ప్రతిమలను జిత్రించువారును విగ్రహములఁ దీర్చువారును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెదుర నిల్పనేర్తురుగదా! అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది! గద్య పద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందునుసాదృశ్యప్రతిపాదనము విడువరానిది గాదనుట యుపపత్తి. మఱియు భావములు తీవ్రములుగఁ జెలరేఁగునపుడు వానియుద్భవోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టిపారుట యసంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుంబూనుట యనౌచిత్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩, ఎంచుమని చెప్పుదురు. చూడుఁడు. భీమసేనుఁడు దుర్యోధనుని జంపినాఁడు గో! అపుడు, సింహము మదేభముపైఁ జెలఁగినట్లు, డేఁగ పావురముమీఁద వ్రాలిన మాడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటీఁగపై

గవిసిన కరణిని ఇత్యాద్యుపములు భీమసేనునికిఁ దట్టునా ? "క్రోధం బ్రతికారమై హృదయముం గుందించు" నవసరమున నిట్టి దూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది? ఒకవేళ అరమైఁ దూరమునఁ జెట్టు చాటునఁ బొంచిచూచెడు కవులకైనఁ దోఁచునా? తోఁపవని నానమ్మిక. ఏలన, భీమసేనునిజూచి వణఁకుచుందురుగాన ! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడచినట్లు భావనాశక్తిబలంబుచే స్ఫురించె నేని దూరపుసంబంధముగల బలాత్కృతాలంకారములకుఁ దావుం డదు. సాదృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అవి తమంతటన యేప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గథాసందర్భ ముతోఁ గలసిమెలసి యుండును. ఈవిషయమునందు ప్రథమోదా హరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుఁడు.

తే. "అట్టి సంతతిలేని న న్నెట్టు గనుచు
వంతఁ జెందవు మది మౌనివర్య ! చెపుము !
ప్రీతిమైఁ దాన నీరోసి పెంపఁ దుదకు
గొడ్డువాఱిన యాశ్రమ కుజముఁ బోలె" *

మఱికొన్ని సర్వవిధముల సరిపోలఁజాలునో గోవిందా ! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి శ్లేషాది కుయుక్తిపాశములచేనీడ్చి తెచ్చి తొందరమెయిఁ జొన్పించినట్టులుండును. ఇట్టివి సంపూర్ణముగ విసర్జించిన నెంతయోబాగు. అలంకారములఁగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతు లెవ్వియనఁ, అయ్యవి ప్రయత్నము లేకయ వచ్చినంతే సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితము లైన కొన్నిటిమాత్రే ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపు డొకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడినను దోషము లేదు. కాని భావములు మహోజ్జ్వలములుగ రేఁగునపుడు ప్రకృతమునందే యావ

* ఈపద్యము శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మ విరచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦)

ధానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణములగు నసంబద్ధప్రలాపముల.

సాదృశ్యతత్త్వము

సాదృశ్యము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబుగాదు. సాదృశ్యము లుండిననేమి యుండకున్ననేమి! సొగసైన వస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోషముదయించును. ఈరీతినే సమస్తవస్తువుల యనుభవముల యందును స్వతస్సిద్ధములైన సుఖక్లేశాది భావములున్నవి. వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాది ప్రకృతులకును మానవమనః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈకార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టనేరదని భ్రమించి, వానిని కుయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి ప్రబంధమును చెఱలో నుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్పకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికిసుఖమియ్యదా? చిన్నతనముఁబూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినం జాలదా? సుఖీయుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖమానందదాయిమాయెనని భ్రమించు పెద్దలెవరైననున్న వారికొక ప్రశ్న. ఏమన, ఇఁక దేవితోఁ బోల్పబడినందున కమలము హర్షము నొసంగునదియాయెనా? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమాన ముండితీరవలయునన్న కట్టకడపటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థ్యములేక, తనకనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునుగదా? అట్లగుట మొదటివస్తువునకే యాగౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు

వస్తువుఁబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువులేర్పడు టయు నిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁ దోఁచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీకటిగ్రమ్మిన యట్లుండునుగదా! అభిమన్యుని మరణము విని శోకతప్తయైన సుభద్రా దేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు.

సీ. "ఈలోకమెల్లఁ బాడిల్లును బోలెనై
యున్నది నీవు లేమనికిఁ జేసి!
నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ
బొందఁజేయుట కలవోలె నయ్యె,
జిష్ణుని కొడుకవు కృష్ణు నల్లుండ వీ
వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాదె!
చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబునై
యెన్నఁడు పొడసూపెదింక గట్ట!
తే. అకట! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు
దీనికెంతయు మెత్తన, యేమునిన్ను
వేఁడికొనియెద! వచ్చి యివ్వేలఁదివంత
దీప్తి లఱకొత్తు పలుకులఁదేర్పవన్న!"

(భా. ద్రో. ద్వి. ౩౩౩)

ఈ మాట యెంతసత్యము! జయము గునేని ప్రపంచమంతయు పెండ్లిల్లే; పరాజయమేని పాడిల్లే! కావుననేకదా వేమన

"తనచావు జలప్రళయము
తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్"

అని నుడువుట!

విపరీతాలంకార రచనకు ప్రేరేపకము భావశూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధికములు. అందును ప్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు. దీనికిం గారణ మేమన, అలంకారరచన యాలోచనాశక్తికిం జేరినంత భావనాశక్తికిం జేరినదిగాదు. మనకవులు తరుచు పండితులు. ఇంటిలోనే కూర్చుండి నిఘంటువులం గ్రంథపాఠము సేయువారు. వీరికి కార్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము రెండును క్షీణములు. కావుననే భావనాశక్తి మట్టు. ఒక విధమైన యాలోచనాశక్తి యొక్క వికాస రేఖగలును ఆలోచించి యాలోచించి దిక్కు గతి మోక్షములేని యూహలం గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని భ్రమపడిరి. యుక్తులు కుయుక్తులుం గవితాశక్తి యగునా! కానేరవు. కవిత్రయము వారిలో నిట్టివిఱుపులు లేవని చెప్పంగాదు గాని ప్రబంధకవులయందు బలె పిచ్చి ముగిరియుండ లేదనుట సర్వజనవిదితము. ఒకవేళ మనదేశభాషలలో నలంకారములకు స్వాచ్ఛందమైన ప్రవృత్తి యాంగ్లేయ భాషలకన్న నెక్కువ యేమో! భాషాశాస్త్రవేత్తలు కొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే విషయవైశద్యప్రాప్తికై యలంకారచయులతో నిండినశైలి నారాధింపవలసిన వారమైతిమని సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఇదియు సహేతుకమైన వివరణమేయని తోంచెడని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈవిస్తారవ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృత సాంగత్య మెట్టిదనంగా భారతకవులకు భావనాశక్తి యెంతయు గంభీరము. సమయోచిత వర్ణనా ప్రావీణ్యమునం దిక్కనతో సమానులెవరునులేరు. అరపాలైన వారును లేరన్న సత్యమునకుం దలవంపురాదు. పనికిమాలిన యలం

కారములు వారికవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు వర్ణనములకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు భంగము గలిగింపనంతమితముగఁ జేయుదురే కాని కథ మఱుఘునకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెవ్వడును సాగబెట్టరు. అనఁగా నిక్కమైన కవిత వీరియందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అందుఁ దిక్కననుగూర్చి నావంటివాడు ప్రశంసింపజూచుట యధికప్రసంగము. అతఁడు కవిబ్రహ్మ. అవతారపురుషుఁడుగాని కేవలమర్త్యుఁడా యని యాశ్చర్యపడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రెండును ముఖ్యములు

“భారతమునందు మనకంత రుచియుండుటకుఁ గారణము విషయము, అనఁగా కథగాని, యా విషయము ప్రదర్శింపబడిన మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని’ కొందఱ యభిప్రాయము. కాని యిది శుద్ధముగా బుద్ధి పొరపాటు మాట. దృష్టాంతము: భాస్కరుని రంగనాథుని * రామాయణములం జదివినవారు రామవియోగముచే శోకించు కౌసల్యాదశరథాదులయెడ నెంతో ప్రీతియు జాలియువహించినవారగుదురుగదా ! అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడను కవి తన రామాభ్యుదయములో రామవనవాస ఘట్టమున దశరథుఁడు ‘నానార్థరత్నమాలను ఎదుట నుంచికొని పుటలఁద్రిప్పుచు నేర్చినాఁడో’ యనునట్లు దరిద్రముపట్టిన శ్లేషాలంకారములు పెట్టి

సీ. “కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ
గానక కన్న సంతానమయ్యె
నరయ గోత్ర నిధానమై తోఁచుఁ గావున
నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేఁడు

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కోన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁ డనెడువాఁడు కట్టుకథలకుఁ జేరినకవియె కాని వాస్తవ్యుఁడు గాఁడు.

ద్విజులాదర వర్ధిష్ణుండు గావున
ద్విజులాదరణ వర్ధిష్ణుఁడయ్యె
వివిధాగమాంతసంవేద్యుండు గావున
వివిధాగమాంతసంవేద్యుఁడయ్యెఁ
తే. గటకటా! దాశరథి సముత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటకమార్గ
గామి, యెట్లు చరించు నుత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటక తతుల?''

ఇత్యాదికీర్తులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియు శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాస్యుని మరణముగూర్చి యేడ్చుచుఁ జంద్రమతి, రాజర్షి పత్ని గావున నేమో, కుమారునకింబలె తనకును నూపిరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు, నీ దీర్ఘసమాసమును గూర్చి పద్యము చెప్పినది చూడుఁడు.

మ. అకటా! చేరెఁడు నేలకుం దగఁడె సప్తాంభోధి వేష్టిభవ
త్సకలద్వీపకలాప భూపమకుటాంచ త్పద్మరాగోజ్జ్వల
ప్రకటానర్గళ నిర్గళత్కిరణ శుంభత్పాదుఁడైనట్టి రా
జు కుమారుండు'' (ఆ ౫, ౧౭౮, ప.)

ఈ తీరుననే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో నా గ్రంథములయొద్దకు మనుష్యులననేల, తుదకు జెదలునయితము పోదనుట స్పష్టము. కాబట్టి విషయమునుచే రసము తప్పక కలుగుననుట తప్పు. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయంబడియున్నంగాని కాదు. ఈ దేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్పఁ దక్కిన యందఱికిను రామాయణమందుఁ గల యభిరుచి భారతమున లేదు. మనకన్ననో భారతము ప్రాణము. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ గారణమేమి? ఆంధ్రంబున భారత రామాయణాదులకుఁ గల శైలి తారతమ్యమే. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు శ్లేషలు

సాంస్కృతిక దీర్ఘసమాసములును పీడరాని చీడలాయెఁగా! యుద్ధము ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపఁదాఁజేసిన యకృత్యములఁ దలఁచికొని ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కన్న వ్రాసినవిధముం జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యనివాసమునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుఁడు.

ఆ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ
గా, ననల్పకీర్తిఘనుని, జరత
సింహకల్పు, శంకశేఖరజన్ముఁ, ద్రుం
చితి, మనంబు వగలఁ జివుకకున్నె!

(భా. శాం. ప్ర. ౧౯౭ ప.)

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుఁడగు నాచార్యుండు శోకించి. నం
దనుచొప్పారయ వేఁడి, పెద్దయు ననుం దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, “యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం”
బని యే బొంకితి! మేదినీ భరణ మర్థంబే గురుద్రోహికిన్? ౧౯౮

ఆ. రాజ్యలాభలోభంతుఁడనై కడు బాప
మైన బొంకుమాటలాడి, గురుని
గూల్ప నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముఁడేగతిఁ
బోవువాఁడు? సెపుమ బుధవరేణ్య! ౧౯౯

క. భ్రాత మహాత్ముఁడు కర్ణుం,
డాతనిఁ జంపించి యేలు నవనీ రాజ్యం
బాతురత నొసఁగుఁగాక, సు
ఖాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా. ఆ, ౨౦౦

చ. కడిఁది మగండు కుంభజుఁడు గావఁగ నొడ్డిన మంటవోలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యిది డెప్పర మన్యగలేక పంచితిన్
గొడుకుఁ జొరంగ, నత్తెఱగు క్రూరతసైఁప సుభద్రయట్లు, క
ష్టడి క్రియ, నోర్తురేయొరులు? వల్లభుఁడేలగు నట్టిఁదుర్వ్యికిన్? ౨౦౧

చ. అడలడిఁ బొందగాఁదగని యట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పులం
గొడుకుల సేవురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడ సేస్తునే?
పుడమి గిరీంద్ర పంచకము వొల్చినఁ బాడఁటీ నట్టులఁన్న య
ప్పడతుక యెట్టులోర్చుగృహాభారము సెమ్మది నిర్వహింపఁగన్.

క. ప్రాయోపవేశమున ని
ర్ణాయంబుఁ దొఱంగఁ దలపు గదిరెడు, సంతా
పాయత్తచిత్తు, నకట క
టా! యని పోనిందు నను దృఢవ్రతయుక్తిన్."

పాత్రరచనాతత్త్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర్ణనీయమైన పద్ధతి యేకనఁగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన నడవడికలవారయ్యును, ప్రపంచాచారములయందుఁబలె కావ్యములందును గాలదేశవర్తమానముల వలన నొక్కొక్కయెడవిరుద్ధమైన వర్తనముగలవారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సర్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువారుండుట యరుదు. మొత్తముమీఁద జూడ యెంతక్రమముగానున్నట్లు దోఁచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గంబట్లుండఁగా, నిక్కమైన యుపజ్ఞలేమిచేఁ బరులో పెద్దలో చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు నలఁతికవులు, అలంకారశాస్త్రములలో నాయికానాయకులకు జాతులు నేర్పఱచి గుణమ్ముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొకవేదమనుకొని ప్రమాణమను పిచ్చిపట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్తప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెఱంగులం బ్రాచీనోపదిష్టమార్గంబుననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతిబింబముల నుత్పాదించుట కవిచేయు

వలసిన పనిగాదు. మఱి ఫోటోగ్రాఫరుడు తన మనస్సునకుఁ దగినట్లు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును వ్రాయవలయునే కాని యింకెవరికో తోఁచినట్లు దా వ్రాయఁజూచుట మూఢమతము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత పక్వస్థితికి రాఁ జాలదు. ఇందునకుఁ గారణములు. మనసులు వేఱు. సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్ఘటములు. కావున నేవిషయముం గూర్చి చర్చించినను సరే యొకనికిఁదోఁచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు సదృశములైయున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతిలక్షణము. ప్రకృతిశాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన వస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజకమే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములందు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ. చూడుఁడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాఁడు ఆమెకు స్త్రీజాతి యంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమ్మయే కావలయునని పట్టుబట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమనియుండరాదా? మోహమునకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీఱి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వచోమాధుర్యము, నడకల సొగసు ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతియనునది యస్తిభారము వంటిదనుకొనుఁడు. కనులను మనసులను మఱల్చునది యదిగాదు. దానిమీఁద జక్కఁగఁ దీర్పఁబడియుండు స్వరూపమను భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె "పాడిందే పాడరా పాచిపండ్ల దాసరీ" యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్ని తరగతుల పాత్రములను వర్ణనములను బిఱికిపట్టులోఁబట్టి వానిసంఖ్యలకు గుణకారము నేకూర్చిన నలంకారము నేకూఱునని యాంధ్రకవిత్వమును భావములేని పదాటోపము ప్రకటించి పాడుసేసిరి.

“ఏమిా! ప్రతివాని మనసునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినదియుఁ గవిత్వమగునా! యను నాక్షేపణ ముండునేమో! నేనన్నదదికాదు. కవియైనవాఁడు తనభావము ప్రకారము వ్రాయవలయు నంటినిగాని, భావముప్రకారము వ్రాసిన వారందఱుఁ గవులౌదురని నామాట గాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని హీనమానసులు కవిత్వముంజేయంబూనుట వారియొక్కయే కాదు మనయొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు; మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు. ఉదా. ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మండోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమతమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరిలో మంచివారునైతముభిన్నమూర్తులే కాని, ప్రత్యేక పఱుచుటకు సాధ్యముగాని యొకేయచ్చునఁ గొట్టినట్టి బొమ్మలుగారు. ఇతరప్రబంధస్త్రీలన్ననో యట్లుగాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వెవ్వేఱు గుర్తింపనలవిగానట్టిది. ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును నలంకారశాస్త్రమను నొకేయంగడిలో నెరవు తేఁబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేఱు. చర్యలేమో యొక్కటే. అవియు నంతశ్రేష్ఠములుగావు. వ్యక్తిత్వము సున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యీకవిమాటలు దిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవేకాని ప్రతియొక్క కవికి నారోపింపఁ దగినవికావని యెఱుంగవలయు. చూడుఁడు. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని వరూథిని యెంత మనోహారిణియగు ముద్దరాలు!

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిఱుసువాఱినట్లుండక సమయోచితము లగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయుననుటయుఁ బరస్పరమిత్రములైన న్యాయాములు. ఎట్లన, ఈ రెంటికిని హేతుభూతమును దావలమును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుఁడు. మూఁడు గుణములు తెల్లముగఁ గానగు. (i) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతి ప్రాణియు నితరప్రాణులనుండి వేఱుగ గుర్తింపఁదగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనఁగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయు నన్న ఆయి గావలసినదే! అదియునుంగాదు గాఁబోలు! ఏలన, ఆధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్లు స్వాభావికముగ వికారమునొందునని నిరూపించి యున్నారు. కావునఁ బరమనిర్వికారస్థితిఁ దాల్పవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషీశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొం డపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకదు. (iv) ఈవికారము లును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీఱిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తి జాతిచే పరిమితమో యట్లే వికృతులును ప్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁ గల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులు లేని పాత్రములు జడసమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరోదాత్తుఁడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాఁడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి పుణ్యము గటి

గొందురు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుమిక్కునక యిటు నటుఁ జూడక మనుష్యునకు సూటిగా నేగుచుందురు. అనగా యినుపయంత్రములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యదికారణముగ స్వాంచల్యము గలచేతనములుగావు. పాత్రముల సహజవికృతుల నుద్ధరించుటయందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీప్రపంచమునం దెక్కడను లేదు! మానవస్వభావ మీగ్రంథరాజమున నెంత చక్కఁగ నెంతగంభీరముగ నెత్తి చూపఁబడినదో యదితలంపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్కకు వచ్చుట దుర్లభము. చిత్రవిచిత్రభంగులు గలిగి, భావార్ద్రములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టఁబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నిటనుండి పింగళి సూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే. ఈయుపన్యాసమునకు నాయకుఁడు గాన నది మర్యాదకాదు. ఈగుణములంబట్టి చూచిన రామాయణాదులు భారతమునకంటె నెంతో తక్కువ యనుట నిస్సంశయము. ఇఁక సామాన్యప్రబంధములన్నచో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెండిన కట్టెలవలెనున్నారు. వంగలేరు, వెరుగలేరు. కాఁబట్టి ప్రాప్తులు రెండు: విఱువఁబడుట! ప్రోయి విడఁబడ...

శాస్త్రా... బోధనలు విరసములు

ప్రాచీనులు ప్రా... లంకారశాస్త్రము ... లో దేశించి నట్లును విరచింపఁ బ్ర... చుట్ట... తక్కువవని ఎలన ఒక కవి వ్రాసినవిధమున నింకొక... ప్రకృతిసిద్ధమైన యర్గళము, ఇందునకుగారణము, (i) మనసులు వేఱుగుటంజేసి భావాదులును వేఱు. వివిధభంగుల ... గలవారు ... తీరున నభిన యింపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (ii) భావము భాష యివి పరస్పరసాంగత్యముం దాల్చియున్నవి. ఇంచుక నిదానించి చూడుఁడు.

ఏవిధమైన పదములచేతనయు లేక యాలోచనలఁజేయుట సాధ్యమగునా? ఏదీ? భాషాసాహాయ్య మేమాత్రముఁ గైకొనక కొంతసేపు దేనినిగూర్చియైన యోజింపుఁడు? ఈగారడీవిద్య మనుష్యులకుమించినది. తలఁపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయినను భాషయుండినఁ దలఁపుండి తీరవలయునా యనునొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భావము లఖండముగ లేకయుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకవులే సాక్షులు కాని, యట్టి పదములు నిరర్థకములుగాన హృదయాకర్షకములుగావు. రుచియీయవు. భావపుష్టిలేని పదపుష్టికి 'బడాయిశైలి' యని పేరు. పసిపిల్లలే కాని ధీరులెవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటింపరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనావతారమెత్తి యాతని మనోభావానులఁ దాల్చిన యానుగాని విరాటపర్వము గ్రుడ్డిపారముఁ జేసిన గోరిక తుదముట్టదు. ఒకరు సృజించిన శైలి, విషయము, రీతిఇత్యాది బింబములకు ప్రతిబింబముల రచింపఁ జూచుట మంచిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యమునుగాదు. కష్టించి బహిరాకారముఁ దీర్పఁజాలితిమేనియు నంతరంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తలు. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమైజాలిఁ జెందుచు నర్జునుఁడు

ఉ. హా యనుఁ ధర్మరాజతనయా యను నన్నెడఁబాయ నీకుఁ జ
న్నే యను దల్లినేఁపఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీఁడె వచ్చె రా
వే యను నొంటిపోక దగవే యను నే గతిఁ బోవువాఁడ నే
నో యభిమన్యుఁడా యనుఁ బ్రియోక్తుల నుత్తరఁ దేర్పవే యను"
(భా. ద్రో. ద్వి. ౨౮౨)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముంజూచి తరువాతి కవులందఱు నాక్రోశావసరంబులలో

ఉ. "రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁ గేరు నిగారపుంగొటా
రాయను మేటినాడెపు నొరాయనుఁ గిన్కఁ గొనర్చెదేమి మే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్"

(అచ్చతెన్గురామాయణము అయో. ౮౯ ప)

ఉ. కాయను మేటితప్పు కొడుకాయను నిద్దపుఁబూతమావి మో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను నబ్జపుసోయగంపుఁ బ్రో
కాయనుఁ బల్కవేమి యలుకాయనుఁ బంతముడించె నోలు కై
కాయను నేరయిట్లు మడుకాయనుఁ బాయఁగఁ గోకికాయనున్

(అచ్చ. రా. అయో. ౯౦ ప)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినిశాటమదాపహారి బా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను [illegible]జలోక[illegible]
హాయనుఁ బోషితార్యనివహాయనుఁ గావల [illegible]
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి ర[illegible]హాయనున్.

(రామాభ్యుదయము ఆ.

ఉ. జాయనుజాప వేమి యనుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనా
రాయను నాదుగుండె బలురాయను నాత్మపరాక్రమోన్నతుల్
రోయును గాననాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్ట సు
మ్మాయను జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితె పల్కమాయనున్.

(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహఘట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననుసరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన రసికుల మనములకు తూయనిపింపక మానునా ?

మిశ్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు

పాత్రములం గూర్చి యీవరకు స్థాపింపఁబడిన పద్ధతులు రెండు (i) అవి సర్జీవములట్లు బిఱ్ఱబిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మఱి

తీఁగెవలె నల్లుకొనియున్న నింపైన సత్యమును వహించినవగును అనుట. ఇట విన్యసింపఁదగిన విశేష మింకొకటుగలదు. ఏదన, పాత్రముల చరిత్రములు శుద్ధముగ మంచివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో యుండునట్లు దిద్దుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని స్త్రీపురుషులుండరు. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులును గంటికిఁ గానరారు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూనీచేసినవాఁడు సైతము పగసాధించుటయను వీరకర్మమునకుద్యోగించు వాఁడేకదా! దొంగలు పరుల సొత్తును గ్రహించినను తమ భార్యలను బిడ్డలనుఁ బోషణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెట్లు నెడతెగని సంయోగముం దాల్చియున్నవో, యట్లే మంచిగుణములకును, దను నీడలోయను మాడ్కి నవియే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడుగుణములు సదా సహచరములైయుండును. ధైర్యము మంచిది. అయిన నభిమన్యునివలె నత్యంతసాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన ప్రాణనష్టికి మూలమగును. ఇఁక నొరుని దమ్మును నెఱింగి సమయము పొంచి మీఁదఁబడుదమనువాఁడు జయము గొన్నవాఁడైనను అంత కడిఁది మగఁడుగఁ దోఁపఁడు. నీతియనునది శకునికైతవముయొక్క యపరావతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్యకరమైనను, ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్నియెడలఁ బరస్పరవిరుద్ధములగుటయు సంభవించెను. అపుడేదేనొక న్యాయమును నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్ణపర్వమునఁ గృష్ణుఁడు చెప్పిన "కౌశికోపాఖ్యానము" సత్యము ధర్మమే అయినను దొంగలువచ్చి నీసొత్తెక్కడనని యడిగిన నిజము చెప్పవలయునా? శత్రువులువచ్చి నీయింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడనున్నాఁడు చూపుమా వాని గొంతుకోయవలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరేని, నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరమునుద్ధరించిన సనృత

దోషము ఘటిల్లును. అట్లగుటఁ గేవలము నిరంజనుఁడుగా నుండవలయు నన్న నసాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత ఇత్యాద్యభావములు మానవ ప్రకృతికిఁ జేరినవి కావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈన్యాయమునకు ననుకూలమైనరీతిని పాత్రముల చరిత్రములఁ జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నీడుజోడైన గ్రంథములెవ్వియును లేవు. సామాన్య కవులఁ పాత్రములు నిర్వికారములుగ నుండుటయే కాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరసప్రధానములుగాని నానాభావాభ్యుదయములకు నాకరములు గావు.

వర్ణనములకన్న అంగాంగ సాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుఁడు గొప్పగ్రంథమున కొకదానికి విమర్శన ప్రాయమైన పీఠిక వ్రాయుచు నా గ్రంథము ప్రశంసించుటకై యందుఁ బదునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములునున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాఁడు. ఇది దోషముగాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనములఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపినేని యా మాత్రమే కవియొక్క ఘనతకుఁ జాలునని భ్రమియింతురా? చూడఁబోయినఁ బదునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి; లేకున్న నెవరికి నష్టము! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయ మేదనఁగా, కావ్యమునందలి యంగాంగములకుం గల కలయిక. పొత్తు పొసఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెప్పుడును వ్యాప్యము. పాటపాడువాఁడు, మృదంగమువాఁడు, పిడేలువాఁడు గలసి నట్లు వర్తించినను దానిసొంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టము వచ్చినట్లు దన యాచ్ఛక్తి నక్కడనే వినియోగింప యత్నించినన్? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయింపఁబడు నప్పుడెంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్టు సందర్భశుద్ధిని మీఱి వెలయింపఁబడిన దోఁ

జెడ్డ గోఁతగ నుండు ననుట కేమి సందేహము! అట్లే పురపుష్పలావికల వర్ణనములు వ్యష్టిని జూచిన నెంత బాగుగ నున్ననేమి? సమష్టితో సంబంధములేని కూర్పుగా నున్న నవి నష్టములే. స్త్రీపురుషుల యాకారసౌందర్యములు నిట్టివే. అంగములన్నియు వేఱువేఱుగా శస్త్రవైద్యశాలలోఁ బలె విభజింపఁబడియుండినచో వానిని గన్నెత్తి చూడ సుకుమారమానసులకు నౌనా? మఱి చెలువంపుదన మనకు జీవనమైన లక్షణము అంగముల సాంగత్యము. లోకములోనుండు వర్ణనీయాంశముల నన్నింటిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది సర్వవికారముల కాస్పదమైన కుప్పయగును! సీతమ్మకు ముక్కు సొగసు, రుక్మిణమ్మకు కన్నులు సొగసు, కావున నీయమ్మ ముక్కును ఆ యమ్మ కన్నులను దీసి బ్రహ్మదేవుఁడు వేఱొక పెద్దమ్మను సృజించెను! కావున నీ మూఁడవ యమ్మ సీతారుక్మిణులకన్న రెండింతలు సొగసుకత్తె యని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెలుఁగును వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపనౌనా? సీతమ్మముక్కు సొగసన్న నర్థమేమి? సీతమ్మయొక్క ముఖము మొదలగు నవయవములతోఁ జేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నాస్త్రీయొక్క యాకారముం బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యాముక్కును గోసికొనిపోయి యింకొకచో నుంచినను నదేరీతి సొగసుగానుండునని యర్థముకాదు.

"తమ తమ నెలవులఁ దప్పినఁ
దమ సొగసులె రోఁతలగుట తథ్యము సుమతీ!"

కావున నంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భుతములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయను నిండుటాకృతిని దీర్పఁజాలని కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్ప నేర్చుననుట పిచ్చికూఁత. కావున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రములు, ప్రకృతి

విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియుఁ బరస్పరమైత్రికలిగి విఱుప్పులు లేని యేకాకృతిగా నున్నవాయును విచారణ ప్రధానతమమని నా మతవి. కథయొక్క గమనమునకు విరోధమైన దీర్ఘవర్ణనముఁ జేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో నీలోపము లేశమాత్రము గానము. ఇప్పటి వివరించి చూపిన న్యాయము గోప్యముగాదు. చదువరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

ప్రకృతిసమ్మతమైన వర్ణనము అనుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్టు చెప్పుటగాదు. ఏలన గవర్నమెంటువారి గెజట్టులో జరిగినవి జరిగినట్లు వృత్తాంతములు ప్రకటింపబడును. అవి కారణముగ నా గ్రంథము స్వభావోక్త్యలంకారమునకు దృష్టాంతములని యెవ్వఁడుఁ జెప్పఁడు. వస్తువుల నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యాప్తితము. కళలయొక్క కాంక్ష యది గాదు. ఎట్లన, కళలలోఁ ప్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన దృష్టితో గణించి వర్ణించుటయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతోఁ జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతో భేదము. ఉదాహరణము: సుందరియగు నారీమణిని జూచి యువిళ్ళూరు వానికి నామె సొగసు నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోఁచుచుండును. వీనికిని ఆవేశము వృద్ధిబొందుట తప్పదు. "రాజు మెచ్చినదే రంభ" అనగా ననురాగముండు నేని యెవరిమీఁద నాయనురాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుగ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుగఁ గానుపింతురు. అట్లగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాఁడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టురాలని భ్రమించియెవతెనో యొక స్త్రీని వశ్యముచేసికొనఁ జూచుట

యీ న్యాయముయొక్క మాహాత్మ్యమే. ఈధర్మము మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండ దేని. నిర్భావముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేశ్రీని సత్యముగాలని నిర్ణయింతురో దానినే యుపజు వంచి మందోప సుమన్ట్లధోగతిం జెందియుందురేమో! భావములు యొక్క సృష్టికిని ఆలోచనాశక్తియొక్క దృష్టికిని ముఖ్యమైన భేద మేమనగా: యోజనాశక్తింబట్టి నిరూపించితిమేని సత్య మొక్కటియే. అనగా సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన తత్త్వము సర్వజనులచే సరియని యొప్పుకొనఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుననుట నిర్వివాదము. ఎవఁడై నను నాకీమాట రుచి పడని యనినచో వానిని బిచ్చివాఁడందుము. కాని గోచరములయెడ భిన్న భావములున్నది ప్రకృతి విరుద్ధమని యెవరుఁ జెప్పరు. కావుననే “లోకోభిన్నరుచి” యనుసామెత. ఎట్టి సౌందర్యవతియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధ మోహులు గావలెను. అట్లు చేయని వారిని బిచ్చి యాసుపత్రికిఁ బంపక తప్పదు” అని సిద్ధాంతముఁ జేయుఁ బిచ్చివాఁడు దక్క నింకెవఁడైనఁ గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేకకంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మథ్యలు, అని స్థిరీకరించినట్లు కళలలోఁ జేయఁ జూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకే వస్తువు మానవుల ప్రకృతులంబట్టి యనేకులకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. మఱియు భావములంబట్టి కొంతవఱకును రూపమేర్పడును గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపములం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందుభాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునింగూర్చి విచారింపుఁడు. ధృతరాష్ట్రుఁడు, అనుజులు, సచివులైన కర్ణాదులు, ప్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి

కొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు గోచలేదా. ఒకరికిఁదోఁచినట్లు వేఱొకరికిఁ దోఁచునా ? ఒకరి కనులతో నింకొకరు చూచుటెట్లు? చూడంబోయిన వస్తువొక్కటేయైనను దృష్టులనేకములనుట కతఁడును సాక్షిభూతుఁడే. ఇంతేకాదు. తాను గొప్పగానున్నప్పు డశ్వత్థామకు దుర్యోధనుపైని గౌరవముండెనేమి? నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుఁడైన నతనిని ధిక్కరించినట్టి సాహసుఁడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు ప్రాప్తించినది మొదలు ఆతనియెడ సేవాధర్మము నిర్వర్తింపవలయు నను శ్రద్ధయేకాదు. నిజమైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాఁడాయెను. తుదకు నమ్మహావీరుఁడు తొడలువిఱిగి పడియున్నపుడు, అతని పాటునకు కడుఁగుందు మనమ్ముతో నాగురుపుత్రుఁడు విలాపించిన విధము వినుఁడు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధింబెగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రకోపము నసహ్యపుశోకము నిట్లు చిత్తమొం
డొండఁగలంపవే నిపుడొక్కఁడుదక్కకయుండ వారి ను
ద్దండమదస్త్రవహ్నిఁ బరిదగ్ధులఁ జేయక యెట్టులుండుదున్ !

(శల్య. ద్వి. ౪౧౧ ప)

చ. దురమునఁ బెంపు చేవయును ధర్మమలీల వెలుంగుచుండ సు
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి సద్గతిం
బొరసెదు, నీవునై నగవు పుట్టదు, బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతకోర్వమి నుమ్మలించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. ౨౧౪ ప)

ఉ. సీరియు నారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిన్ను దు
ర్వారపరాక్రమాఢ్యుఁడని వర్ణనసేయుట గెలిసేని ; యా
మారుతికిం జయంబొసఁగె మాల విధాతృఁడు ! వాని గెల్పుకో
లేరికి సమ్మతంబగునె యిట్టిది ! దీనను బెంపు గల్గునే ! (... ౨౧౫

చ. కురువర ! నీమగంటిమియు ? గోత్రులయుగ్ర బలముం జలంబు దు
స్తరగతిఁ జేర్చి భీమునకుఁ జావక పోవఁగ రానియట్టిదై,
నరు బెదరించి కేశవుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరఁ డనిపంచె, దీనిది విజుల్ గని ఠింకిట వేయు నేటికిన్ ! ౨౧౯

ఉ. ధర్మము మాని యూరులు గదం బొడిసేసినయంతఁ బోక దు
ష్కర్ముఁడు వాయుజుం డెడమకాల శిరంబటు దన్నెఁ ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు శాస్తిఁ దగ దానికిఁ జేయఁ డ ! యాతఁ డెప్పునం
తర్మదదుష్టుఁ డీగెలుపు దైన్యము సేయదె కీర్తిమాయదే ? ౨౨౦

చ. కడువఁ గఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
ల్నడుప ననేకధర్మవిధులం బొగడొందఁగఁ జాలునట్టి యొ
క్కఁడు సిరియిచ్చి పేర్మి నొక కొండగ మన్చిన నీవు సావఁగా
నొడలిటులోమి తిం గురుకులోత్తమ ? యెవ్వొక సేవకుండనే ? ౨౨౨

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులఁ దోఁచుననుమాయ యొకటి మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులంబట్టి యానేక విధములఁ దోఁచుటయును స్వభావప్రభావమే. ఇక్కడ ఒక్కఁడంటిమి. వాఁడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాఁడు. మఱి మాఱుచుండు వాఁడే కావున భావంబులు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ లోకములో నానావతార సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రదర్శనశక్తియు సర్వవస్తువులకు సామాన్యములు సహజములునైన లక్షణములు.

ఆలోచనశక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రములయొక్కయు భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టులు వేఱు. గోచరించు పదార్థముల తీరులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు రచించుటలో స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని యలంకార శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీన కవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలు జేయఁజూచుట పోసఁగరాని మతమని మున్నే చెప్పఁబడియుంట నలకో మనకవు లీనాఁటికిని

రుక్మిణీపరిణయములు సుభద్రాపరిణయములు వ్రాయుచుండుట. పాపము పెండ్లాడి పెండ్లాడి వారలలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి ప్రతిపాదింపకున్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రములలో నొకండు వ్రాసిన సిద్ధాంతముల పేరులును గ్రహించి ప్రచురింపవచ్చును. అది పునరుక్తిదోషంబు గాదు. కళలలో నుపజ్ఞలేనిది స్వారస్యముండదు. భావముల ననుసరించి యాకృతులు వివిధభంగులఁ దోఁచుననుట స్ఫుటముగదా! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు సిద్ధియేదన నున్నది యున్నట్లు ప్రదర్శించుట గాదు మఱి కన్నది కన్నట్లు ప్రదర్శించుట. ఉన్నదియున్నట్లు, అనఁగా వస్తుస్వభావమేర్పడియున్న భంగి ననుట. ఇఁక కన్నది కన్నట్లన్ననో, మనభావముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాదు. మఱి భావమును అవధిచే నిర్ధారితమైన స్థితి. *

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము. వస్తువు దనంతట నెన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుఁగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురింపుటలేదు. ఏలయని యడిగితి రేని, ఏ భావము మనస్సున నుచ్చస్థానము నధిష్ఠించియుండునో యాభావమునకు సమ్మతములు, రుచికరములు, చింత్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశమానములుగ నగపడును. తక్కినవి ముసురు గ్రమ్మినట్లు వెనుకఁబడినవో యను గతి దూరస్థములైనవానిమాడ్కిని స్ఫుటములుగా

*తత్త్వజ్ఞులనేకులు భావాతీతమైనస్థితియుండియు లేనట్లే గాన మిథ్యయని తర్కాణించెదరు. నిజస్థితియనునది వస్తువుయొక్కయు మనుజులయొక్కయు ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

నుండవు. మఱి మూఁగవాఱిన యుపగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానిపగానో యుండును. కారణమేమనఁగా, అప్పుడు వానిపై దృష్టినిలుపుట యగత్యముఁగాదు.. సహజమునుగాదు. దృష్టి వేనిపైఁ బాఱునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశదములుగ నుండును. పరిసరముల నుండెడివి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండునవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించె నేని మునుపు తేజోవంతముగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహణము సోకినట్లు మఱుఁగుపడియుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యుదయమును గాల్చినవి యగును. ఇందు లకు వేఱు దృష్టాంతము లేల? చూడుఁడు. కోపముగా నున్నప్పు డెదుటివాని దుర్గుణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ * వాని సుగుణ దుర్గుణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూచినను "ఏమో పాపము: కడుపాత్రమై దొంగిలించినాఁడు. ఇదియు నొక ప్రమా దమా?" యని పరుషములకు సరళము లాదేశమగునట్లు చేయు దుము. భావమును బ్రేరేపింపఁజేసినవారిమీఁదనే కాదు, తదితరుల మీఁద నైతే మారాగసహితముగ చూపుపోకమానదు. భార్యతోఁ గలహించిన వాఁడామెమీఁద మాత్రమే గుఱ్ఱుపయుండునా? మఱి చూచినవారినెల్లఁ గఱవఁబోవుట పరమరహస్యమా? కావుననే కదా విద్యార్థులెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలకును మనసులు గలపి చల్లగ నుండవలెనని విఘ్నేశ్వరునకు టెంకాయలు గొట్టుట!

* ఆలోచనాశక్తికి శాంతము మొత్తముమీఁద సహాయకారి. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదిసత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్య ప్రాప్తి యెట్లో గాన కవితాప్రాప్తి నిండుసున్న. రజస్తామసగుణములు కవితయను మందాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానములైన మహోన్నతభావములు.

సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్పు

ఈమనశ్శాస్త్రతత్త్వముయొక్క సూదేశమేమనఁగా. ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్పయవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి ననుసరించి విక్షేపముం దాల్చిన గుణముల నధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, నిక్షిప్తములైనవానిం బేర్కొనక విడుచుటయు కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుండే విషయమును విడువక సమగ్రముగ వస్తుస్వరూపము నిర్దేశించె నేని వానికది చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియుద్దేశము వేఱు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్మము. కవిపని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము: వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించువాఁడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపవలె సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పైవానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈరీతినే మోహముచే నంధుఁడో, అర్ధాక్షియో, ఏకాక్షియోయైన నాయకుఁడు తన నాయికను జూచెనేని యీసూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా? పోవచ్చునా? అవి కంటఁబడునా? పడవచ్చునా? మోహింపుఁడు! మోహింపుఁడనుట నాతిప్పు! దీర్ఘాలోచనలేక యీసంగతి నెఱుంగనేరని అనుమానమున్న మీరు మనుష్యులా కారా యను ననుమాన ముండక తీఱదుగదా! మోజనయేల? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాఁడు శుద్ధమృగమో జడుఁడో! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయికలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయికలను డాక్టర్ల దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవసమానముఁగ జూచినట్లనుట!

కావున నవ్యమైననుసరే పద్యమైననుసరే, కావ్యముల వర్ణింపఁ దగినవి భావోదయమునచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువులు కొన్నికొన్ని రేఖలు, కళలు, పక్షములు మాత్రమే సర్వాంగవర్ణనము భావ భావనాశక్తులచే సంపూర్ణముగ నింకిపోయిన పండితమాత్రులు ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెదము ననహ్యాగా? భావములన్నియు నేకకాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నన్ని లక్షణములును వీక్షణమునసైన భావపరమైన బింబములో జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళలుండు సర్వపదార్థములకును సాకల్యగ్రహణము నిత్యము! అట్లగుటఁ బ్రత్యేకమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావస్వభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁగోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయుగదా! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెవనికి నలవడఁ గలదు! అందును నావంటి పామరునకేమి తెలియును? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవింప సాహసించితిని, కాని యీసాహసము నెఱవేఱినదని నాకేమాత్రము నమ్మికలేదు. ఇఁక భావనాశక్తి యొక్క తెఱంగన్ననో మనః ప్రకృతుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపనేకాదన్న నిఁక నిరూపించుటెట్లు? అయినను గొన్నంటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇఁక భావములసంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజిపఁజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్నియెడల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సొగసు. స్త్రీపురుషులమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ

దగుమాత్ర ముత్ప్రేక్షించినంజాలును. కథ వేగముగ నడువవలసిన చోట నలంకారముల గుప్తముఁజేసిన నింపు. కవియే ముందునకు వచ్చి చెప్పుచుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషము లేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల ప్రకృతికి మీఱిన వర్ణనములం జొనిపినను వికారము దోఁపకుండుటయే గాదు, అస్వాభావికమనియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము. హితోపదేశము. ఈగ్రంథమున ఎలుకలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగ్జంతువులు మనుష్యభాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయు గాక, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలో విశారదుని యున్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధమని కొందఱు భ్రమించుట సహజమే. ఈవిచారముతో నిపుడేమి పనిగాని, ఇట్లు విపరీతవృత్తములతో నిండియుండినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలము నను మితము అడ్డును లేక యన్ని దేశముల వారికి నన్ని వయసుల వారికిని నిత్యహార్షముగానున్న దనుట యందఱకుఁ దెలిసిన సంగతియే. ఈగ్రంథములోని కథలు హిందూదేశమునుండి పారసీకమున కాక్రమించి, యక్కడనుండి ఇటాలియా మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశముల నంతటను నాలుగువందల యేండ్లక్రిందటనే వ్యాపించియున్న నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతుల వారిలోఁ బ్రచారమునందున్న గాథలంబోలె సర్వసాధారణములైనవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పామరులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సార మసియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినవనియు నెంచుటం దలపోసితిరేని మనవలె జాతిమత వర్ణాదుల వ్యత్యాసముకతన పూజ్యుఁడైన మనువుయొక్క సంతతివారో కారో యను సంశయమునకుఁ బాత్రులైన విదేశీయులచేతను, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమగును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘ్యముగాను జూడఁబడిన కావ్యము భావనాశక్తి

విరహితమనికాని, తప్పుద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలయునా? మఱియు నీగ్రంథము నిరుపమానముగాదు. ఇట్టివి యింకను ననేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మన దేశములోనే యీహితోపదేశమునకు నెన్నియోమడుంగులు మిన్న యనందగు బృహత్కథ * యుండలేదా? భారత భాగవత, రామాయణా† దులలోను మృగపక్షివితానములు దేవమనుష్యభావములం దాల్చినవి గావా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతభేతాళ వశీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖాను పుంఖములుగ గ్రంథములనేకాదు తరతరములుగ తల్లిబిడ్డలు చెప్పుకొనెడు ఊఁకుడు కథలందును గానబడియెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్న యెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి నేకూరియుండదు. నిర్హేతుకజాయమాన సిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి! అట్లగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుఁడు. చిన్నచిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకుసైతము నరత్వమారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరుచెప్పక చూపకయు తమంత నవలంబించుట సహజమే గదా! ఇందస్వాభావిక మేమైన నున్నదా! మఱియు, బాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తుపరిచయమును దక్కువగాన, నీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధతోఁ జూచునవికూడ, నెంతో యద్భుతము లట్లు గానుపించుననుటయు నెల్లరకువిదితమే. అగ్గిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా? బిడ్డలకన్ననో యదియొక

* బ్ర. శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని వచనశైలి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

† రామాయణములో నిది మితిమీఱినదని కొందఱ తీర్మానము.

విస్మయము పుట్టించుచున్నాయు: యక్షిణి! కాఁబట్టి పుల్లలపెట్టె దొరికినఁ జాలును. మఱుఁగునఁ గొనిపోయి గీయుట, వెలుతురు పుట్టఁగనే నవ్వుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుచుట! ఇట్లు నానారీతుల నాశ్చర్యమునం దాసక్తి గనుచున్నారుగదా! ప్రకృతిం గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిది సామాన్యము, ఇది యపురూపము, ఇది దైనందినవృత్తము, ఇది యద్భుతము అని నిర్ణయించు వివేకము సున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్యా మేర్పడమిగాన, సామాన్యములు నద్భుతములుగను, అద్భుతముల సామాన్యములుగను బరిగణించుట సహజము. ఈబాల్యచాపల్యము వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడఁగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పు డాభావము మనల నావేశించును. అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనమును బ్రారంభించి పిల్లలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుఁగతల వినఁగోరుదుము. లేనిపోని యద్భుతముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురు దేశము లోని మహాత్ములయెడఁ గనుఁగొంటిని, అని చెప్పిన నెంతో నమ్మికతోను ఆనందముతోను ఊఁపిరి విడువక విందుము. కావున మనసునకు నాయా భావముల యావేశముచొప్పున సత్యమును భ్రమను గలిగించినఁ జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతిచంద్రికను (అంమను జిన్నయ సూరిగారిది) చదువునపుడు అదేదోయొక లోకమైనట్టును, అందు పావురములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్యమయిన విషయమైనట్లును మనకుఁ దోఁచుననుటకు ప్రత్యక్షానుభవమే తార్కాణ. ఇట్లే పదితలలరావణుఁడు, మూఁడుతలల త్రిశిరుఁడు, ఖరుఁడు, మహిషుఁడు, జాంబవంతుఁడు, హనుమానుఁడు, వేయికన్నుల యింద్రుఁడు మొదలగు పురాణపురుషులును, విపరీతములు సైతము సత్యములను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వియనఁగా:

(i)ఇప్పటి కాలదేశములకు సంబంధము లేనంత దవ్వులైన యుగముల లోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పుట. అట్లు చేసిన మనకుం బ్రసిద్ధములగు హేతువులంబట్టి సత్యాసత్య నిర్ణయముం జేయం బూనము. (ii) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్టుండి యాధునికములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయంగూడదు వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆమాయను స్థిరముగం బోషించునట్టి వర్తమానములం బొందించుచు నేకధోరణినే యేగుట యుత్తమము, కథారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగనంత పొందికయున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్యతీతమైననేమి, ప్రకృత్యధీనమైననేమి ? విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకులకెల్లరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాదవీర కావ్యములయందును, కథాసరిత్సాగరము మొదలైన వినోద కథల యందును గలప్రకృతిని మీఱిన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనా శక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యత్యద్భుతము మనుష్యుల యందు అనశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్ణించునదియు యనుట యొప్పు. అట్లుగాదేని నాకథలయందు మన కింత తెగనిమక్కువ యుండుటేల?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునం బెద్దలు నట్లే. అనగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా ప్రాచీనగ్రంథ గాథాపురాణములలో మన నమ్మికకు నందని యద్భుతములు విస్తార ముగం జెప్పంబడి యుండుటకు మూలము! ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగం దోంచియుండవు గాంబోలు ! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసమునుంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వా

నము అంతగాఁ బుట్టకుండుట. ఇప్పటివారారీతి వ్రాయఁజూచిరేని యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని * యెంతో శిల్పనైపుణ్యము లేనిది యవి కృత్రిమములుగా దోఁచుఁగాని నిక్కములట్లు భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటకములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గారుడాస్త్రమును బ్రయోగింపకుండుటయు మొత్తముమీఁద సుగుణము. అట్లుగాదని వాని నావాహనము జేయువారు వారితో నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నాహుతిగా నిచ్చిన యెడ లోకమునకెంతే నుపకారము చేసినారగుదురు !

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ రచించిన

ఉ. "అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్త నిజప్రభావ "భా
వాంబర వీధివిశ్రుతవిహార" నను న్దయఁ జూడు భారతీ !"

యను సరస్వతీస్తవమున కవితాధిదేవతం గూర్చిన "భావాంబర వీధివిశ్రుత విహార" యను సంబోధన మెంతసత్యము ! మఱియు గంభీరము !

భావనాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని ఈమాయలకన్నిఁటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏరసము నుత్పాదింపఁజూచునో దానిని కవియే మనఃపూర్ణముగ దాల్చఁగాని చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగనేరదు. భావములనంతములు నగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లినఁ గవియు నమోఘుఁడగును.

* స్వభావాతిక్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁజాలు పాశ్చాత్యకవు లిపుడుఁగొందఱున్నారు. ఆంధ్రమున నీప్రతిభగలవారున్నారేమోగాని నేనెఱుంగను. వీరేశలింగంగారు దప్ప.

కవితయొక్క గుణదోష నిర్ణయముం గూర్చిన యాథార తత్త్వములం గొన్నింటిని నివేదింప సాహసించితి. మన్నింతురుగాక! గ్రంథవైపుల్యమునకుం జడిసినవాడనై దృష్టాంతములం దఱుచుగా బొందింపనైతి. క్షమింపుఁడు! ఈవ్యాఖ్యానమునం దేలిన యంశములు:

(i) "ఎంతా కవులము గామా
యంతంతగఁ గందపద్య మల్లఁగ లేమా?"

యని భాషమొదలగు వానిని మాత్రము కృషిచేయుటచేఁ గవులగుదురనుట బొంకు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము ఇవి వియోగములేని ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లగుట ప్రాచీనకవులు ఆలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల నుచితముగ ననుయోగించిన మేలుచేయునని యెంచియైనను, అవియే సంపూర్ణశరణ్యములని యెంచి యామార్గములను మీఱి యొక యడుగైనఁ బెట్టఁగూడదనుట కవిశక్తికి భయంకరమైన యూహ. (iv) ఆకవులు భాషాంతరీకరణముఁ జేసినవారుగావున నపూర్వ రచనాసామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపజ్ఞయేమాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశమేమో! అయినను మీఁద వివరింపబడిన గుణములం బట్టిచూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు వీరియందున్నవనుట స్పష్టము. అందును దిక్కనమహాకవియొక్క ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు!

రెండవ ప్రకరణము

పింగళి సూరనార్యుఁడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాఁడు గావున ప్రాచీనగ్రంథములను ముఖ్యముగా భారతమును బహుశ్రద్ధతోను భక్తితోను పఠించియుండును. ఇందుల కావ్యేతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేఁజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁజేసి యుంట యొకసాక్ష్యము. చూడుఁడు. కర్ణుఁడు తన యన్నయౌట యెఱింగినపిదప ధర్మరాజు చింతించిన విధంబు :

"ఆ. అతనిమేను గుంతి యట్టుల కైవడి
యరయ నేను జూచి యాత్మ నెద్ది
కారణంబొ యిట్టు గాననుచుండుదు
నేమిసేయువాఁడ నింకఁ జెపుమ !"

(శాంతి. ౧ ఆ.)

ఈ రీతినే సుముఖాసత్తియు మణిస్తంభుఁడు దనభర్తయని యెఱుఁగనిదగుటంజేసి యతని నేమేమో పలికి, పిమ్మట నతడు ప్రచ్ఛన్నశాలీనుఁడని యెఱిఁగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన ప్రకారము :

సీ. * * * *
ఇందాఁక నెఱుఁగ నేనేమి యంటినొ మిమ్ము
ననుచుఁ గన్నీళ్ళు రా నడఁచికొనుచు,
నడపుల మాటల నగవుల మాయందుఁ
దొంటికైవడి గొంత దోఁచుచున్న,
వసుధ మానిసిఁబోలు మానుసులు లేరొ
యనుచునుండుదు * *

(కళా. ఆ. ౪. ప ౧౬౫)

మఱియుఁ గణ్వాశ్రమ వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో:

"సీ. శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు చదివెడు శుకముల చదువు దగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరశీతలచ్ఛాయఁ దచ్చికరాంబు
కణములఁ జల్లని గాడ్పు సవదివానిఁ జెందిసుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలుల్దెచ్చి పెట్టు నీవారాన్న పిండతతులు

తే. గడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసియాడు
చున్న యెలుకలఁ బిల్లులు నొండు సహజ
వైరకర్మంబులయు సహవాసమపుడు
చూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమంది"

అను పద్యమున జూచి మణికంధరుని తపోవనము వర్ణించుచుఁ బింగళి సూరన్న దానిని ననుకరింపఁజూచియు ననుకరణమునకై స్వారస్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గాంచుఁడు!

సీ. ఆవులు శాకఁగన్నరమోదు పులులును బులులచన్గుడువఁగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళచల్లాటరంజిల్లెడు హరులును హరులుగోళ్ళనుగోక నలరుకిరులు
కరులకటాక్షీ వైఖరినాడు పాములు పాములఁబాలించు బభ్రుతతులు
బభ్రుతతుల ప్రక్కఁబాయని యెలుకలు నెలుకలఁ బెంచుపిల్లులునుగలిగి

భారతపద్యములోని సొగసు దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు జంతువులకునుండు నన్యోన్యప్రీతిను జూపుటలో నిష్కారణచేష్టలు వర్ణింపక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. "భూసుర ప్రవరులు భూతబలుల్దెచ్చి పెట్టు నీవారాన్నపిండతతులఁ గడఁగి భక్షింప" ఇత్యాది విశేషములచే నామృగములకును మునిజనులకును గల మచ్చికను సూచించి యున్నాఁడు గాన నీవర్ణనము మనోహర ముగానున్నది. సూరన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయము నకు వచ్చినది గాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁబడినట్లు గానము. మఱియు జంతువుల పట్టిని కూర్చి యది వ్రాసిన రీతియు,

ఇది వేరొక దానిని గోఁకెను, అనుటలో మనోదృష్టికి నింపైన రూపములు ప్రత్యక్షములుగఁ గానరావు. "కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న" యనుమాటచే నాటలో మచ్చికపడిన జంతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవు గా?

భీష్మాటోపములఁ వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి, కళాపూర్ణోదయములో అష్టమాశ్వాసములోని "ఇత్తెఱంగున నప్పార్థివోత్తముం డత్యంతచిత్రంబైన" ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయంబడియున్నట్లు దోఁచెడిని.

"సూరనార్యుఁడు కొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁ" డని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గాన్పించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగదు. పోలికలంబట్టి చౌర్యము నొడిగట్టుట తగదు. సందర్భము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భావముఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలి యివి పరస్పర సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టుకొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన నితరులఁ జూచి వ్రాసినాఁడను నిర్ణయ మనివార్యము. "పిల్లవసుచరిత్ర" ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజభూషణుని బిచ్చములుగావా?

ఇట్లు మన సూరన యుత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తలజాడల నెఱిఁగినవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నంతమంచివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణమేమనఁగాఁ ఎట్టివాఁడును దన

కాలములో శ్రేష్ఠములని మెచ్చఁబడిన రీతుల విరచింపఁ జూచుట సహజము. సమకాలికుల మెప్పులుపోలెఁ దీపియైన మెప్పులెవ్వి? మఱియు మనకవి మిగుల బీదవాఁడు గాఁబోలు! ఈ యనుమానమున కాధారములైన యంశములు కొన్ని శ్రీ వీరేశలింగముగారి కవిచరిత్రలో సూచింపఁబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జనమునకై యత్నించుట దోషము గాదు. ఆ కాలమున నిప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు సుద్ధముగ లేమిఁజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలయు విధికిలోఁగిన వాఁడాయెను. బమ్మెరపోతనవలె "మదంబ నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్మ భారతీ" యని చెప్పఁజాలిన ధీరులు వేయింటి కొకరైన నున్నారో లేరో! రాజాశ్రయమున బ్రతుకుపాటు గోరువారు వారి యిష్టానుసారము వ్రాయక యేమిచేయుదురు? ఇఁక రాజులన్ననో పరిపాలన కార్యములఁ దగిలి కాలంబు గడపువారు. సొంతముగు బుద్ధితో విమర్శింపఁ జాలినంత పండితులగుట యరిది. కావున నట్టివా రాచారముంబట్టి గుణదోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూరనార్యుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధరచన. అట్లగుట దానను ప్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసినవాఁడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్తిగ ప్రబంధరీతి కూపంబున నం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నిలిచి, తన యిష్టమునకు రాజుల యిష్టమునకును రెంటికిని మధ్యమున, సంపూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యనుగ్రహము గాని లేని, త్రిశంకుస్థానమున నిలిచెను. "అన్య మనముల్, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాఁడు ధన్యుఁడు" గదా! ఈకవి ధన్యుఁడాయెనో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్కలేదు

గాన స్థిరీకరింపనేరము! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకు స్థితిం దాల్చియున్నాఁడు! అయినను దలక్రిందుగా వ్రేలాడుచుండ లేదు. తల మీఁదుగనేయున్నది. కావున నెల్లవిధముల మనకు సంభావనీయుఁడు. తనకు నిరణ్యులైన ప్రభువుల సత్ప్రవృత్తి ననుస రించువాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము నుండియే యొకదృష్టాంతముం జూపవచ్చును. మూకుఁడు. కృతికర్త శైవుఁడు. దీనికి నితఁడు దార పుత్రాది బాధలేని యౌవనకాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ దగిన రాఘవపాండవీయములో నతనిం గూర్చి చిన వేంకటాద్రి చెప్పిన యీపద్యమే సాక్షి.

ఉ. దక్షతయింతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచియు నీ మదిక్షమా
పేక్షఘనంబుగాని యిది యిట్టనఁ గొంకెద నీకువో లలా
టేక్షణభక్తికీల, రచియించుట కష్టము గాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కంకితంబుగ శుభాఢ్యము రాఘవపాండవీయముల్.

ఇఁక భక్తులైన సంగ్రాలవారన్ననో వైష్ణవముతో మూడిరిన మహనీయులు! "శ్రీ విష్ణుపదభక్తిచే ధర్మసంపత్తి ధర్మసంపత్తిచేతను జయంబు" వడసిన పుణ్యాత్ములు. ఉదాహరణ కృతిపతియైన కృష్ణమహీ పాలుఁడు "మాధవ పదపద్మసమాగాసన విధిసాధితావిరత భద్రుండు" ఇతనిమాత్రమే; "సంస్తుత తిరుమల తాతాచార్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శ నాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగురు చరణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుద యుఁడు!" మఱియు "వైష్ణవమతశీలుఁడు" కావుటంబట్టి రాఘవ పాండవీయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో శివస్తుతిగఁ గావ్యా రంభముం జేసిన భక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు నగ్రా ర్చనం జేసెను! మఱియు మణికంధరుని తీర్థయాత్రను వర్ణించుచో విష్ణుస్థలములంగూర్చి ప్రసంగించెఁగాని శైవస్థలముల నంతగాఁ బొగడ లేదు. అచ్చోట్లన, శిక్కిన శాస్త్రములనెల్ల నాకలించి "యువి

యాత్మ్రలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంతవిధానమర్దన సమర్థకృతార్థమతి ప్రదీప్తులు"ను "శ్రీమహిళాష్టాక్షరీ జపమంత్ర పరాయణులును" 'దేవతాంతర చింతనావిముఖులును' ఇతనికిఁ గానవచ్చిరేకాని, శైవ సిద్ధాంత సమర్థులుగాని, పంచాక్షరీజపపరాయణులుగాని యొకరైనఁ గంటఁబడరేదు. తుదకు వైష్ణవమతముయొక్క ప్రధానతత్త్వమును బోధించుచు "లక్ష్మీనారాయణ సహాయ" మునజూపి ప్రబంధమును ముగించెను! పాపము! దారిద్ర్యముచేఁ గుంఠింపఁ బడనివాఁడెవఁడు; ఇట్లు యౌవనమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్రాది పోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య ప్రవృత్తుఁడై యుండి విసిగినవాఁడౌటఁ గాఁబోలు వార్ధకమునందు ప్రతిభావతీప్రియమ్మున స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటయు కాదు, గంభీరముగ నిట్లు వాకుచ్చుటయు:

మ. "జనము ల్మెచ్చఁగ మున్రచించితినుదంచద్వ్యాఖరిం గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుం గబ్బము లెన్ని యేనియును మత్పుత్రాదివంశాభి వ
ర్ధనలేమింబరితుష్టి నాకవియొనర్పంజాల నత్యంతమున్"

ఈపద్యముం జదువునప్పుడు కవి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖమును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెఁగదాయని సంతసమును బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజన శ్లాఘనీయుండు.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాయుతఱిని ఒక్కకాలము మాత్రమే కాదు; రాజుల నాశ్రయించిన వాఁడగుటచేఁ బ్రబంధశైలియం దనాదరముగలవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నాశైలి ననుసరించెనని విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చందముం గూర్చి యించుక దిక్ప్రదర్శనముగ వ్రాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజ భూషణుఁడు వసుచరిత్రలో వ్రాక్కుచ్చిన ప్రకారము :

ఉ. "కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిఁబుట్టురత్నము, లవారిత సత్కవికల్పనావిశే
షావహ పూర్వవృత్తములఁ సానలఁదీరిన జాతిరత్నముల్
గావున నట్టిమిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్"

దీనింబట్టి విత్తర్కించిచూడ నాకాలము వారు రచనల కన్నిటికి ప్రబంధములు శ్రేష్ఠములనియు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములకన్న ప్రశస్తములనియు నెంచినట్లు లనుమానమయ్యెడి. ప్రబంధము స్వకపోలకల్పితముగానున్న నదియొక దోషమట! శుద్ధముగఁ బూర్వవృత్తముగానున్న నదియు సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు నవీనములుగాను నున్న సానపెట్టిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడు నని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమ యుని వార్యమని యెంచితిమేని, కళాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పితమైన కథగావునఁ బ్రబంధములలో చేరఁదగును. ఈ బహిష్కారము కష్టము గాదు! నష్టముగాదు! మఱి గొప్పతనమున కొక కారణ మనియుఁ జెప్పవచ్చును.

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు భ్రాంతిఁగొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మనుచరిత్రకారుని "ఆంధ్ర కవితాపితామహుఁ" డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనఁగా కవిత్వమును సృష్టికిఁ దెచ్చినవాఁడనిధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుంబూర్వ మొక కవిబ్రహ్మ యుండెఁగాని వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థాన భ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ యేర్పడుట మంచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజూడ ప్రబంధము

లును భారతాదులం గొంతవఱకుం బోలియున్నవి గాని పరమాపూర్వములుగావు. ఎట్లన; ఈ రెండువిధములైన రచనలయందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపదార్థ టీక గాదు. మఱి రసపోషణార్థము కవిత్రయమువారు కొన్నియెడలఁ బెంచియుఁ గొన్నియెడల సంక్షేపించియు వ్రాసియున్నారు. ప్రబంధములు మాత్రమేమి యెక్కువ? నిజమే. వీనియందు వర్ణనలు బహుళముగనున్నవి. పూర్వకవులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయైన సందర్భమున వీరు నలువది యున్నను జాలవని ఘోషింతురు! ఈమాత్రము పరిమాణభేదమున్నంతనే వస్తుభేదమున్నదనుటెట్లు? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు మధ్యకవులయు గ్రంథములకు భేదములులేవని నా తాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదిమ విధానములు గావనుట. ఈసృష్టియందును ప్రాఁతవాసనలు లేకపోలేదు. ఇఁక భేదముల వివరమెట్లనిన:

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యముగాదు. మఱి వర్ణనలకు నవకాశ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టుకొన్న నెపము. అనఁగా వర్ణనలు కథాసాంగత్యము లేనివనుట. సందర్భశుద్ధి లేనివనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము గాకపోవుటమాత్రముగాదు. ఒకేయంత్రశాలలోఁ జేయఁబడిన సరకులవలె నీ కథలన్నియు నించుమించు ఏక స్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్విత చర్వణమునకుఁ జేరినయవి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

* మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము వీనికి నడుమ వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ఇంత గుణశూన్యములుగావు. ప్రబంధధోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తదనంతరకాలపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను సమయము గూఢము.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరికేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము. చెవియో కన్నో జ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణియొకటున్నదని గ్రహించి యందుమతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితునితో విరహ విషయమైన ప్రసంగముచేయుచుఁ గన్యామణి శరీర క్షేమమాత్రము విను ఒక విమర్శించుట! వేటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితీయా శ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణిమాత్ర మూరకుండునా యేమి! ఆయమ్మ తబ్బిబ్బు ఇంత తయనిఁ చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు వెట్టన నేమి తృప్తి! శ్లేషలు వెట్టనఁ గొంత ఫర్వాలేదు. తనవలెనే చంద్రముఖు లైన చెలికత్తెలం జేర్చుకొని నాయకుని సౌందర్యవిషయమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూఁడవయాశ్వాసము ముగింపు నకు రా కేమిచేయును? కన్యామణియొక్క తాఁకకు నుపశమనము చేయుటకై చెలు లామె నుద్యానవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవరసందర్శనము. అప్రౌఢమాత్ర మందఱును స్నానముఁజేయుట, చన్నీళ్ళువడు వేళకు గగుర్పాటు వణఁకు మొదలైన శృంగారావస్థలు తిక్కతిక్కనల్లు ప్రబలుటయు, యజమానురాలిని చిగురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుండఁజేసి వస్త్రములుసడల్చి శైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నష్టలంబగుటయు. చంద్రోదయవర్ణనము. ఏమో వినోదము చూతమని వచ్చిన చంద్రుని నాశుకపిక వాణు లందఱుఁ గలసి యేకకంఠముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమన్మథ దూషణము మొదలగు నోరూరఁ జేయు సంగతులు గలిగి

క. "సర్వజనంబులు చదువ న
ఖర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెదు తెలుఁగుల్
పర్వంగఁజేసి నాల్గవ
పర్వంబది యస్తమించు భామినులఱరన్ !"

ఇంతైనవెనుకఁ బెండ్లి కాక పోవునా! సూర్యోదయవర్ణనము (కారణము మృగ్యము) ఇంక నెపమైన మఱచిపోయియుండిన నిదే సమయమని యీ యన్నివర్ణనములును, పరిణయము, దంపతులు పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలందఱుఁ దొట్రుపాటుతోఁ బీకిసిఁ జూచివచ్చి బదులిమ్ముటకో యనందము యంగసందర్శనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట! శయ్యాగృహప్రవేశము. చెలికత్తియలు క్రొత్తగా సిగ్గు దాల్చిన కన్యామణికి నింపైనసీతులు చెప్పుట, ప్రథమసమాగమముయొక్క సాంగోపాంగ వర్ణనము! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రాప్తి! ఇత్యాది నానాచిత్రములం బ్రదర్శించి యైదవయాశ్వాసము సమాప్తిఁజెందును. ఈపద్ధతి మునే ఆఱాశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసినను బాధలేదు. అయ్యది కష్టనష్టములకు నతీతమా. లాభమునకు నతీతమే!

పాత్రములన్నియు నొకటే తీరుందాల్చిన బొమ్మలు. అలంకారశాస్త్రప్రకారము చెక్కఁబడినవి. ఆయా కావ్యములలోని పాత్రములు సజీవముల యట్లుండుటతోఁ బోయిన నెంతో పుణ్యము! అనికావ్యములయందలి పాత్రలును ఒండొంటి ననుకరించునట్టి ప్రతిబింబములు. పేరు ఊరుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమాత్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా? స్వభావము, చరిత్రము, నడవడి, తీరు మొదలగువ్యక్తిగుణములన్నియు సరవలి సొత్తులు.

వసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘటిల్లదేని యది యొక గొప్ప లోపమని చింతించుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుఁడు కథాకల్పనమందు ఉపజ్ఞ లేకుండిన నెంతో మేలని యాదేశించెనుకదా! ఇది యస్వాభావికమైన తలపోఁత. వర్ణనలయందుపజ్ఞ వ్యాప్తికి వచ్చిన కృతికి సానపెట్టి

నట్లని యాతఁడు సెలవిచ్చి, యీ పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱుచుటకో యనఁ దన రచించిన వసుచరిత్రములో నత్యద్భుతములు ననన్యసాధ్యములునైన వర్ణనలు బహు చమత్కారముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఈ మహాకవి చంద్రునిఁ గొప్ప రకముల వర్ణనములు చేయువారెవరును లేరు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు ముఖ్యములు: అవి కథా వేగమునకు నడ్డుము. కథయేలేదు, కథావేగమెక్కడిది. యని యాక్షేపించితిరేని నాకునమ్మతమే. ప్రత్యేకముగ జూచిన మనోహరములైనను గథాంగములతో పొందిక లేనివి. భావనాశక్తిచే స్వప్రయత్నము ననర్గళమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద ధారలుగావు. మఱి సామ్యశక్తిచే బలాత్కారముగఁ దేఁబడిన యుపమోత్ప్రేక్షలు. సామ్యమంటిమి. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు వస్తున్న భావములంబట్టి తటస్థించినవియుంగావు. మఱి నానార్థాది భాషాశక్తిచే గృతములైన యవి. శ్లేషచే నుత్పత్తికి వచ్చు నలంకారములవలె గొడ్డువారిని నీరసభావములు పెట్టుకొండు లేవని వక్కాణింప నుద్యుక్తుడనైనందులకు క్షమాపణము వేఁడెదను. ఇన్ని లోపములుండినప్పటికిని వసుచరిత్ర మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు, భాషకు మండనాయమానమని చెప్ప నెవరును సంకోచింపఁ బనిలేదు. ఇందుఁ గారణము లెవ్వియనఁగా: భాషాజ్ఞానమునకిది మంచి యాధారము. పదములలో నెంత సత్తువ యున్నదని చూడఁగోరువారికి దీనికంతె ప్రయోజనకారియగు గ్రంథ మింకొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె గవిశక్తిఁ బ్రాణంబు గాకపోయినను సమానార్హములైన శక్తులలో నొకటి. కావున దాని నశేషంబుగ దీపింపఁజేసిన రామరాజభూషణుఁడు సర్వజనస్తోత్రపాత్రుఁడు. ఇట్టివర్ణనల కితం డించుమించు ఆదికర్త యగుటచేనవి యొకరి ననుసరించి వ్రాయబడినవిగావు. తన మనస్సున

తోఁచుటకుఁ బుట్టినవి. అట్టిగుణముచే నైజములు. అకృత్రిమములు. స్థానరుచ్యములు. ఆనందకరములు. శ్లేషాది దుష్కర దుర్బోధ రచన లక్షణంబులఁ గూడినను శైలి మంజులగుణముం గలయది. అతిశ్రావ్యము. సాధారణముగఁ జమత్కారము వివరీతముగ నున్నయెడ సుఖముండుటయరుది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో సుఖ మేమైనఁ గలదా? సంగీతములోఁ గలవంపులగునట్లు దీర్ఘాలు దీయుచు స్వరములు వేయుచున్నయెడ "అబ్బా! ఏమి సామర్థ్యము! ఎంతసేపు ప్రుక్కపట్టుచున్నాఁడు!" అని ఆశ్చర్యము భరింతుము గదా! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానంద మెక్కడిది! కంఠ వ్యాయామము నింత ఘనముగ చేయలేకున్నను సొంపుగా మధురకంఠముతో సామర్థ్యులైన స్త్రీపురుషులు పాడిన నెంతహాయి! అనగా శ్రవణము రెండు గుణములఁ జూపించవచ్చును. సుఖము, చమత్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము సుఖముగాని చమత్కారము గాదని వేఱె చెప్పనేల? వసుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమై యున్నను సుఖమును బొత్తిగాఁ బోఁగొట్టుకొన్నదిగాదు. కావుననే దానియందు మనకంతు గౌరవాదరములు. కేవలచిత్రకవిత్వము భావతోఁ జేయు కుస్తీవంటిది 'భాషను ఎన్నివిధముల వంగదీసినాఁడు! ఎన్ని బంధముల ప్రుక్కించినాఁడు!' అను నాశ్చర్యమును బుట్టించును. నిజమైన కవిత కలిగించు నాశ్చర్యము వేఱు. ఏదన "సర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు ఇత్యాది సామగ్రులఁ గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చినాఁడు! మనకు నాపదములు తెలియుఁగదా! సంగతులు దెలియునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!" అని చింతయు విస్మయము దాల్చుట. దొమ్మరివాఁడు చేయు నద్భుతములనుజూచి మనము చింతఁ దాల్చము. ఏలన, పరిశ్రమముఁ జేసిన మనమును వాని

వలె సమర్థుల మాటదుమను నమ్మికగలదు గాన. తిక్కనసం దలంచి నప్పుడు నాబ్రతుకేలయని మన మనుకొందుములకు! "దినదినము వాడు పదములతోనే యతం డెట్టిపూర్వులం బన్నినాఁడు! ఇది పరిశ్రమచే వచ్చువిద్య కాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకొక జన్మమెత్తినగాని యీడేరునట్టిదగాదు !" అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్ని పద్యములు చిత్రకవిత్వముం జూచినఁ బాతిపోవలయు ననువారి నైత మాకర్షించునంత రమణీయములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెద.

చ. చలిత లతాంత కాంతియను చందురు కావి చెఱంగుదాఁటి స
మ్మిళిత వయోవిలాసముల మీటిన విచ్చు ఫలస్తనాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దక్షిణమ వేల్లితదోహద ధూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటన్.

(౧ ఆ. ౧౬౪ పద్యము)

సీ. ధరయే యపాంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మియేని నప్పునను ముంచె
సతియే యచండిక పతిఁ జట్టుకూఁతురై
జగడాలు పచరించి సగముచేసె
కమలయే నిశ్చల రమణు పేరదను మో
పైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱిచె
వాణియే మితసూక్తి వదలదు తలవాఁకి
లి నిజేశుమాట మోచెననఁజేసె,

ఆ. వసుచ భూకాంత శ్రీకాంత వారునికాంత
వజానికాఁతెను నిరసించి యా సిరంగ
పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుశల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలస్ఫూర్తు లొసఁగు.

(ఆ. ౧. ప. ౩౬)

సీ. చుట్టుఁ జుట్టుకొని శేషుండు నిద్రవోవును
మఱి పన్నగములలో మొదటివాఁడు
మొనయుఁ డాదిమ కూర్మము మునుంగు మేను పో
కినఁ బెద్దవారిలోఁ బెద్దవాఁడు
సమధికాశాక్షి హస్తము సాఁచుఁ బద్మినీ
వైరిదిక్కుఁకి తలవడఁకువాఁడు
తన యొంటి పంటిచేతన యంటునాదికా
లము ఘోణి పాండురోమములవాఁడు

ఆ. కదలలేఁడద్రి బహువయఃక్రమమువాఁడ
టంచు వారల నిరసించి యవనికాంత
తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
భావజవిభుండు వేంకటక్ష్మావరుండు.

(ఆ. ౧. ప ౬౧)

సీ. మోహోపదేశ తమోముద్రితములైన
కనుదమ్ముల హిమాంబు లునుపరాదు
శ్రమబిందుతారకాగమఖిన్నకుచకోక
ములఁ జంద్రనామంబు దలఁపరాదు
పటుతాపపుటపాక పరిహీణతను హేమ
మికఁ బల్లవపుటార్పిడఁగ రాదు
శైత్యదాశావృంత శిథిలతానులతాంత
మని యూడ వీవనల్విసరరాదు

తే. లలనకానంగకీలికీలాకలాప
సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
పూరితస్నేహ పూరంబు పొంగిపొరలఁ
జల్లని పటీర సలిలంబు సల్లరాదు.

(ఆ. ౩. ప. ౨౧౦)

ఉ. కొండఁటవిల్లు వేదలలకుండలిరాజఁట నారి, యమ్మనం
తుండఁట, బైటిపల్లియలు దున్నినవాఁడఁట యొందు రెండు భ
గ్గుండిది నిండుపౌరుష మొకోయని గెల్వవె ముజ్జగంబు ను
ద్దండత నొక్కతుంట విలుదాలిచి యంటివిఁ గందు తూపులన్ !

(ఆ. ౩. ప ౨౦౨)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయావశ్యకము గాదని గురువు చెప్పె. అతని శిష్యులందరు తరువాత ప్రబంధకవు లెల్లరు వర్ణనలందుగూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియేమో, వసుచరిత్రలోని యూహాలన ననుసరించువారై బిల్ల వసుచరిత్రముల ననేకములం బ్రకటించి, యాకార్యములందు రీతి హెచ్చించి గురువునకుం గూడ లఘుత్వమాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్వము భావసంబంధము లేనిపదసంబంధిగా నొనర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకౌశలము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భావ శ్లేషబంధురములైన కావ్యములలో నుండునకైన దొరకునే! చెలికత్తెనోరు దెఱచిన నేమి కన్యామణి నోరుదెఱచిననేమి? బయట బడునది శ్లేషయే! శ్లేషను, అందును అభంగశ్లేషను, ఘటింపవలయు నన్న సాంస్కృతిక శైలి యుండితీరవలయును. ఏ రసము నేభావమును వెలయింపం బూనినను దీర్ఘసమాసములతోం జేయుట విధి. ఏకసమాసమైన వృత్తముల నేద్చునప్పుడును బ్రయోగించు కోమలాంగులం దలంచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత ఘనములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని!

ప్రబంధములకు దేశస్థితులకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయుల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రాయచూరు మహాయుద్ధమున హిందువులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలయించువారైరి. దేశమునం బౌరుషము దేదీప్య మానముగా నున్నందునం గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక

పోలేము. రాయలకృతమైన యాముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, కాళహస్తిమాహాత్మ్యము వీనియందెల్ల నవ్యతయను గుణమున్నది. మఱియుఁ గొన్ని గొన్ని భావములు కవి నిండు హృదయముతో వ్రాసియుండుటయుఁ దేటతెల్లంబు. తాళికోట యుద్ధమున హిందువులు పరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయనగరమును ధ్వంసముచేసి పాడుగోడలు తప్ప నింకేమియు నందు నిల్వకపోయిన వెనుక దేశమున నరాచకము ప్రవర్తిల్లెను. చిల్లర పాళెయగాండ్రు స్వతంత్రులైరి. విచ్ఛేదము దౌర్బల్యమునకు మూలము గదా! అంతటితో హిందువులు మఱలనెన్నఁ బరసాధించి నష్టమును బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొనిరేమో! ఇట్టి పశ్చాత్తాప కాలమున బుద్ధి యెట్లు పాఱును? హృదయము మే యానందము నొరుకు నని వికసించును? కావున నన్నిశక్తులుఁ బోయి పండితులకు నేకశక్తి యైన జ్ఞానశక్తిమాత్రము మిగిలెఁ గాఁబోలు! అసలు పూర్తిగా నడుగంటని వసుచరిత్రకాలములో నున్నంతప్రజ్ఞయు, మఱింకేమియు తరువాతి నాళ్ళవారమైన మనకు నందరానివైనందున నేమో రసహీనములు, వీకక్రమములు, అనన్వయములునైన కావ్యములు పుంఖానుపుంఖములుగ వెడలినవి! కవియు లేకపోయియుండిన దేశము పరిపూర్ణాంధకారముపాలయి యుండుఁగాన, నీమాత్రము వెలుతురైన నిలపినందులకుఁ బండితులను బాళెయగాండ్రను మనము కొనియాడ వలయు.

ఐరోపాలో రాజులు నాశనమెత్తినను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి ప్రతాపవంతమై యుండుఁగావున, కవిత కేవలము నగరి నాశ్రయించి బ్రతుకు విద్యగాదు. హిందూదేశములో మనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన నాఁటినుండి ప్రజ యీనాటికిని లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరాశ్రయమైన బ్రతుకు! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరింబోలిన మహా

నీయులవతరించిరేని, జనసామాన్యమును వారివెంట కుక్కలగుంపు వలెఁ బోయి యెవరిమీఁదఁ బడుచున్నను బడునుగాని, నాయకులు లేనిచో దిక్కులు దెలియక మరలఁ బ్రాచీనకర్మమును బారంపర్య హీనస్థానమును అవలంబించును.

క. "ఏమీ! రాజులు మంత్రులుఁ
దామతిమర్యాదులైన ధరయెల్లను గ్రిం
దైమీఁదిమడియునో! జన
సామాన్యము సంఘచరిత చక్రనిధైనన్."

మనవారిలో సంఘచరిత్రమను భావమే యున్నదో లేదో! భావమేలేనిచో ప్రవృత్తి యెక్కడిది? తమతమ కుటుంబములయు, తెగలయు క్షేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేని వారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మాన ప్రాణరక్షణములు సమకూఱవు. అట్లగుట వీరికృత్యములు గంభీరోద్యమములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాంచు కవిత సాధారణ జనులపై నేల దృష్టియుంచును? తన కనుపుమీఁదఁదప్ప నింకెద్దాని మీఁదను గన్నె మనసుఁ బోనివారిపైఁ బరుగున్నలు మనసులు నేలపాఱును? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప! ఐరోపాలోని కవీశ్వరులు గొందఱు కాఁపువారు, సైనికులు మొదలైన తక్కువవృత్తులవారి బదుకులును వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁ జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసాదలపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన నున్నాడా? తుదకు, బీదసాదలైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు! శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న నను కూలమగు సందర్భ మెయ్యది? గొప్ప కాఱెడు నాయికానాయకుల

యుదాహరణమాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్నీరు గార్చుటకైన నవకాశము లేక కుడుచు మందు పరిపరివిధములైన రోగములా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తనకు నష్టముఁ దేనిట్టిదైన రాజులయొక్క యుదారచర్యలా? ఆకఁట మాఁడి మలమల మాడుచు నింటికివచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక కన్నులు మూఁతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొక మూలఁ గూర్చుండు పేదయగు కాఁపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జన సామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంత భావము, రసము, గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కవులకుం దెలియవుగదా! రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను, చాలసందులకు బ్రాహ్మణులను, వేశ్యలను బట్టి వ్రాయుట మాడుట దప్పఁ గవితకు మేలైన యన్య కర్మములు లేవా?

సామాన్యజను లీ రీతి నలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు లెవ్వియన: ఈ దేశమునఁ బ్రజ సాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ గాలు, మొఱవెట్టుటకు నోరు నదియు లేని పశువు! ఐరోపాలోని జనులు రాజసగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామసమో, దాని తోఁబుట్టువగు సత్త్వమో యేదో యొక జడత్వబీజము! జాతి భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితరపక్షమున మర్యాదయు గౌరవ మును గలుగమి శ్రేష్ఠులకుమాత్ర మర్థింపఁదగినను నియతిని విద్య దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్యవచ్చిన యుత్తమవర్ణులకుం దక్కినవారితోడి సాంగత్యము తక్కువగావున వారిం గూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు. రెండవది. విద్యాదాన మునకుం బాత్రముగాని జనబాహుళ్యము ఎంత దెలిసినదయ్యును అక్షరములు రాసిలోపంబున వ్రాయ నేరరు. అథవా ఒకరిద్దఱు కవితా శక్తి నెట్లో సంపాదించిరి పో! శాస్త్యమునను న్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి

యగ్రజాతి వారిని మెప్పింపవలయుననిగాని వారు ముఖ్యముగాఁ దలంతురు! అట్లగుట నల్పజీవితముగు వారు సరుకుసేయుదురా! చేయరు. జాతికిజాతికి స్పర్థయేర్పడుటవలన పాండిత్యము ప్రకటించి బ్రాహ్మణుల మీఁదవఁ గనుసని రామరాజ భూషణుఁడు యత్నించె నేమో యనుట విచార్యము! ఏది యెట్లున్న నేమి? అగ్రజాతులవారి యహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవి వేరుగను, అన్యజాతివారిని దమమార్గమునకు నధీనులఁగాఁ జేయుటయు, కవినోచ్చితమైన విషయమును మిక్కిలి సంగ్రహపఱచినవి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను వదలినయెడఁ గవితకు గతిమోక్షము లుండవు గాఁబోలు! ఆంధ్ర కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనుచుండి గనుక, వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృత వేషమును దాల్పవలసిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగ లేనిది కవిత నిత్యసౌభాగ్యము పడయనేర్చు టెట్లు?

మనయొక్క రాజులదినములలో సైతములవడనంత విన్యాసము నేఁడు ఆంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్‌వారి పరిపాలనమాహాత్మ్యమును, దానిచే మనయందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి నతిశయముగఁ జెందుద మను నుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విద్యయు నెల్లరు శక్తికొలఁది నిరాతంకముగ గ్రహింపవచ్చును. ఔన్నత్యమునకు సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విడువరాని సమయము గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగము గారిచే దారి చూపఁబడిన యనేకులు, ప్రజలయొక్క మేలిమినాసించి, వారలకు, దెలియునట్లు అనేక ముఖ్యవిషయముఁగూర్చి వ్రాయుచుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు, గౌరవమును, అభిలాషయు, కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యుండనంత వ్యాప్తినిఁ బెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు,

ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదింపఁబడు విషయములసంఖ్యా ములు. సర్వజనహితములు. ప్రాతమార్గములనే యీపద్ధతు లరిగి పోవుచున్నను గొత్తైన మంగలవలెఁ బోవునవిగావు. సాటియు దేశాభ్యుదయమును మహోద్దేశము గలవాటఁ బౌరుషోద్దీపకములు. నాయికానాయకులు సగమునకు సగము పలాయితులైరి. రాజులు రాణులును ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం దాఁగిరో యెంకడఁగిరో ! వెతకఁబడువారు లేరు. వెదకువారును లేరు! కలియుగాదినుండి యింతదాఁక జనకు ఖవ్వనకురాని సాధారణజనులు నేఁటికిఁగదా గణ్యులైరి ! ఇఁకము ను పూజ్యు లగుదురుగాక !

" తే. ఆక్రజంబుగ నిప్పు డత్యంత దీప్తి
వెలుఁగుచున్నావు భారతీ ! విమలమహిమ
నాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పుదుఁ ? గలకాల మింక నిట్లొ ! "

మూఁడవ ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయము

కళాపూర్ణోదయమాంధ్రంబున నద్వితీయమైన గ్రంథము. ఏజాతికిం జేరినదిగాదు. తనంతట నొక క్రొత్తరకము. ఆంధ్రభారతాదులు సంస్కృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మనవసుచరిత్రాదులయందుఁ గథలు నవీనములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఈవిమర్శనములకు గుఱియైన కావ్యమన్ననో కవియొక్క స్వసృష్టి. బాణునిచే సంస్కృతమున రచింపంబడిన కాదంబరి వంటిదని యందురుగాని, దానినుండి కొంచెమైన సూరనార్యుఁడు విషయముల గ్రహించినట్లు గానము. ప్రబంధకవు లెవ్వరిలోనూ గనఁబడని ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సంవిధానశుద్ధియు, పాత్రోచితపద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావగాంభీర్యము గలదియు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను, కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁగల్గును? ప్రబంధకవులయందలి స్ఖాలిత్యములు దీనను పెక్కులు గలవు. కాని దోషములకన్న గుణము లెన్నియో మఱింగ హెక్కువ యని దృఢముగను మనఃపూర్తిగను జెప్పుట కేయాశంకయును లేమి చదువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీనివలె భావనాశక్తిచే నిర్మింపబడినదియు, తేజరిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుఁగులో లేదు. పరదేశభాషలయందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నాయాశయము. మనకు నిదియేకము తనవంటిది లేనిది. ప్రశస్తములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దులదూఁగఁగలదియగుట, నన్యులు పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు,

భావనాశక్తి స్వచ్ఛందప్రచారములలో నొకటి. అట్లగుట దానిని సమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు నదియొక గొప్పవరముగాఁ దోఁపదేమో! కావుననే కదా మహాకవులును శిల్పులును హనుమంతునివలెఁ దమ మాహాత్మ్యమును దామెఱుంగకుండుట! కాళిదాసు వాక్రుచ్చిన విధము నెఱుంగరా!

"కడుశిక్షితులైనను దమ
యొడనమ్మిక దమకుఁ గలుగ దెన్నఁడు మదిలోన్"

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణములుగఁ గాన్పించును. వినువారికన్ననో యాయద్భుతము చెప్పఁదరము గాదు! సూరనయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో నుత్తమోత్తమమని యెంచినాఁడో లేదో యనుట సందిగ్ధము. ఎట్లన: నంద్యాల కృష్ణవిభుఁడు తన్నుద్దేశించి పల్కినట్లుగా.

మ. "ఇటుమున్నాంధ్ర సంహితాదికృతు లీ వింపొందఁగా జెక్కిన
ర్చుటవిస్తారము, చెప్పనేలయవి, సంస్తుత్యోభయశ్లేష సం
ఘటనన్ రాఘవపాండవీయ కృతి శక్యంబే రచింపంగ నె
చ్చట నెవ్వారికి, నీక చెల్లెనది భాషాకావ్యముం జేయఁగన్."

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవపాండవీయములో కృతిపతియైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు,

శా. "రెండర్థంబుల పద్యమొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండన్, దద్గతి; గావ్యమెల్ల నగునే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుఁ గబ్బం బద్భుతం బండ్రు, ద
త్తుం డెవ్వాఁ డిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్."

అని సెలవిచ్చినట్టును వర్ణించియుండుటఁజూడ శ్లేషకావ్యములం గల గౌరవము తదితరములయెడ నతని కుండెనాయని సంశయింప

సందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనానంతరమున నతఁడు శ్లేష నంతగా వాడక చాలించుటం జూడ దానియందలి యాదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థికావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదానిని ఘటించిన వాఁడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో ప్రబంధకవులవలె శ్లేష నంతగా వాడక యుంట కతని నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపఁబడినదిగాదు. మఱి రక్తిలేమిచే నని యనుమానించుట సహేతుకము. ఏది యెట్లుండెడి. లోకులును, అనఁగా పండితులన్న మాట, రాఘవ పాండవీయమును బంచ మహాకావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించిరే కాని అఖండభావగాంభీర్య మైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడఁబడని వింతగాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాస్పద మైనది సూరనార్యుఁడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయు. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాఁడు. చూడుఁడు. "సకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణంబగు ....యెద్దియేనొక్క నరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ" గౌతూహలినై యుండునపుడు, రాజుగారు "సర్వప్రదలీలావిచిత్రంబగు దానిం" జేయుమని యాజ్ఞాపింపఁగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి "నపూర్వకథాసంవిధానవైచిత్రీమహనీయంబును, శృంగారరస ప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనీయంబును నగు కళాపూర్ణోదయంబను మహాకావ్యంబు" రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యాగ్రంథ మిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయునని. కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాఁడుగాని, యిట్లు పంతముఁబట్టి

వ్రాసినంమున నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువువలెఁ దనంతటఁ దన యందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుఁగు గుణముగలది. దానిని సాజముగ పెరుఁగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటినుండియే యీయాకారసములు తప్పక యిచ్చినదానికి గల్పి చెడను అని సంకల్పించుకొని పిమ్మటి దాని యుత్పత్తిఁ జేయఁజూచుట మేలా? యోజింపుఁడు. భావనశక్తి కారణశక్తియొక్క సేవకమునకునిల్చిన మహాత్తుగాదు. మఱి స్వైరిణి. గుఱ్ఱముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుదించి త్రిప్పి కొంతకుఁ గొంతవశ్యము చేసికొనవలెఁ గాని, యపరిమితముగా దాని స్వేచ్ఛావిహారమునకు విడిచితిమేని అది చెడును. పరిశ్రమము తో నంత లేమి యుండవలెను. కృశించి నశించినను నశించునేమో! సకల లక్షణ లక్షితములు వికాసకసంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్యములు. నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను నిర్దోషములు గావు.

సూరనార్యుని కేయుక్ష్యముచేఁ గలిగిన మేలు గీడు లెవ్వి యని: అపూర్వకథాసంవిధానమునకుం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనా శక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల భాషాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు "లాద్యసత్కథ" లైకొని కైసేఁతలకుం దొడంగుట చేతను, ఆ యిరు తెఱఁగుల కృతికర్తలయందును మాతృకలులేని యెన్నికలును భావనాశక్తియు వ్యాపించుటకుఁ దరుణము కఱవాయెను. కళాపూర్ణోదయము సామాన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగ నుండుట కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసముగాని దగుటకు మూలమేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముగనైన దెచ్చి

రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్నవాఁడగుటచే కథ సహజముగఁ బక్వమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూఁదరవేయఁబడి యుండుట. అయిననొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృశత్వము నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొఱతలలో నొకటి యని మును పే చెప్పఁబడియెఁగదా! ఈ లోపమును చాలమట్టునకు పూరించి ఈ కావ్యములోని కథకుఁ బుష్టి తెచ్చిన తంత్రములలో "సర్వలక్షణ సంపన్న" తాసమయము ప్రముఖము. ఎట్లన. రసములు తొమ్మిది. "శృంగారవీర కరుణాద్భుతహాస్య భయానక భీభత్సరౌద్రశాంతము" లని. ప్రతియొక్క రసమునకుఁ జెందిన భావానుభావము లెన్నియో యున్నవి గాని, మనవారు శృంగారమునకుఁ జెందినవానిం దప్పఁ దక్కినవాని నంతగాఁ దలపోయరైరి. అందుచేత ప్రబంధములలో నన్నిరసములుఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న వివిధము లయిన కార్యజాలములతో నిండిన విస్తృతకథయొక్క ప్రాపు తప్పక యుండవలయు. ఒక యుద్యానవనమునందు ఒకజత నాయికా నాయకులకన్న నొకటి రెండు రసములకన్న నెక్కువ పుట్టించుట దుర్లభము! సమానముగా నిర్ణయించితిమేని, ప్రబంధములలో అద్భుత హాస్యభీభత్సభయానకరౌద్రరసములు మృగ్యములు. వీరశాంత కరుణారసంబులును శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగారమనఁబడు* నొక్కరసమే మాత్రము దట్టముగఁ గానుచుండును. మన సూరకవి కళాపూర్ణోదయమున నీతొమ్మిది రసములకును స్థానము లేర్పఱుచు కోరిక గలవాఁడౌటచే వానికన్నింటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలమగు కథ గల్పింప వలసినవాఁడయ్యె. అందుచే నటకథ తుచ్ఛముగాదు, మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము.

---

* ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదము గాదు యుక్తి ముందు సూచింపఁబడును.

ఒకే కథలో నన్ని రసములు నిముడ్చ వలెనన్న నా కథను దాఁటు మాటుగ నీడ్వనిచ్చుగాదు. అనఁగా అసంగతమైన యంగములఁ దెచ్చి పెట్టి స్వారస్యము నక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి చినాఁడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ జీర్ణమునకుఁ దెచ్చికొను నాహుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పుట యేల? అట్టి కఠినంపుఁ బదార్థముల గాసించి కవి కష్టముల పాలైనాఁడు. అయినను మొత్తముమీఁద నీ యిచ్ఛయు శుభకరము. ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రబంధములలోఁ గలసిన గ్రంథముగా నుండియుండు నేమో! ఆ దుర్గతికిం దప్పించిన మంత్రము నింద్యమనరాదు!

కల్పనాసామర్థ్య మీక్షింపలె నాంధ్రులలో మఱెవ్వరికిం గానము. తిక్కనాదులకు సుంతయున్నునేమో! ప్రత్యక్షమునకు గానవకాశము లేని వారగుటకతన వారింగూర్చి యిచ్చట నాలోచనఁ బెట్టుకొనుటలో ఫలము లేదు, ఇఁక ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథయొక్క ప్రధానాంశములయందె కాదు. సందర్భముల నేర్పఱుచుటయందును గల్పనఁ గలవారుగారు. గొఱ్ఱెల మందరీతి నొకరుపోయిన దారినే తల వంచికొని యుండఁబోయిరిగాని, స్వేచ్ఛాగమనముఁ దాల్పరైరి. సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథాకల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు. మఱియు భావనాశక్తికి దోడు భాషాశక్తియుఁ గలవాఁడగుటఁ దానే యించుమించు సర్వకవితాలక్షణసంపన్నుఁడనం జెల్లుగాదె! కవిత్వము భవ్యంబగుటకు భావము భాష రెండును గలసి మెఱయవలయుట. నిత్యసమయము. సూరనార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాఁడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా:

కవితాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన

లయవిభాతి. "చెలువగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను, సౌరభముఁ జలువయును దలిర్పం,
బొలుపెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకు గోమలత
నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపసయుం, గో
మలతయును గల్గి జనముల మిగుల బెంపెసఁగు
మలయపవనంపు గొదములకు మధురత్వం.
బలవడిన నీమమతి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
వెలయఁగల యీ సుకవి పలుకులకునెంచన్."

(కళా ౭.౧. ప.౧౭౬)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలిభావమును మించినదా యని వెఱఁగొనరించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నిదియొకటి ! కవిత్వప్రశంసల నెన్నింటితో మాచియున్నానుగాని, మనోహరములైన యిన్ని యాకృతుల నెనరసిల్లి మెరుపుచునట్లు చేయుమాటల నింతవఱకును గనలేదు, వినలేదు! ఊహాసుండి యూహకుఁగా భావము మీఁదికెగయుచుఁ దుదకుఁ గంటికి గనరాని యంతటి యౌన్నత్యమును వహించినది గదా!

కవికృతశైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుఁడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహు చమత్కారముగఁ బాత్రము లొకళ్ళొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించి నట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానే వేరుగఁ జనువరుల నంబోధించి నట్లు వ్రాయలేదు. ఈ కవితో సమకాలికుఁడైన 'షేక్స్పియర్' అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్ని యెడలఁ దన శైలింగూర్చి నగము నవ్వులాటలకుంబలెఁ బ్రసంగమ్ముఁ జేయుండఁ బెంచి స్వామునుగ వ్యాఖ్యా నంబుఁ జేయుట యనుచితంబు కాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము

నని యెంచి, పాత్రముల యొండొరుల వచనముల విమర్శించినట్లు సేసి, యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువరించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గమవలంబించినవాఁడే. నేరుగా కవియే కథలో మాటాడుట కథయందు మనకుండవలయు నవధానమునకును దానిచేఁ గలుగు మైమఱపునకును విచ్ఛేదహేతువు. కావునఁ గవి బోధనలు సైతము పాత్రములమూలమునఁ బ్రచురించుట నాటకసందర్భమునకుఁ బోషకము. కావ్యమనునది జగత్తురీతినుండవలయును. ఎట్లన, జగంబు మనయెదురనున్నది. దానిమీఁదఁ దృష్టి చెదరకుండుటకో యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుఁడయి యున్నాఁడు. కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱచితిమేని, యది కృతిఘ్నత యేమోగాని. యదియే కవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు. మఱియు, పాత్రల మఱుఁగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు గర్వము. ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోపఁబడవు.

సూరనశైలింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల చాటున కథకును దనకును, భంగము రాని మాడ్కిఁ జేసియున్నాఁడు. అనఁగా బయటఁబడకయ తన కృతినిదానే విమర్శించియున్నాఁడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుఁడు చేసిన దండకరూపమైన కృష్ణస్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు:

సీ. "పొసఁగ ముత్తెపు సరుల్పోహళించినలీలఁ
దమరోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు
లెఱిఁగిఁ నిర్దోషత నెసఁగఁ జేసి
రసభావములకు నర్హంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్పి

తే. యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగు
నట్టియర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవి వచనము
వాంఛితార్థంబు లొసఁగనివారు గలరె?" (కళా. ౫. ౧. ప. ౧౫౫)

ఇది వ్యర్థపద్యంబుగాదు. ఎట్లన ఇందులోని విశేషముం జూడుఁడు. కలభాషిణి యొక ముసలి మణికంధరునిమీఁదఁ దాను దొలినుండియు మోహము వాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన దాని కా మాటయందు నమ్మిక పుట్టుటకై యీపొగడ్త యనువయ్యెడి. మఱియు మనసు దగిలినవారల చెయ్వులు బహుప్రశస్తముగ మనకుఁ దోఁచుట స్వాభావికము, అట్లగుట శైలి యంత బాగుగలేదని పండితులు నిరూపించినను, నీశ్లాఘునకుఁ గొఱంతరాదు. కారణము లేకపోలేదు: అదికలభాషిణి వచనము. ఆమె మనసుప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీఁకుఁ దోఁచినను కలభాషిణికి దోఁచియుండదు గదా! మఱియు నామె వారాంగన. వారాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కాఁబట్టి యహంభావముచేఁ గవి స్వాత్మస్తుతిఁ జేసినాఁడని స్థాపింపవలనుగాదు. అతని శైలి ఉడ్డదిగా నుండినను సరే. ఈపద్యము సమయోచితము. ఇఁక శైలి యీవర్ణనకుఁ దగినదిగానుండిన నసలు దోషమేలేదు. చూచితిరా! ఈకవి మహిమ! ఈసీసముయొక్క సొగసు కథయొక్క పోషకమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు!

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము నన క్రమించెడును

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యఖండమన్న నావిజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణ. ఒక్క యఖండమగుటయ కాదు. కొన్ని యెడల

మితిమీఱి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, గవియెడ ననాయ్యముఁ జేసినవారముగాము. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందన్నను కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనఁగా శుద్ధరచనను మాత్రము గమనించిచూచిన వెనుకవ్రాయఁబడిన యీగ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయమునకన్నఁ గొన్నివిషయముల మిన్న. ఎట్లందురో. శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోకోక్తులు మొదలగు నలంకారము లెక్కువ యగుటయకాదు, రమ్యములును. అన్వయసౌలభ్యము నధికము కాని భావనాశక్తి యెంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వయసుముదిరినవాఁడై సందున రాగములు కృశించియుండును. రాగాదుల విజృంభణము లేనిది భావనాశక్తి యుదరనేర్చునా? ఎది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయసందర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములోను అనుకరించి యున్నాఁడు. తొల్తటి గ్రంథమందుఁగల నూతన కల్పనలు వెనుకటి దానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లరమార్పులతో నింపుఁ బొందింపఁబడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల?

చూడుఁడు, మణికంధరుని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యామోటుదపసి శృంగారములకుఁ గరంగిన దగుటను, నలకూబరాయత్తచిత్త యగుటను, జేసియొకానొకప్పుడు

క. కళలంటి కఱచి తనచె
య్యులఁ జొక్కఁడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా
నలకూబర ! విడువిడురా !
యలసితి ననిపల్కె మన్మథాళి వివశతన్."

(కళా. అ. 3. ప. ౭౪)

అన్యనాథునిఁ బేర్కొనుట మణికంధరుని కోపమునకు గారణము గదా! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో నాయికా నాయికులకుఁ గోపముఁ దెచ్చిపెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కళాపూర్ణోదయము సంగతివంటి దానినే చేర్చియున్నాఁడు.

శా. "ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీరతి విహారప్రౌఢి సారస్య సం
పద్వ్యక్తిం గడుఁజొక్కి 'దక్కితి రతీ! మత్ప్రాణమా! నీకు' సం
చద్యత్ప్రేమ సమృద్ధిఁ బల్కె నదియా యోషాలలామన్ శ్రవ
స్సద్యఃపాత నిశాతశూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్," ఇత్యాది.
(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౦౭)

ఒకచో రంభ 'నలకూబరా!' యని స్మరించుట. వేఱొక చోట ప్రద్యుమ్నుఁడు 'రతీ!' యని పల్కుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేమనఁగా: ప్రభావతమ్మగారికి వచ్చిన పొలయలుక వర్ణనకై ఉగునుతి కాఁబడిదే కాని కథాసాంగత్యమే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చిననెవరికి లాభము, రాకున్న నెవఁకి నష్టము! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు! ఇఁక కళాపూర్ణోదయ సందర్భమన్ననో సర్వావిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతి రాజకన్య. వయసున నెంతో చిన్నది. రతీదేవి పురుషున కన్న పెద్దమ్మ కదా! కాఁబట్టి కోమలాంగియైన ప్రభావతితో ముచ్చటించు నపుడు ఈ జ్యేష్ఠా దేవిని దలఁచుకోవలసిన విధియేమి? పాపము. రంభగతి వేఱు. మోటుదపసి యెక్కడ? రసికశిఖామణియు ధనవంతుఁడు నైన నలకూబరుఁ డెక్కడ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముం దాల్చఁడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ 'నలకూబరా' యని కనులు మూసికొనుట, యింకను

గాను తృప్తిపడయని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముండాల్చుటకు నమోఘమైన హేతువు! కావున స్త్రైరస్యము దండగ్రహణము కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకము.

శైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క శైలివిషయమును గూర్చిన చర్చయు నిట్లే. కథాపూర్ణోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యవశ్యక్రియలలో నొకటి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నిట్టిది యొకటున్నది గాని, యది విడువఁబడఁ గూడని యంత కలయికతో వెలయునదిగాక, ఆపన్య మేదన. ఇంద్రుఁడు శుచిముఖిని గొనియాడుచు నాడిన;

సీ. "శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితము గాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా
ఖా చంక్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకొనదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నత్యూర్జితముగ
తే. నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
దత్తదవయవవాక్య తాత్పర్యభేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునను నొనరఁ
బలుక నేర్చుటబహుతపః ఫలము గాదె!

(ప్రభా. అ. ౨ ప. ౩)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీ రెండు పద్యములం బోల్చి చూచితిమేని నీరెండవకృతి రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టు

నకు శైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాఁడనియుఁ జెప్పుట కవకాశమయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయము పద్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలంకారశాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాఁడనియు, నర్థాలంకారములు మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని భావించినట్లును, గానంబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో నలంకారశాస్త్రముంగూర్చిన విచారచిహ్న లెవ్వియును లేవు. శబ్దాలంకారము లంగూర్చి కవి యువ్విళ్ళూరకపోవుటయే కాదు, అర్థాలంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పొడగానము. భావములు, అర్థములు, తాత్పర్యములు, అవయవసంయోగము మొదలగు తలఁపులతోఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుట మేలని యెంచెనేమో! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో చిత్రకవిత్వ మత్యల్పము. ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధములయందుంబలె నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత విపరీతపు వాక్సరణి యీకవి యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగంభీరుఁడు గాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమునఁ బ్రబంధసంబంధి. శైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము మొత్తముమీఁద విషయమున ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియందు దచ్చుటచ్చుట నావాసనం దాల్చినదియ. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాఅవసూశ్వాసముయొక్క యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్ఛమైన ప్రబంధధోరణిలో నేకారణముచేతనో వ్రాయంబడి యుంట సూచితము. సూరనార్యుని రచనాపరిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేషపూరితమైన రాఘవపాండవీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాఁకు సరికి ప్రభావతియందు శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువపఱచియున్నాఁడు!

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము నత్యంతాదరముతోఁ బఠించినవాఁడయ్యు, కాల దోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటించుటకు నోర్చినవాఁడయ్యె నను టకు నిదర్శనముగఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరింతము :

సీ. " విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ
త్సాహిత్య సౌమనస్యంబు లెడఁగి
సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కఠోరంబు
లైన శబ్దముల నత్యాకులాత్మఁ
జేయక, సత్పరిచిత సుకుమారవా
క్సరళితాభిప్రాయుఁగా నొనర్చి
పదబంధ శిథిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక
యేచందములయందు నేమరిలక
తే. పఱఁగు కవియు దోషా కరుఁడును యశము దు
గ్ధమును బడయు, నట్లు గానినాఁడు
కృతి దురాప మొందవు కీర్తియుఁ బాలు నీ
కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యుఁ జేయు. "
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౯)

ఇందు శ్లేషప్రధానము.

సీ. " శేషు దర్పము చివ్వి శీతాంశు రుచి నవ్వి
పాలమున్నీటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి "
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౩౮)

సీ. " మెఱుఁగుటద్దపుమించు మించుబాగులనింపు
నింపుచక్కనిముద్దు నెమ్మొగంబు
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౫)

క. మాయమ్మా నను నీవే,
రాయలకై కావదేవ రాజే జే జే
మాయాతుము లాడినయది
పాయక సంతోషమున్న పలుమిల సామీ.”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౧)

ప్రథమాగనాసులు మదాశయుని పురోహితాములను నోడించుటకై సంస్కృతాంధ్రభాషాశ్లేషముతో నీపద్యమును బల్కి వారిని వెగడువడిచి రాజానకుం దమ్ముం దెలిపికొనిరి. ఈ సందర్భము కాళిదాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన నేమి? కథావృత్తముతో ననుసంధించినదియు ప్రధానమును గావున నిది నమంజసమే. ఇంతటఁ గవి విరమించి యుండిన నెంతో బాగుగనుండె. ఇంకను నీలాటి పద్యము వినవలయునని కళాపూర్ణుండు కుతూహలుఁడయి వీరి నడిగినట్లును, ఆ రాజుయొక్క వినోదార్థముగా

క. “తా వినువారికి సరవిగ,
భావనతో నాను నతివిభావిసు తేజా
దేవర గౌరవ మహిమన,
మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధీశా.”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౨)

అను పద్యము ప్రథమాగపుండు నివేదించినట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ రెండవకల్పన పనికేని పాండిత్య ప్రకటనమే గాని, యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి సహజముగ జేర్పడిన సరసము గాదు. మణికంధరుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతఁడు సేవించిన క్షేత్రముల కనేకములకుఁ గవి యంత్యప్రాసనియమమాపాదించి యుండుట బమ్మెర పోతన విలాస ప్రభావమేమో!

మ. "యమునం జూచెను వీచికాచయమునం బ్రాంచద్ఘన శ్యామతో
యమునన్ సారసకైరవోచ్ఛ్రయమునన్ ... ... ఇత్యాది
(కళా. అ. ౨. ప. ౧౧౧)

మఱియు రగడలేనిది రాగము గుదురదని కాబోలు. శ్రీరాము స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి మణికంధరుని జిహ్వకు నంటించినాఁడు. ఇట్లనేకరీతులఁ శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాఁడుగాని, యీ కావ్యమునకు వన్నెఁదెచ్చు పద్ధతియనుట గడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి వికృతరూపములు లేవు. మఱియు కథాప్రారంభమునందే పాత్రములను బ్రవేశింపఁ జేయుటఁబట్టి కవియే వేఱుగ మనకు బోధించుట యేమాత్రము లేదు. అట్లగుటచే వర్ణనలు పాత్రముల ముఖమునఁ జేయఁబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుడు. మొదలెత్తగనే.

క. శ్రీరమణీ రమణీయము
హారస్థలుఁ డచ్యుతుఁడు సముజ్జ్వల మహిమన్
ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ
డారూఢాదరత నింద్రుఁ డవ్విభుకడకున్"

అని యింద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంవాద రూపమునఁ బురవర్ణనముం జేసియున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱపుఁ గల్పింపఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములగు దిక్కుమాలిన వర్ణనలకుం జేరినదిగాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్వయము లేని సంగతులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు మృగ్యములు. అవయవముల సంయోగము పరస్పరతయు నిండుకొంబలె నాంధ్రగ్రంథముల నెచ్చటం గానము. త్వరపడువారికి శ్రీకృష్ణుని యాజ్ఞను అశ్లిష్టవృత్తాంతముగాఁ దోఁపవచ్చుఁగాని, యదియుఁ గార్యసాధనమున కుపకరణప్రాయము. ఎట్లన, దైత్యరాజు ననుమతిఁ బొందిగాని యెవ్వరికిం జొరరాని పురము చేరితేఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు ప్రవేశింపఁగలఁడని, శ్రీకృష్ణుఁడు తలపోయుచుండఁగా నాయాజ్ఞములో భద్రుఁడను నటునికిని బ్రాహ్మణ వటువులకును వాగ్వాదము జరుగు కాలములో, వటువులు భద్రు నుద్దేశించి

సీ. "ఏము ముచ్చులమె యూహింప ముచ్చఁడ నాల
పుట్టిన యిండ్లు మీ బోంట్లు కాక
యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి
పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి
పగలెల్ల నాటల భ్రమయించుచును సందు
గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచు రేలఁ
గన్నగాండ్రగుచు నంగళ్ళు ప్రవేశించి
యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ
తే. జక్కడఁచుచుఁ జేతు గ్రుక్కిన పాటిగా
నిష్టమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి
బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద
ప్పదు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును."

(ప్రభా. అ. ౧. ప. ౧౦౭)

ఆ మాటలనే తనయుపేక్షకు తగినంబుగ వనజాక్షుఁడు గ్రహించి తన యుపాయము సిద్ధించెఁగదా యని సంతసించి ప్రద్యుమ్నాదుల నటవేషమున వజ్రనాభపురికింబంప నిశ్చయించెను. నటవేషముననున్న ప్రద్యుమ్నుఁడు వజ్రనాభుసభలో నటించుచుఁ జెప్పిన

చ. "సకలవిశేషశోధనకుఁ జాలినయోనెఱజాణ వజ్రనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
నకమగు చూపునాపయిఁ బ్రవర్ధితరాగతఁ బర్వఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నా సుకృతమంతయు నేఁడుసుమీ ఫలించుటల్.

తే. నీకు నామీఁదఁగల యట్టి నెయ్యమును, మ
హాదరము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు వేడుక ఘనము నాకు."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౦౫, ౧౦౬)

అను పద్యములను చాటుగనుండి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ దనకూర్మిఁ దెలుపునట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే, ఇట్లే యున్ని విషయములును కథానసారము వచ్చునవియే కాని, 'ముగ్గురు మూఁడు లోకములైన మునవిడు చూపాలోక, మను పాడిగఁ గథను జీల్చి చెఱుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గళాపూర్ణోదయమునకన్న నిది నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో వచ్చు స్త్రీ పురుషులు గొందఱే. అందును కృష్ణాదులు పురాణపురుషులు. వీరి సమాచారము ప్రాఁతకథ. ఇఁకప్రద్యుమ్నుఁడన్ననో విరహాది వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడే కాని యెక్కువ పరివృత్తి గలవాఁడు గాఁడు. ఇఁక ప్రభావతియన్ననో, నాకుం జూడ నెంతయు ససవ్యారాలు! రూపమున్నది. నాథుఁడెప్పుడు వచ్చి పైబడునను తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం దాల్చిన పాతివ్రత్యము మున్నం జాలునా! ఇఁదులోని శృంగారమనునది

జావళులకుఁ దోడుపోయినది! తండ్రికిఁ బతికిని యుద్ధము సంభవించెఁ గదా. ఎవరు గెల్చినను దనకు దుఃఖమేగదా యను నాలోచన యీ పతివ్రతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును? ప్రద్యుమ్నుఁడు భార్యనుద్దేశించి 'నీ తండ్రిని జంపకున్న మన బ్రతుకు నిలుచు మార్గమెద్దియులేదు' "ఒండొక్కపోఁక ద్రొక్కఁగాఁగూడదు, యేమి సేయుదును ఘోరవిచారము పుట్టె నాత్మలో" నని పలుకఁగా, దేవిగారు, 'విభునిం బతిమాలించికొనంగ వేఱు త్రోవ నెమకి గానకంతఁ బితృవత్సలభావముం గాననాకిన గలదు! ఈ భావము నీ మహాకావ్యమున నింతకుముం దెక్కడను జూపినదికాదు. అను మాత్రమైనఁ దాల్చినట్లెంచుటకుఁ జిన్నె తెల్పియును లేవు. మఱి యెంతో గారాబముతోఁ జూచుచుఁ, గోరిన కోర్కులెల్ల నడిగిన మాత్రన దీర్చు కన్నతండ్రి కనుఁగప్పి గాంధర్వవివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన కన్యామణి! అట్లగుట నీమెకుఁ 'బితృవత్సలభావమెక్కడిది? ఉండెఁబో, ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెఱుఁగఁబడకుండునట్లు ఎక్కడనో దాచిపెట్టినది! తండ్రింగూర్చిన హృదయాందోళన మేమని గలదా! హిందూపతివ్రతలకు నుండరాదేమో! మన శాస్త్రఘోషలలోఁ బరిచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనెదము. ఇట్లు ప్రభావతి మన నవ్యాసులవల తనకు జేసిదాని ధైర్యముతోఁ బారనూకి

క. "తాన చని మూల నున్న య
నూన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసఁగి గెలువుమీ
దానవపతిఁ దక్కిన యను
మానము మానుమని పలికె మానవతి పతిన్!

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౯౦)

అనఘా! సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు కోమల గుణంబుల యవతారముగదా యీ మానవతి! ఈ పరమ

పవిత్రురాలితో ద్రౌపదిఁ బోల్చి చూడుఁడు! భీమసేనుఁడు కీచక వధార్థమై ప్రతిజ్ఞఁ జేయుచు

తే. ఎల్లి యెల్ల విధంబుల నెంచుఁ జొచ్చె
నేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి
యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారు కరుణఁ
గాచితేని నాచేఁ బడుఁ గీచకుండు."

(భా. విరా. ఆ. ౨. ప. ౨౩౨)

అని ద్రౌపదితోఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జెప్పుటలో, నాపాంచాలి, తనకట్టి యవజ్ఞ నేసినను, నాసూతుఁడు కామాంధుండు గావుటఁ బశ్చాత్తాప పాత్రుఁడని కనికరించి క్షమించి కావఁజూచునత యుదార చిత్తురాలని ధ్వనిఁ గల్పించినందున నామహాదేవికిఁ గొఱంతఘటిల్లెనా?

పాతివ్రత్యతత్త్వము

నడవడియును వస్త్రముతుల్యముగా కుదురువలయునన్న నొకే తరగతి పోగులు రంగులుఁ జేర్చినఁ జాలునా? నానావిధములైన వర్ణములుఁగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొండొంటికి వన్నె యలవడుమాడ్కి మిశ్రపఱిచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును? ఈతత్త్వము నెఱుఁగమింగాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింతదప్ప నింకేదియులేని మూఢురాండ్రని భ్రమించియుండుటయు, తద్ద్వారా దేశమునకే కాదు స్త్రీలకుసైతము దైన్యకారణములైన నీతులబోధించుటయును! ఒకానొక పతివ్రత పురుషుఁడెవతెనో యొకస్త్రీని గోరిన దానిని వలపించి తేఁబోయెనఁట! అందుచే నామెకు పంచభూతములను వశపరచుకొను నంత మాహాత్మ్యము సేకుఱెనఁట! భార్యను దూతికగాఁ జేయువాఁడెంతమాత్రపు మగవాఁడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జెరుపఁ జూచునదియు నామాత్రపు టాఁడుదియే! పతియేయఁట దైవము! వేఱు

దేవుఁడు, ధైర్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును దేనిని సడ్డసేయరాదఁట! ద్రౌపదీదేవి ఉద్యోగపర్వములోను మఱి కొన్ని యెడలను జేసినరీతిఁ బురుషునికి వ్యతిరిక్తముగా మాట్లాడుట మహా పాపము! పురుషుని వాక్యము నపౌరుషేయమగు వేదముగా భజించు టయు శాస్త్రవిహితధర్మము, కర్మము! ఈదౌర్భాగ్య ప్రలాపముల మొత్తపు టర్థమేమనఁగా "మగవారమైన, మాకు నాఁడువారైన మీరు బానిసలుగా నుండుఁడు. మఱి మా పనులన్ననో కారణముఁ జెప్పి న్యాయములు గౌరవప్రాప్తములు అని చూపఁగాదు. ఏలనన, రాష్ట్రము, స్వాతంత్ర్యముఁ గోలుపోయి దాసులమై యుండుటఁబట్టి యొరుల కనుసన్నల మెలఁగవలయునే కాని, క్షాత్రభంగిని మానము మనస్సాక్ష్యము నిరూపించిన త్రోవఁబోవ మావలనఁగాదు. అట్లగుట మా చర్యలంగూర్చి చర్చింపకుఁడు, ఏమీయని యడుగకుఁడు, మీరట్లు చేసితిరేని బతుకుటనే గాదు, మాయింటఁగూడ మాకు గౌరవము దక్కదు. అందఱి యొద్దఁ దన్నులు వడి వచ్చువారము. మీరైనఁ బూజింపకున్న మాకభిమాన మబ్బుటెట్లు? మేము దాసులము. మీరు మాకు దాసులైనచో దాసానుదాసు లయ్యెదరు. అనఁగా దేవ సన్నిభులకు, సేవచేత దేవతలగు సూత్రము ఈకర్మభూమిలోఁ దొలుతఁ గనిపెట్టఁబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు ధారాళముగ మీరే యనుభవింపుఁడు!" అనుట! పతిని దప్ప నింకే మియు స్మరింపఁగూడదఁట! ఈ స్వరూపములనే యవికలమగు దృష్టితోఁ జూచుచుండిన నెటువంటి వారికైనఁ గనులు నిల్చునా? ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు వీరలని వీరినే యెంచు చుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు నొక కుటుంబముమీఁదనే కాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది

లౌకికగణంబులయందెల్ల శ్రద్ధాసృష్టి గాంచుచుంట సహజము గాంధారి ద్రౌపది మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు ఋగ్వేద యుగములోని లోకోత్తరచరితలను, మనవారినుండియు యీవిషయమునంజూపఁ దగు సాక్ష్యము. రాజ్యాధి స్వాతంత్ర్యములేని దమ్యోనేని నల్లువిడిచి బయటికి వచ్చుటకు భయపడిరి. ఏలన, తమ వారికిఁ దమ మానము రక్షించుశక్తి లేమిం జేసి పౌరుషోద్ధురులైన పతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికముగ తప్పులు నుండు. అది లేనిపత్నులు ఇఁక నీతిశాస్త్రములచేతనైనను దమయందు వారిస్వాదరములను భద్రపఱచికొందమను యుక్తిఁ బన్ని పతివ్రతాలక్షణములం బ్రకటించిరేమో! సాహసవంతుఁడు జనములనాకర్షించుట నీతిచేఁగాదు. మఱి ప్రకృతిచే. మఱియు, 'ఇల్లు గ్రామము కులము వీని దప్ప, పెఱవారి జోలి మనకేల? అధికప్రసంగము లీనాళ్ళలో నపాయకరములు.' "ఉనుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!" అని యన్ని పరాక్రమములు నుడిగి గుమ్మము గడచేరికొని దిగిరేని స్త్రీలకే కాదు పురుషులకు సైతము గృహచింత దప్ప మఱేమి యుండఁగలదు? పాతివ్రత్య మొక్కండు దక్క స్త్రీలకే ధర్మములు కూడవను సిద్ధాంతము దేశమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై యుంటచే వచ్చిన చేటేగాని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు ఋషుల శాసనము గాదు. అది యట్లుండె.

ఒకవేళ ప్రభావతీదేవి రాక్షసరాజుకూఁతు రగుటం జేసి కతినాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగాదని యందు రేమో: ఆ సుగాత్రియొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, పై త్రిలోకసుందరి సామాన్య జనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, నిష్కారణముగ నాత్రిపురసుందరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులంగూర్చి బాగు

నకుఁ దెచ్చిన కన్యాకాణాచుని యూఁగవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యావాద మొప్పుకోఁదగినది గాదు.

ప్రాచీనుల మోహతాపము

నిజము చూడఁబోయినఁ బ్రభావతీప్రద్యుమ్నము శైలి నొక్క-దానిం దప్ప తక్కిన విషయములలో సామాన్య ప్రబంధముల మీఁఱినది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, నాటికలు మొదలగు నధ్యవస్తు మాటలు, ఏవిచే నా కాలము వారికిఁ గామాగ్ని యున్నట్టుండి ప్రభవిల్లి మనసులను దేహములను దహింపఁజేయునంత తైక్ష్ణ్యమును బహుళత్వరలోఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో! బహుశః వారెల్ల నెండిన కట్టెలో! ఇప్పటి డింగ్లీషు చదువులు చదువు వారు 'నేరుగాఁ జూచి మాట్లాడిననే కాని యీ దండప్యామాసత మాకుఁ బట్టువడదు' అని యాక్షేపించుటఁ జూడఁగా నాలువైపరీత్యము బోధపడియెడి. మనది ప్రత్యక్ష మోహము. మా పెద్ద లింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి వినినచోటను! గుప్తైన నుండెడివారు. వకళ్ళమూలనై పరోక్ష మోహము వారికి ప్రధానము. అయిన వాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేదవేదాంతవికాసభాసురవిచిత్ర చరిత్రులే! రాగరహితులే. శమదమాది సంపన్నులే! అట్టుండియు నీయొక్క-విషయసమయంబున మాత్ర మేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁ జాలము గదా! అవ్యాజాశ్చర్యకములలో నిదియొకటి. నిర్హేతుక జాయమాన చిత్తవిభ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేళించి యుండుట యాశ్చర్యము గదా! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా? కాదేమో! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింపవలయునని జపముచేయుచుండువారు, ఆ యింద్రియములఁ దుండదేలగా యుంతురుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కాకున్న

నందఱకన్న ముందుగ జితేంద్రియులైన మహర్షు లప్సరసలఁ జూచి చూడకయున్న యేల యువ్విళ్లూరుదురు! గంతులు వేయుదురు! మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చినది మొదలు గొప్పగొప్ప ప్రవృత్తములు గొంతెమకోరికలైనందుననేమో కాని తుచ్ఛములు స్వాత్మైక విషయములునైన సుఖములం దప్ప నింకెనును బుద్ధి పాఱుట యరుదాయెను. ఇల్లరచింత లెక్కువ. కీర్తికరము లసాధ్యములైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపవలసిన వారమైతిమి. జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొందెనైనఁ బురుషార్థమొకటి యుంచుకొనక తీఱునా? "వ్రతము పోయె. యశస్సు పోయె! ఇంద్రియానుభవమైన దక్కనీ" యని మనకుం దెలియక మన మన నీజాడల కుపక్రమించెనో! చూడుఁడు. ఐరోపావారు శృంగారవర్ణనమెంతో దవ్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజసతేజులు. మనలో నాలుకంబట్టినది సత్త్వగుణము. మనసున బట్టినది తమోగుణము.

పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము

వారియొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య తారతమ్యము లేవనగా: మనవలె వారంగవర్ణనమంతగాఁ జేయరు. చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహిరభాగములమాత్రము ప్రశంసింతురు. మనలో నఖశిఖపర్యంతము విప్పివిప్పి చూపుట యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటింటిలోనికి వెళ్ళిన వెనుకఁగూడ చలికత్తె లామెను వదలినను వదలుదురుగాని కవి యేమో యొక నిముసమైన వదలఁడు. తెప్పవేయక యక్ష్లే చూచుచుండును. 'రవిగాననిచోఁ గవిగాంచుట' మనలోని ముఖ్యసంప్రదాయము. వేదాంత విద్యాదీప్తిమంతమైన యీ పుణ్యభూమిలో నీ రుచి ముదిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ

మఱుఁగున నుంచుటయే! శీలరక్షణార్థము చేయఁబడిన యేర్పాటే యశ్లీలములకెల్ల మూలము! ఎట్లన, నివారింపఁబడిన దానికుండు చవి యనివారితములకుండదు. చూడవలదన్ననే గదా యున్నింటికైన నందము! సహస్రాహనాస్త్రమున్న నిదే! వలదని యడ్డగించితిమేని దానియందలి వలపు అనర్గళమగును. దనుమును జెఱచునది నిర్బంధము. నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము. 'అతిరహస్యముఁ బట్టబయలు' అన్నట్లు ఎచ్చోటది గుప్తమో దానియందే యందఱకు దృష్టి. ఇఁకను బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విమర్శించి నూతనను కుతూహలము సహజము. మనదేశములో నెవతెనైన నొక స్త్రీ నాగరికత గలయూరి వీథిలోఁ బోవుచేని, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిఱ్ఱబిగిసి యామెపైఁబడు. మీకుఁ దెలియదా? ఈ మర్యాదలేమి కేమి కారణమో పచ్చిపచ్చి వికృతవర్ణనలకును నదియె కారణము. చూపునకుండు తహతహను దెఱచే నాపవచ్చును. మనోదృష్టి మేరమీఱి చూడఁ బ్రయత్నించిన నివారక సాధనమేమి? సౌమనస్యము. అది మనవారిలో నింకను దగినంత వృద్ధికి రామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునప్పుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగముల శరీరభాగములుగ బరిగ్రహించునట్లుఁ జూపుదురే కాని, భావస్థగితంబులు గాని యవి యనుసంధాన్యములని వానిమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను వెలువరించుట ముఖనేత్రాదులకుఁగల చక్కందనముల కాదిమమైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నింటిమాత్ర మనుభావములనుపేర మన శాస్త్రకారులు గణించి, వారాంగనల యభినయము రీతి, శిక్షమేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పాటలలోఁ జేర్చిరి గాని, మొత్తముమీఁద నంగవర్ణనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మికదేశములో బ్రబలుచుపోయి యెన్నో శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీల గుణగణములను శ్లాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని సదాచారము. ఏలన, గుణముల గణింపక యాకారమును మాత్రము చూచి వలపుగొనుట యా జనములలో నభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులతోఁ గలసి మెలసియుందురు; కాన, రూపమునకుఁ దళుకు తక్కువ. ఇఁక వలపు జనింపవలయునన్న నడవడి, చరిత్రము, చదువు, సద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యముల యందాసక్తి మొదలగు నాత్మసంబంధములైన యోగ్యత లావశ్యక ములు. కావున నాయికానాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసములేనిగతి పట్టినది. కావున రూపమొక్కటియె మోహమున కాలంబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనలమాట చెప్పవలయునా? అపా రములు.

పురుషులు గడింప నెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్ర ములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాధ్యాయులైన స్నేహితు లట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొకే స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప? వంటిల్లు పడకటిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికిరాదు! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమేకాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది? వారు ఖైరి మాట్లాడుట యదుదు. మాట్లాడవలయునని నవీననాగరికులు

పంతము వట్టినను అన్నవస్త్ర విహారాది సాధనములు దప్ప నింకే వలుకు లకు వీలు లేదు! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగవిషయములందప్ప నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగా నుండుట. రాజకన్యలు గావున పాపము వంటపనియు దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈదేశము లోని స్త్రీలు విషయవాంఛాపూర్తికి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁబడుచున్నారే కాని, పురుషులతో సమానముగ నన్నివిధముల వెలయుశక్తి గలవారుగాఁ జూడఁబడుట లేదు. ఇప్పటి వారిస్థితులో నట్లు చూచుటకును గాదు. బ్రిటిష్‌వారి ప్రోత్సాహము సౌరాజ్యము వీనిచే సీకముందు బాగుపడుదురేమో కాని, యాయాన్న త్యము బారధిష్ఠించువఱకు జీవించియుండి సుఖించుటకు నావంటివారు మార్కండేయులుగారు! *

కామమునది పురోవృద్ధిహేతువని యూరోపియనుల భావన. ఎట్లున వరించు స్వాతంత్ర్యముండఁబట్టి యేదేనొక హృదయాకర్షకమగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యెవ్వరు లుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుకొఱకై యెల్లరు శ్రమకోర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలను దెలివి తేటలఁ దేఱినవారుగా నట్టివారి సావాసము శ్రేయోహేతువు. ఒకానొక కవి యాదేశించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

తే. “ ఒక్క కాంతను గోరి, మహోద్యమములఁ
బూని సాధించుటలచేతఁ బూజనేసి
రాజ్యమును స్వదైవమును భార్యగాఁగ మడరఁ
బ్రీతులం జేయుటయ కాని వేఱుగాదు.” (టేనిసన్)

---

* గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీపరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతరము.

అట్లగుట స్త్రీలమీఁది మోహము పీరకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అభ్యుదయకారకము. హిందూదేశములో స్త్రీలు అధఃపతితలై యున్నందున వారి వెంటం బోవుట పాతాళ యాత్ర. మఱి వెంటం బోకున్నఁ దీఱదు గనుక, వారిని, విద్య, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు దానంబులచేత, నుత్తమపదవికిఁ దెచ్చినఁ గాని యీ దేశ మిన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబుగాదు. ఇపుడు వేయిసంవత్సరములుగ మన దేశములలో నుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురికొల్పు వారనుమాట తుట్టాగా లేదుగదా! ప్రబంధములలోని నాయికలు 'నామీఁద నిచ్చపడు, మనుట యట్లుండఁగ యశస్కరము లగు పాటులకైన నాయకులఁ బురికొల్పుట చూచినారా? ఇటువంటి పశుప్రాయమైన కేళీ దీనిఁ గాదు మనరాదు. అన్నచోఁ బురుషార్థమును స్థాపించు నాపనము చెప్పను! కామినులు గర్హణీయలనియు నిషిద్ధహేతువులనియు విరక్తి వ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత యిగవాని మనతనము నోలుపోవుటచేఁగదా యీదుర్దశ స్థితికి వచ్చిరనుట మఱచి తమదోషములచేఁ దప్పులై, కీడ్పడినవారిని, దాసీ దూషించుటంజూడ, మనవారు మనుష్యులా కారా యనుసంకోచము రాకమానునా? ఇట్టి నైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలయునన్న ప్రోత్సాహ వాక్యములచే ధైర్యవతులం జేయవలయునేగాని తిట్లచే వారు ముందుకు రాఁజాలుదురా?

మిశ్రరసములు గల కావ్యములఁ దీర్చుటమంచిది

వట్టి శృంగారమును మాత్రము వర్ణించుట యారసమునకు వైరస్యముఁ గలిగించుట. మనుష్యప్రకృతి యెట్టిదనఁగా నేమార్పును జెందక యేకరీతిని యుండువస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలువఁజాలనియది! అవధానమును సుఖమును సమస్వితములు. ఎయ్యది

తృప్తికరమో దానియందు మనసుంచుట సులభము. సహజమును. క్లేశకరముల మీఁద బలవంతపెట్టినను మనసు నిలుకడఁ గాంచదు. భోజనపు వేళ మితముగ నేయి వేసికొనిన రుచి, అదిదప్ప వేఱేమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జనించును, ఆరోఁతతోడ మనసును ఆకీరపదార్థము లేమే నున్నవాయసి కోపముతో నలుదెసలను భార్యను పరికించును. ఐరోపాలోని కవులు * ఈతత్త్వమును నతిక్రమింపక వ్రాసిరి. అనఁగా కావ్యముల నేకక్రమముగఁ బోనీక రసముల మిశ్రముచేసి యన్నింటియందు నభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లొనర్చిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరసప్రధానములగుట నీరసములు వెగటు, రోఁత ఇత్యాది జుగుప్సా రసములకు నాకరములు.

నీతికిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష సంబంధము లేదు

ఇట్లనుటచే నిటీవలి మన శృంగారకావ్యములు నీతి బాహ్యములు, చెడ్డవియని రేఁగుట కారంభించిన పరమపారిశుద్ధ్య ధురంధరులలోఁ జేరినవాఁడనని యెన్నబోకుఁడీ! కావ్యము, శిల్పము, నీతి శాస్త్రముగాదు. ధర్మశాస్త్రముఁగాదు. శిల్పముయొక్క యుత్కర్ష నికర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనాసంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాని, ‘భగవద్గీతలయంత పారిశుధ్య మిందులో లేదు. రామానుజ భాష్యమువలె ముక్తిదాయకముగాదు’ అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకుగోప్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను నీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా

* ఇచట నైరోపాలోని కవులఁగూర్చి చెప్పఁబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనపూర్వులయందును జెల్లును. చెల్లనివారెవరనఁగా దేశక్షయ కాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

కాదా యనుటయే శిల్పవిమర్శనము యొక్క ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్షలిట యధికప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాకుం జూడ ప్రబంధములయందు మనకుఁ బ్రీతిలేమికిఁ గారణము వానియందు నీతి లేమిగాదు. మఱి రసపోషకములగు స్థితిగతులకు వెలియై, రసికుల కెల్ల నవి వైరస్యము నొందునట్లుగఁ గల్పించుట శిల్పముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మనసును హరించుట. ఈ వశీకరణశక్తి యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకొదవయులేదు. అదిలేనిచో నుపనిషత్తుల నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుఁదీసి యందు నించినను నేఫలమునులేదు. కావున మన భావకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయునను పరమపారిశుద్ధ్యధురంధరుల కొక దండము వెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న నీగ్రంథముల వారు చదువనేల! ఎవరును జతిమాలుకో లేదుగదా! ఇంట్లో గొళ్లెమువేసి పాపములఁ జొరనీక భద్రముగా నుండినను సరే. మఱి ధర్మోద్ధరణక్రియకై పోలీసు వారి శరణుఁ జొచ్చినను సరే! మన త్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడిక సూచకము

పాశ్చాత్త్యులయొక్కయు హిందువులమగు మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విమర్శనముచేఁ దేలినవి కవిత్వతత్త్వ విషయములే కావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును కృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహామాత్రములనుట గొంత వఱకుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి? మనచుట్టుఁబట్టువారల భావముల గతుల స్పర్శయేమాత్రమునులేని యూహలఁ జేయ మనకుసాధ్యమా? జనుల నావరించి

యుండు స్థితులు కొంతకుఁ గొంతయేని దప్పక కావ్యాదర్శనమునఁ బ్రతిబింబింపకపోవు. కావ్యపరిశీలనము చక్కఁగఁ జేసితిమేని జనుల నడవడి, చరిత్రము, జీవించువిధములును బాగుగా గోచరింపకపోవు. ప్రబంధములయొక్క దౌర్భాగ్యము దేశదౌర్భాగ్యముయొక్క ప్రతిబింబము. నిష్కారణముగ భాషనుబట్టి పీడించిన పిశాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నానారస శోభితంబుగాదు. ఒండు నొకరసము సైతము తగినరీతుల విలసిల్లుచుఁ గల్గి నానాకారములం దాల్చిన మహోత్తరరసముగా నుండమిచే విసుగు నిచ్చుచున్నది యని తోఁచెడిని. "లోకోభిన్నరుచి" నామాట నామట్టుకు. ఐనను గారణములఁజూపుట విధి. శుచిముఖి ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యుమ్నునితోఁ జేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూడుఁడు.

సీ. "నెత్తమ్ములనుచుఁ గ్రొన్నెలలంచు
వటఫలశ్రీలంచుఁ దాబేటి చిప్పలనుచు"

అను రెండవ యాశ్వాసములోని ౭౮ వ పద్యము మొదలుకొని

క. "ఏయంగకమును భావన
చేయక వ్రాయంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమదిఁ జొక్కుఁ బ
రాయత్తపు బుద్ధిఁ జెలువ నలవియె వ్రాయన్."

అను ౯౬ వపద్యము వఱకును

ఇందుఁగల యశ్లీలదోష మటుండ నిండు. అది మన సదాచారములలో నొకటి. చెలువము శుద్ధముగ లేని కుయుక్తులు నుపమాభాసములు నెన్ని! నాభియనునది గంభీరమైన చెలువఁట! నూగారు

మన్మథుని చిమ్మనఁగ్రోవియఁట ! పయ్యెదయను వలలోఁ బయటఁ బోయి విహరించి వత్తమని కుచకుంభము లీ పక్షులరీతిఁ గొట్టుకొనుచున్నవఁట ! బొడ్డు నొక సొగసు ! అది పొన్నవిరి ! ఆయమ్మ యూరువులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ ! అట్టిచోటికైనను మీాఱిన తుచ్ఛసామ్యముం జూడుఁడు. జంఘలు శాలిగర్భములు. వజ్రాల కాంతి గోళ్ళు. అందెలు మళ్ళు. మీాఁగాళ్ళు కచ్ఛపములు ! బురద యేమో కవి చూపలేదు ! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు ! ఇట్టి బలాత్కారోపమలకుం బూనినచో, గాడిదె, గుఱ్ఱము, క్రోఁతి, కొంగ మొదలగు ప్రపంచకములోని యేవస్తువులతో నైన స్త్రీలఁ బోల్చి. వర్ణింపవచ్చుఁగదా ! సరేకాని నాకొక సందేహము. ఇంత విశదముగ భాగభాగమును బెదవుల చప్పరించుచు శుచిముఖి వర్ణించెఁగదా! దాని కీయంగోపాంగవర్ణనమెట్లబ్బెనో ! పూర్వము కన్యామణులు కోకలువిప్పి తాండవమాడుచుండుటగలదా ! లేక యందఱికిని వస్త్రములను మాయము సేయు దివ్యదృష్టి యుండెనా ? మఱియు, పింగళిసూరన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ దీర్ఘచర్చలఁ జేయరు. కవి బహుచమత్కారముగ మాటమీాఁద మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును. నాటకకౌశలమను పేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిదియొకకళ. ఈశక్తిలో నితఁడు తిక్కనతో సమానుఁడన్నను బైమాటగాదు. నిదర్శనమిాకముందు నివేదింతును. ఇంత సమర్థుడయ్యును అంగవర్ణనాశృంగారమునకుం బూనెనేని యాశక్తిఁ గోలుపోయినవాఁడౌట యెంతయుఁ జింతనీయము. శుచిముఖియొక్క యుపన్యాసము ముప్పది పద్యముల కన్న నెక్కువ. ఇంత సేపు ప్రద్యుమ్నుఁడు నోరుచచ్చిన జీవంబువలెనిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికే కాదు, మనకుఁగూడ నలసట ! పాత్రములను ముందునిల్పిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పుడప్పుడేమైనఁ జేయు

చున్ననే వినోదము. ఒకరు నోరు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కిన వారు కొయ్యబొమ్మలరీతిని, పల్లెటూరి వాఁడ్రవలెను, నోరు దెరచికొని తెప్ప వేయక నిలువఁబడియుండిన ప్రకృతికి రసికునకు రెండిఁటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీదోషము లుండిన విచారములేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దక్షుఁడునైన సూరనార్యుఁ డీ లోపమున వ్రాలుట మనసు గుందించు చెడుగు.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోఁచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్తరము. వచ్చిన యావేశముం జూడుఁడు.

ఉ. "ఇట్టి మనోహరాంగుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం
గట్టిగ నాకతండు బిగి కౌఁగిటఁజేర్పఁగ వచ్చునేని; నే
నిట్టటుఁ గొంకినన్ విడక యిష్టవిహారము లెల్లఁ గాంక్షఁ జే
పట్టి యొనర్చునేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తఱిన్ !"

[ప్రభా. ఆ. 3. ప. ౪౧.)

మఱి చెలికత్తె ప్రభావతియొక్క విరహచిహ్నములను శుచిముఖికిం జూపుట దిలకింపుఁడు.

సీ. "నెలఁత ముక్కరయందు నీలంబుగాదు సూ
తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని,
యువిద సందిళ్ళ బాహుపురులు గావు సూ
మిఱిచూడ సడిన యూర్మికలుగాని,
సుదతి పాలిండ్లఁ గస్తురి నల్పు గాదు సూ
కనుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కర్ణికల వజ్రపు దీప్తిగాదు సూ
ప్రాఁగెంపుదునకల రంగుగాని,

తే. యూర్పు కేడిమిఁ గృశత బాష్పోదయమున
గండపాండిమ దత్తత్ప్రకారములను
గానఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంధ్రి
యింక నీచేతనున్న దీ యింతిబ్రతుకు"

(ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౯౭)

చెలికత్తెలీరీతిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకోర్చెడు రాజకన్యక లెంత సుకుమారులు! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్టులేదు. రాణివాసములో నేమైలయు సోఁకక పెరిగిన కన్యామణి తన భావము ప్రకటించురీతి వినుండు.

సీ. "ఆరతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
గౌఁగలింపఁగ నబ్బఁ గరములార!
ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతని వ
క్షోనిపీడన మబ్బఁ గుచములార!
ఆ లతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
శీలుచుంబన మబ్బఁ జెక్కులార!
ఆ నెలంతకు వీను లైతిరే నా కళా
విదు మంతనం బబ్బ వీనులార!
తే. యట్లుకా నోచనేల నాకైతి రకట!
యనిన నిజావయవంబుల కాత్మ వగచు
బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సౌభాగ్యకలిత
యనిన సాముద్రికుల మాట లరసితిట్టు."

[ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౪]

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవించుట గణికలకైనఁ దగునా? మోహమనఁగా వీరికి దేహక్రీడయేకదా! ఇదియాశ్చర్యాగారము! 'అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జేరియుండిన సుఖపడుదురుగదా!' యని యెవ్వరైనఁ దలంతురా! ఆత్మతృప్తి గోరు

దురేకాని, యంగాంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖమున్నదని భ్రమించి వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించుచువారున్నారా ? శృంగారప్రకృతి మన కవులకు నగోచరార్థము. సుఖమెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణములు. మనసు ప్రపంచమును దెలిసికొనుటకు, నిచ్ఛారీతిఁ గార్యముల జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభవించు ప్రభావము లేదు.

సీ. "ఓ హంసి! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
యడిగెద నీహృదయంబు నందుఁ
గలయట్లు చెప్పుమీ కల్లలాడిననీకు
నాతోడు సుమ్ము ప్రాణసఖి వీవు
తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాఱు
పోయి దుస్తరమైన నా యవస్థ
చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునొ రాదొ
యీ దురాశాపాశ మెందుఁ దెగని

తే. బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
యాఁగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
నీవు చని యవ్వగాములు నిశ్చయించి
యాశఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్ప్రాణరక్ష."

(ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౪]

వరుండు వలచివచ్చిన నుత్తమురాండ్రు సంతసింతురు. ఒడంబడుదురు. ఈకన్యయో వాఁడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనిపై వచ్చినను జాలునను చున్నది! వలపునఁగూడ బిచ్చమడుగువా రెట్టివారు? దానితోఁ దుష్టిజెందు వారింకను నెట్టివారు. ఈలాలసత చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రమణముగాదు. ఆత్మస్పర్శలేని శరీరతాపము. రోగికి మందువలె, విసికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక

సంగమమును తాపహరము. మనోహరమనుట బొంకు. మన్మథుఁడు మనోభవుఁడట! దానికన్న నంగభవుఁడనుటలో నర్థ ముత్కటము !

క. "అని నిజశంకల కన్నిటి
కిని బరిహారములు సెప్పి గెంటక యుండన్
దనయాస నిలుప దితిసుత
తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్."

వ. హంసిం జూచి.

సీ. "నీ చెప్పినట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద
త్పుర మెంత దవ్వొ నీ వరుగు టెప్పుడు
పోయి వేళ యెఱింగి పొసఁగ నవ్విభున కే
దృశ్యమైన నాకోర్కెఁ దెలుపు టెప్పుడు
తెలిపిన నే విఘ్నములకు లోపడక నా
పై నతఁ డనుకంపఁ బూను టెప్పుడు
పూని తా నిచటికి రా నొక్క నెపమున
గురునాజ్ఞ దొరకించు కొనుట యెప్పుడు
తే. వట్టి పెనుమత్సరపు రాశి వజ్రనాభుఁ
డస్మదిచ్ఛకు ననుకూలుఁ డగుట యెప్పుడు
విరహవారిధి నేఁగడ వెళ్ళు టెప్పుడు
వలవని దురాసిలను గుమారిలు టెగాక."

(ప్రభా. ఆ. ౩. ౧౨౦, ౧౨౧, ౧౨౨)

ఇది గఱువతనము! మితభాష లేని జావళీ సరసము! కలహంస ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగు వెట్టి నుడివెడినో యాలకింపుఁడు !

చ. కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీ చెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంతమిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పడో
రసిక శిఖావతంస! యదురత్నమ! కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవ క్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్."

ఉ. "వావిరిసెల్ల ప్రొద్దును భవత్పరిరంభణచుంబనాదినా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విళులూరుచునిక్కప్రీ
డావతి దెల్పఁగొన్ని నిశలం గనుమూసినయంతమాత్రఁబై
పైవిలసిల్లు కుట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులన్"

మ. "కలలం గూడినవేళ నెట్టి పొలయల్కల్పుట్టెనో, యేమి నీ
వలనం దప్పు ఘటిల్లెనో. యెఱుఁగఁ, దత్స్వప్నాగమామర్షవి
హ్వాలిత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్ర నెఱయన్ వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
క్షు లహోరాత్రములందుఁ బద్మకుముదస్ఫూర్తి న్విడంబించుచున్."

(ప్రభా. ఆ. ౪.ప. ౭౫, ౭౬, ౭౭)

ఇదిజావళీలకన్న నికృష్టమైన పాళయుగాంధ్రశృంగారము! ఇట్టి యనౌచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంతవాదములచే నగుదానికన్న నెక్కువవిరక్తి తటస్థించును. ఇదియ సరసల్లాపమని భావించు మృగప్రాయులింకను మనదేశమున నున్నారా?

ప్రభావతీదేవి కన్నెయయ్యు నారితేఱిన గణికలకృత్యముల శ్రద్ధగాఁ జేయుటయందెంత ప్రౌఢయో యీ పద్యమునఁ దెల్లం బయ్యెడిని.

సీ. "కేళీగృహంబు ముంగిట గరగరికలా
లోకించు గంధాంబు సేకమరయు,
నలుకు పూఁతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు
రంగవల్లికల తెఱంగుఁ జూచు,
సకినల మంచంబు జాడ విమర్శించుఁ
గుంకుమ పఱుపు భంగులు గణించు,
హొంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు
నగరు ధూపముల సోయగము లెంచు,

తే. నలరు టోవర్లుమేల్కట్లు నంగరాగ
పూర్ణపాత్రికలును గంధవాడి బరణులు
జాలవల్లిక లాదిగా సముపభోగ
సాధన శ్రీలు పరికించు సారెకబల."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౪)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల సమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు రాలయ్యు ప్రియుఁడు రాఁ గొంత దామసించినందున, మఱియొక్క విరహప్రలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనఁగా.

క. "వత్తు నవశ్యము నేఁడని
చిత్తము తమిరేఁచి యంతఁ జింతయొక తెపై
హత్తిన నదివృథ వుచ్చినఁ
బుత్తురు మగవారిమాట పొసఁగదు నమ్మన్."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౩.)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రోపాలంభనము సమకూర్చిన యీపెయొక్క మనస్స్థైర్యమును, కవియొక్క సందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాసి శేషున కైన నలివియా? పిమ్మట చంద్రునివదలి దక్షిణానిలునిఁబట్టినది. అటుతర్వాత నతని కొకింత విరామదానంబొసంగి, మన్మథుని పైకిదూఁకి, యా యలసట చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, 'ఇదే చచ్చెదను జూడు, ముని "తెప్పలు దేల్పవైచుచు" క్రిందబడిన నొప్పిగడాయని "పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు." పూర్తిగా వ్రాలలేదు! ఈతమాషానంతయు ప్రచ్ఛన్నరూపముతో డ్రామా రీతిగాఁ జూచుచుండిన ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రత్యక్షమై పట్టుకొనఁగా, అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము! ప్రభావతి యెంత మంచిది! తన బాధలు దనకుండఁగా నలంకారశాస్త్రమున కే బాధయు

రాఁగూడదని పరోపకారవృత్తిమై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను దప్పక యాదరించి చూసినాఁగదా ! వరుఁడును ఎంత ధీరోదాత్తుఁడు ! ఈ నాట్యములన్నియు మునియువతకుఁ దమిని బిగఁబట్టిన యోర్పు కాఁదు ! అమ్మో ! పరిగ్రహమా ! అనివార్యమైన మోహమును గోఁతిఁ వలె నాడింపఁజూచుట శృంగారమూ ! వికారమూ ! ఇంతటితోఁ బోయెనా ? ప్రభావతి మున్నది పద్యములరోదనము శ్వాసము బిగబట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకము వెట్టినట్టు త్వరత్వరగాఁ జేయుచుండఁగా, 'ఏమమ్మా' యనిరైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా యని యుచితమానముం దాల్చిన శుచిముఖి నాగవల్లరులు, వధూవరులు పడుకటింటికిం బోయినవెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుం జొచ్చుట మనవంటివారికి ఆశ్చర్యముపించును. వారెంతే దయతో నా గాంధర్వపుఁ బెండ్లికూఁతును బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధుంబ గఅపుట మొదలగు వేతుకలున్నవి "తిరిగిచినరాక యీడిగిలంబడిన" దఁట ! చెలికత్తెలును శాండోకుస్తీ చేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో తుట్టతుదకు దేవిగారిని "ఏనుఁగ గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు" తెచ్చి విభునిముందఱ నిలిపి యొక్క చిన్న యుపన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు. వెళ్ళినారని తోఁచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను ! ఇవియు మనవారి రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు సౌమనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జందమూ కలవారికి నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, పాళెయగాండ్రు. మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహు ప్రయాసము. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బాలయులుక దాల్పగా నాయకుఁడేర్పం బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేఱకున్న (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేఱిన నది తప్పుగదాయని? యోజింపనంత మూఢుఁడు) ప్రద్యుమ్నుఁడు నిష్ఠురముగా "దానవు

నకు నుదయించిన దానవుగావున లతాంగి! దయ చాలదు" అని, భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె పుట్టుపూర్వోత్తరాల నెల్లఁ దఱవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రము. ఈ పొలయల్కకు ప్రేరకము శ్లేష. మగఁడు ఒకయర్థము నూనినవాఁడై "రతీ! భవదుత్తమరతీ!" యని ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేఱొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

"పట్టపు దేవియై నరతి
భ్రాంతిని పల్కెదవేమొ నాథ! చే
గట్టిగ నారతిప్రముదఁగాను!
పభావతి యండ్రు నన్నిలన్!"

అని యతనికిఁ దన పేరెత్తి చెప్పునంత కోపనయగుట సహజము. ఈప్రణయకలహముచే ప్రద్యుమ్నునికి విరహవేదన రెండవతరంగము రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు దనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుమని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ. " ఓహంసి నీచేత
నీమోవి చిగురుఁ జేనియలు గ్రోలెడి యాస
నీమొల్ల నవ్వువెన్నెల చలువగోను నాస
నీమృదు కపోల సన్నిధిని మోమిడు నాస
నీమోహనశ్రోణి నిమురఁగలిగెడు నాస
నీదు పాలిండ్ల నానెడు వక్షమను నాస
నీదు శృంగార కళానెలవులంటెడి యాస
నీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవినను నాస."

(ప్రభా. అ. ౫. ప. ౧౫౨.)

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా! మఱి యిట్టి వ్రాఁతల నితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో! కవి ప్రద్యుమ్ను నిట్టి నీచపాత్రముం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇందునకుఁ గారణములు రెండు. నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నారయుట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలఁది మెత్తఁ గోరిన సాధారణ ప్రబంధములకుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటించుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు లేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దక్కుపపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టుకొనునా? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరన తన నైజమునేల విడుచును! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి యూహితగ సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించునవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాఁడు. శ్లాలిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని క్షుణమైన నెంచినవాఁడఁగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖి. ఈ హంసియొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీఁపిమాటలుఁ మెత్తమనసు, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు తగ్గుచుగ సంభాషణమూలముగఁ జేయఁబడియున్నందున నివి పొలుపెక్కినవి. సంభాషణములనఁగా దీర్ఘప్రసంగములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱియుందుఁ గలసి మెలసినట్లు పలుకఁబడు వచనములు. మాటమీఁదుగా మాటవచ్చిననే యందము. బడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యానముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయందు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కల్పనయొక్క జిగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని

నావిజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావసమృద్ధములు. చూడుఁడు. ప్రద్యుమ్నుఁడు 'పోలో' యనఁబడు గుఱ్ఱపుసవారి చెండాట నాడుచుండుట కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాఁడో!

సీ. "తొలుదొల్తనయ్యేక తురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నికృ౛ంబు దోఁచె
నావెనుకను సరూపాశ్వాలి చెదరక
చక్రాకృతిని బర్వు సరణిదోఁచె
నంతటనతినిస్ఫుటావయవంబుగా
నెఱసియేకాంగ వేష్టనతఁ దోఁచెఁ
దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
కొఱవి త్రిప్పినరీతి మెఱసితోఁచె
తే. నంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగవాగె యెచ్చరిక పరాకుజియ్య
యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱువఁగఁ
బరఁగునప్పొటి నెఱకౌతు ప్రాథికతన."

(ప్రభా. అ. ౨. ప. ౩౨)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒకవేళ నంత వేగము తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట 'రఁకల్ రాట్నము' జూచినవారికెల్లఁ దెల్లము. అత్యుక్తియుండిన నిట్లుండ నొప్పు, శుద్ధముగ నసాధ్యమని తోఁపఁగూడదు. మఱి యాపురూపము లైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన ప్రద్యుమ్నుఁడు నిర్హేతుకములగు నుత్సాహ నిరుత్సాహ స్థితులం దాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తులకు స్వాభావికమైనస్థితి. ఇది యీకవివర్ణించినట్లు లితరు లెవ్వరుఁ జేసినజాడ నాకుం దెలియదు, వినుండు,

చ. "శుచిముఖి మాట యొండరసి చూడఁగ నెంతయు నాసపాటొన
ర్చుచు మదిఁ ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్నె పోలువాని నా
రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపు కటిన్ రహిఁజూడఁ జెప్పెఁ ద
ద్వచనము చొప్పు నేమి నియతంబు సమాకృతులెందుఁ గల్గవే."
(ఆ. ౨-౪.)

చ. "ఇది పదిలంబుగా నడుగకే నపుడక్కట కోర్కి దాఁచి న
ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
రదిపెం, ననాదరంబు తెలఁగై యది హంసికిఁ దోఁచెనేమొ! ని
ల్వదమతియించుకైన, గలవ ల్చవి గాని కథల్వచింతురే!" ౫

ఉ. ఏనొక యించుకంత మనసిచ్చిన మాటలు పల్కకుండగాఁ
గాని మరాళి యద్దనుజకన్యకకై నను నొత్తిచూచి రో
సైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోఁచుచు నున్న దిప్పు, డా
దేని ప్రసంగముం దిగిచి యేల నుతించుఁ దదీయరూపమున్. ౬

మ. అటు గాకద్భుత రామణీయక గుణాఢ్యంబైన సద్వస్తువుం
బటువాచారసికుల్ ప్రసంగమయినన్ బారంబుముట్టన్ రసో
త్కటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొందు భావించినన్
ఘటియిల్లున్ వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యథా సిద్ధియున్. ౭

చ. వారియును వాసవుండు, దను నంపిన కార్యము హంసి దానయై
ధరణికిడిగ్గి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితిఁ గాంచు టెన్నగా
సురరిపుఁ జంప నన్ననుపు సుద్దులు పుట్టఁగ బోలు నెల్లెడన్
సరసిజనేత్రు దక్షిణ భుజంబదు నీవని పల్కనందునన్. ౮

ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నాసలు పెంచుపక్షమే
యున్నది కొంతమించి యిది యోజన సేయఁగ నాదురూపెయా
కన్నియచేతి చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
నన్ను నెఱుంగ వ్రాయనని నన్ శివవ్రాయుట వింటిఁజూడఁగన్. ౯

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠులు బహు రమ్యములు. అందఱికన్న నుత్తమపాత్రంబగు శుచిముఖిం బ్రశంసించి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల నింతటితో వదలుదము. వారును వదలినఁ జాలునని యుత్కంఠమై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచున్నారు!

శుచిముఖి చరిత్రము

వజ్రనాభుని పురంబులోని విశేషంబులు మీ రెఱింగి తెలుపుం డని మరాళముల నింద్రుఁడు నియమించు నపుడు, ఈహంసికథలోఁ బ్రవేశించి, యతనితోఁ జిత్రఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి, యిఁక దైత్యు నకుఁ గాల మాసన్నమయ్యెనని ధైర్యము చెప్పినది. ఆ సందర్భములో నింద్రునితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతులకు ప్రద్యుమ్నుని విషయమై నడచిన సంవాదమును నివేదించినది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్ను నికి వలపుపట్టునట్లు నాయకురాలిని వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపి యున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ స్వభావమును వెల్లడిసేయు చున్నది. ఎట్లన, ఈకార్యమునకై రాయ తెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్ను నితో "రహస్యమైనదియె యైను భపత్పరిపృష్ట మెంతయున్, జనక నిమేషమునం దడయసంగతిగాదును మాకు నైనను నీ, వనఁగ జనార్దనుం డనఁగ నారయభేదము లేదుగావునన్, విను వినిపింతు" నని బిగువ బేరము గనఁబఱచినది! మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమి షము నిలువనోపనిదయ్యు గంట ప్రట్టైన వివరముల లెక్కపరికారము వినుతించియు, తన ప్రతిభను గొంత చెప్పునదియై

ఉ. "ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
క్కొమ్మ బెడంగులోన నొక కోటితమాంశమునైన, నంత మా
త్రమ్మ మదుక్తిశక్తి యనరా దతివాఙ్మహిమాఢ్య నేను, మా
యమ్మ సరస్వతీసతి తనంతటిదానిగ నన్ను విద్దుటన్."

చ. "నలినజురా వాస మొక నాఁడు ననుం దనచేతి ప్రోదిరా
చిలుకను వాదుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దా నియమించి యందునా
పలుకులఁ గొంతవానిగని భావమునంగడు మెచ్చుచున్న ఖాం
చలమున నాదురెక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గారవింపుచున్.

చ. ప్రబలములైన కౌతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులన్
శబలితచిత్తయై యపుడు నా 'ఉపమాతిశయోక్తి కామధే
ను' బిరుదమిచ్చి తల్లిఖితనూపురమున్ భువనైకమాతయ
య్యబల మదంఘ్రిఁ దా దొడిగె నాబిరుదం బదిచూడుమేర్పడన్.

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౯౦, ౯౨, ౯౩)

అని విడిచి బిరుదములకుఁ దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది! అన్నింటికైనను సొగసైన ఘట్టము ప్రభావతి శుచిముఖుల వాగ్యుద్ధము. తన రహస్యము ప్రకాశముగ చేయక ప్రద్యుమ్నుని వృత్తాంతముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతియు, ఆగుట్టు దీసికాని యాపె కోర్కె నెరవేర్పగూడదని హంసియు, నొండొరులఁ జఱచి మల్లయుద్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలమాత్రము) యుత్తమోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీస్వభావము నెంత నేర్పుతోఁ గనుపఱచుచున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁగాని దాని చవిఁగ్రోలలేము.

(మూఁడవ యాశ్వాసము ౮౮ వ పద్యము మొదలు ౭౧ వ పద్యము వఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం
తటిచెలువుఁడు గలఁడె గలిగినను నుబ్బెద యి
చ్చట నచ్చట గలఁ డని య
క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తెరంగే.

సీ. అని పల్కు పలుకు నాయవసరంబునఁ దత్స
మీపంబునం దనురూపవతిని
శుచిముఖి సంచరించుచు విని యిత్తన్వి
చిత్తంబు వడసి యేఁ జెలిమికలిమి
వాత్తించుకొనుటకు ననుగుణం బగువేళ
యిదియ యటంచు నూహించి మదిని
దగునుపాయంబు వితర్కించి యపుడు య
దృచ్ఛనపోలె నా తెఱవయెదుట

తే. నడ్డముగ నల్లనల్లనయరుగుచు సవి
మర్శదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
సరిగడచుదాక నొకవింతసరణి మీఱ

క. ఆపు డమ్మరాళి చందం
బుపలక్షించుచుఁగపోలయుగ్మము దగహా
సపుఁ గాంతిఁ దనరఁగా నా
చపలేక్షణ తనదు ప్రాణసఖి కిట్లనియెన్.

క. కలమలపులుఁ గిరి తానే
మెఱుఁగునొకో తిరిగి తిరిగియీఫలకము పైఁ
బఱపెడుఁజూడ్కుల నా నా
మెఱుఁగుంబోఁడికి మరాళి మృదుమధురోక్తిన్.

వ. ఇట్లనియె నోపడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితిర్యగ్జంతువు లేమియు నెఱుంగమి యథార్థంబయ్యెనను నేను నీచేతచిత్రఫలకం బుబపడి చూచుటకుం గారణంబు వినుము. మున్నొకచోటనొక్క పురుషుం జూచి తత్సమానరూపుని మఱి యెందునుం గానక యిప్పు డిందు నతని కైవడి దోఁచిన నిది తదీయరూపం బెఱింగి వ్రాసిన తెఱంగో యటు గాక యట్టివాఁడె కేల్కొక్కఁ డెక్కడనైనం గలిగెనోయని యించుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి యద్భుత ప్రమోదసందేహంబులు డెందంబునం గ్రందుకొనుచుఁ గందళింప నప్పులుఁగుం దప్పక చూచి యిట్లనియె.

శా. ఏ మేమీ యిఁక నొక్కమాటు చెప్పుమా యీ పున్న రూపిట్లరో
రేమైనం గలదో విభేద మిట రమ్మొక్షింపు మింకన్ వచ
స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మ్యమని యాప్తుద్బుద్ధికిం దోఁచె దా
హా మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

వ. అనిన నది మదిరాక్షి నీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనినయట్లు రేను భ
యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం
గా వలఁతినైనఁ బిలువక
యేవిట్టిసె చేర నిరవు రేకత మాడన్.

వ. అనిన వెలఁగంది యాయిందుముఖిసఖియునుం దానును నొండొరుల మొగం
బులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మిపుల నలవరించి గులుకు లొలుంగుగల
కలికిపలుఁకులకె వలచి మొలచు కుతుకంబున నతివశంవదహృదయలై తమకిద్దఱకుం
దాని పెద్దబుద్ధులు సుద్దులు ముద్దు రప్పించుచుం దద్దయు నుద్దీపిత రాగంబు
లగుచుండు రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్ను కన్న
విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంతె యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై
నాదరాహ్లాద మేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి యోపక్షికులభూషణంబ నీభాష
ణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేఁడక ప్రోడలగు గఱువ లిరువు
రే కాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెద రిది యట్లుగాదు గదా యేమొక్క
సందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్తతి నత్యంతప్రార్థనంబు గావించుచున్న
వారము గావున నీకన్నయప్పురుషునియొప్పు నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు
చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యీదండకు వచ్చి నిచ్చలంబుగాఁ జూచి
నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పుడుచు నేను నిట్టినాఁడెందును లేఁడు కలఁడను వివా
దంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బందెముకొఱకై
నను పేఁబోకపనికి నైన నా కది తెలియం
బని గలదె మీకు నాచే
వినవలసినయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగన్.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
లీక్షితాన్యోన్యవదనలై రొంతదూర
మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
మివుల వెఱఁగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
కవిధాన మొకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
వివరింప నతనిరూపమ
యవు నా నది యిందు సందియము లేదనియెన్.

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహత్తరమోద విశేషసంభ్రమం
బునఁ బఱతెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, పద్దయు ముద్దుగారవం
బున జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిపండఁ బెట్టి యొ
య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తనురుహంబులు దువ్వుచుఁ గూర్మి నిట్లనున్.

ఉ. అంచవు గావు నీవు నను నారసి ప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
గాంచినభాగ్యదేవతవు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేఁడు గ
ల్పించితి వేజగంబునను లేఁడిటువంటి మనోహరాంగకుం
డం చనుఁ గలంచు నిజ్జలరుహాసన మానక నాదుచిత్తముల్.

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగిరించె
దింతమాత్రంబ చాలునే యీప్సితార్థ
సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
యందు నేమైనఁ గల వేమొ యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రరూపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి యిట్లనియె.

ఉ. అరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరుం ద్రిలో
కారిన ద్రుంచునప్పటి ప్రహారకిణంబు లురంబునందు నా
హా రతికంకణాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశ్రీం
గారకళాధుర్య నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెరింగి వ్రాసిరో.

వ. ఈ లక్షణ కథనంబుచేత నతని నామజాత్యాదు లత్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు మీయంతనె యెఱింగెదరు గావలయు నంతఃపురవాసినులఁ గావున నెఱుంగరో యని యెఱింగించెద నంటినేని.

చ. ఎనయఁగ నెవ్వ రెంతమన సిచ్చి భజించిరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రప్రతిభాషణ మాడుట యుక్తమంద్రు మీ
కొనరఁగఁ బన్నిదంపు గెలుపోటులఁ దీర్పఁగ నిప్పుడేను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యెక్కుడేమియున్.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యన నిన్ను మున్ను
తరుణి నే వింటి, రాగవల్లరియె బోటి
పేరు నీ విప్పు డన వింటి మీరిరువురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు నూ పోయినత్తు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినన్
దనుజకన్యకాలలామ తనదు రెండుచేతులన్
వినయ మొప్పఁ బొదుగఁ బట్టి వేసనేలు భంగులన్
దనరఁ బ్రియము జెప్పుచును సుదం బెలర్ప నిట్లనున్.

సీ. నిద్దంపుఁబండువెన్నెలగాయు టెక్కలి
యొప్పు చూడఁగ నొక్కయుత్సవంబు
మెఱుఁగుదీఁగెలబాగు మించుపక్షాంతపా
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రియంబుఁ
గమనీయ మగుమహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేఱెయింపు
మాధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ
తే. గలుగఁ జేయుచు నవ్వేళ్ళ గొలుపునీదు
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

ఆ. ప్రణయ మొప్ప మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
నన్ననుగ్రహించి నాదు చెలిమి
కోడెజంగవలయు నోహంసభామినీ
యనుచు వేడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్మికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టి నా
యొప్పును గిప్పుఁ దా నెచట నుండు రహస్యవిచారవిఘ్న మా
టెప్పుడు నీకుఁ దోఁచె నపు డింతయు రోసెదు దీనిచేత మీ
యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమఱ కంపుఁడు పోయి వచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లనియె.

క. పోయెదఁ బోయెద నంచి
ట్లోయంచలతల్లి యేల యుద్ఘాటింపన్
మాయేకాంతపుఁబనికిని
నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకమున్.

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెదము గాని కేవలంబైన తావక రామణీయకంబునన కాదు నీమపలుకుం జెరువులు పరికింప నిది నీవును దెలియుట విస్పష్టంబ యైనను శుద్ధాంతస్థితి దోషంబునం జేసి యే మయి యీ మాట మాటు పెట్టక గొబ్బున నం జెప్ప నేర కున్నవారము చెప్పి వేఁడికొనక యేపనికిని నీవు చొరమి మొదలన పదిలంబుగాఁ దెలిపినదానవు గావున.

ఉ. పట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లేదది యెల్ల భేరి జో
కొట్టుట కాకని న్గెలువఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరమణియాసల కాస్పద మిప్పు డాతని
న్గట్టిగ నన్వయాదికథనంబున దెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ సేయు టీలతాంగి
ప్రాణసంకటపఱుచు టోపక్షిరమణి
కావునను గానవలయు శీఘ్రంబ చెప్పి
వెనుక నెఱిఁగింతు నీకు మావృత్త మెల్ల.

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రత చాలించి యిట్లనియె.

ఉ. అంతిపురంబుకన్యలఁట యాత్మ తెఱంగ గభీథాప్రయుక్తినో
క్కాంతయు నేర్పరింపరట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్థాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యువస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నంటే నికఁ జెప్పెద మీరలు గుట్టుదెల్పుటన్

ఈభాగము కవి వ్రాసినదియా ? స్వభావసిద్ధమా ? స్వభావ మును మఱుపడఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచోఁ గళకు సత్యమురాదు. మఱి యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను సొగ సుండదు. ఽనుసరించినట్టేగావుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఁటి మెఱ యుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి యాకా రము. ఆయాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుఁగుపెట్టినరీతిని తగిన విషయముల సంగతిని బొదిగి సజీవమై లేచివచ్చునట్లు చేసిన నయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ పామునకు గుర్తు. స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క బిగువు బింకములు పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా ? ప్రభావతిని బొమ్మరీతి నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్ఖాలిత్యములు

కల్పనయందు నీకావ్యము నిర్దుష్టమని యంటిమి. అమాటకు బాధకము లొండురెండు గన్పట్టెడి. సుణాభుని కూఁతులకు గదసాం బులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోఁగా, నాకన్యలు “ఎక్కడిద్వారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నఁ బెనుచేటు స్వామి చేత, ననుఁజులకఁ బగిపీడఁట యాపురంబు” అని, యాశీర్వాద బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి “భోగయోగ్యమగు ప్రాయము” నకు

మున్నె తమ్ముఁ దొందరపెట్టఁ జాలఁ బరితపించిరట! ఋషుల యాదేశము విన్నమాత్రన మనసు చెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పుట, మనవారి సాధుగుణమును వినయమును జూపు చిత్రమేమో! భోగయోగ్యమగు ప్రాయము కాదని కనుమపై పతిచింతం దాల్చు సామర్థ్యము గలవారౌట గాఁబోలు. బాల్యవివాహములకు నిజమైన నిదానము! ఈవిషయము లటుండనిండు. ద్వారకాపురిలోని గద సాంబులంగూర్చి సునాభుని కూఁతులకుఁ దెలిసిన యామాత్రము వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపోనేల? ప్రద్యుమ్నుఁడు భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిగతి నాపె రోదనముఁ జేయుట కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయుఁడు గాఁడు. దనుజ శత్రువు! అట్లగుట నతనియు నతని యింటివారియు సంగతులు గడు రహస్యములుగానుండునా? అందును ముఖ్యముగా విరోధుల యిండ్లలో! అందును ఇంద్రునిపై దండెత్తి గెల్చిన వజ్రనాభుని పురిలోను, గృహములోను!

వజ్రనాభుని పురింజొచ్చు నుపాయమునకు సూచకముగ నుంటయు భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంతరము లున్నయెడల నీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు తెరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరపాటు. కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

తే. "అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయతివ విరులు
గోసుచుఁ బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేఁటిగమిలోనఁ దానొక్క తేఁటియగుచు
నేగె మాయాఘనుండు రతీశ్వరుండు."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ౧౨౪

తేటియైనవాఁడు హంస యేల కాఁగూడదు! ఆపురిఁబ్రవేశము హంసలకు సుగమము. అవి వాలాయముగాఁ బోవుచు వచ్చుచుండునవి.

చ. “తడవులఁ బట్టియేము సతతంబును బోదుము వానివీటికిన్
గడుమతి చాలమిం గడుపు గక్కుఱితి న్సురలోకనాథ

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౧౮)

అని శుచిముఖి యింద్రునితో నివేదించి యతని కొఱకై వేగుపని నడపుట కొప్పుకొన్నది. కావున “మాయాఘనుఁడు రతీశ్వరుండు” భద్రవేషముఁ దల్చినదిచూడఁగా ‘గోటితోఁ బోవుదానికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు!’ సునాభుని తనయలకు నీప్సితసిద్ధికిఁ గారణము చిలుక రాయబారము. ఇంతేకాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణములతో నుండఁగానే

శా. “... ... ... సంగ్రామవృ
త్తాంతంబుల్ విని తార్క్ష్య వాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతిక్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిన్.

(ప్రభా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౨)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా నింకెందఱు వచ్చిరో యిఁక వజ్రనాభుని పురమన్ననో “తపమున బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁ జేసి, మేరువుపొంత మారుతాశనములకు న్నిజానుమతిఁ దక్కఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది” గా నతనిచే నిర్మింపఁబడినది! అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చొచ్చినట్లు ఇఁక గొంతముందుగావచ్చియుఁడిన నెవ్వరైనఁ దలఁ దీసియుందురా! విష్ణువుయొక్క మహాత్మ్యమున కతిశయముఁ గల్పఁబోయి, బ్రహ్మసంకల్పమునకు కథాకల్పనమునకును విచ్ఛేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొనియుండుట మంచిబేరముగాదు.

మఱియు ప్రభావతియొక్క గదినుండి తనపడిదివఱకు రాకపోకలు నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకై ప్రద్యుమ్నుఁడు భూవివర మొకటి గల్పించెనఁట! ఇదియు నిరర్థకశ్రమము. కాకి, పిల్లి ఎలుక ఇత్యాది గృహజంతువుల స్వభావముండాల్చి యథేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు? ఈకావ్యములో నొక్క కాముకునిచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి చిత్రభ్రమ లప్పుడప్పుడు గల్గుచుండును.

ఈగ్రంథములో జాతీయములు లోకోక్తులును విశేషముగా వాడఁబడియున్నవి. సంఖ్యాధిక్యమే కాక గుణమునందును నవిగొప్పలు, కాని 'అతికిఁబోయిన నెగ్గు తెప్ప' యనుట నీరీతి శైలినుండియుఁ జూపవచ్చును. ఈయుపమానముం జూడుఁడు!

ప్రభావతీ దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యుమ్నునికి శుచిముఖి వాగ్దర్పణంబున విప్పి చూపుటలో

చ. "కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంత మిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనో కాని యప్పుడో
రసిక శిఖావతంస యదురత్నము కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవ క్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్."

'కాకరకాయ' యఁట! ఎండుజిల్లెడుకాయ యనరాదా! పంతముపట్టి యేపైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయఁ జూచినచో విఱువులు తప్పవు.

ఈకథలో నుండు పక్షులకు వంశమూలములైన పాత్రములు కళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునందును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీ దేవి చిలుకయు, ఇంద్రుఁడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ విషయ

మైన సందేశము నానతిచ్చిన విధంబును గలభాషిణితోఁ దెలుపుచుండఁగను, శుచిముఖికిని, సునాభుని కుమార్తెకు దూతికయైన కీరమునకును గొలఁదియు సామ్యము. ఈకవికి పక్షులయందు నాదరము ఎక్కువ కాఁబోలు !

తుచ్ఛశృంగారమునకుఁ గారణములైన మన సదాచారములు

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములోని దోషములం గూర్చిన ప్రస్తావము మనసు గట్టిచేసి యిట్లో చేసితిమిగాని, యివి పరమైన ప్రతివాదములును ఇట నవసరింపం బూనుట సహజమును సంతోషకరమునైన ధర్మము. శృంగారరసవిషయములగు నాభాసములకుఁ గవి కాఁడు ఉత్తరవాది. మఱి యట్టి యనిష్టములే యింద్రియభోగములని కోరఁజేసిక గ్రహించు మన సంఘము ! భావనాశక్తి యెంతయుద్ధురమై యుండిననేమి ? హనుమంతుఁడు సముద్రముదాఁటఁ జాలినను నీడఁదా దాఁటఁ జాలునా ? కావున, తన భావజ్ఞానము నెట్టిస్థితి గతుల నడుచునో వాని సాంగత్యమే మాత్రము లేని తలంపులను చేయుట తరముగాని కోరిక. ఇందులకు మతశాస్త్రములనుండియే ప్రబలప్రమాణములఁ జూపవచ్చును. దేవలోకమైననేమి ? ఈ లోకములోని సుఖములు లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియేకదా ! అనఁగా నీలోకములోని దుఃఖములు నిర్మూలింపఁబడినట్లును సుఖములు అమేయములైనట్లును భావించిన దేవలోక మేర్పడును. పరమునది యిహముచే సృజింపఁబడిన ప్రతిబింబమేగాని యన్యముగాదు. యౌవనము మంచిది. ముదిమి చెడ్డది. అట్లగుటచే దేవతలు నిత్యయౌవనులనియు, మనము యజ్ఞములఁ జేసిన నిత్యయౌవనుల మగుదుమనియు మనుజుఁడు పేరాసచే నెంచుచున్నాఁడు. నిత్యయౌవనమున్న రంభ లుండవలయు. లేనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతి నైహికముల ననుసరించి యీప్రపంచ

మున మనకుఁగల సుఖములు, ఆశలు అను సామగ్రితోఁ గట్టఁబడిన మాయాలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము మొదలగు పరమ పదవులు. తుదకు దేవునినైనను మనవలె, మనుష్యులం బోనివానిగా నూహించుచున్నాముగాని, యతఁ డతీతుఁడని నోటిమాటయున్నను ధ్యానమున నట్టివానిగా సాక్షాత్కరింపఁజేయుట యసాధ్యము. ఆతనికి వేయిచేతులున్నవని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనకుఁగా నున్నను చేతులను వస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము, మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ గల్పించి స్మరించుట యలవియా? యోజింపుఁడు! అట్లగుటఁ గావ్య వర్ణనములును అనుభవసిద్ధములగుటేమివింత! అవి యీ లోకములోని రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు సౌరభమో దుర్గంధమో వానియందును బర్వియుండుట నైజము. అనివార్యము. రాజకన్యకయయ్యు, దేవేంద్రుని జయించిన వాని కూఁతురయ్యు ప్రభావతీదేవి పచ్చి పచ్చి కూఁతలఁ దన మధురమైన నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత కాంతామణియఁట! ఇఁక చర్యలో

ఉ. "వావిరి నెల్లప్రొద్దు . . . (ఇవి వెనుక నుదాహరింపఁబడినవి.)
మ. కలలంగాడిన . . .

చర్య లట్లున్నను నష్టములేదు. ఆమెమాట లంతకైనఁ బచ్చివి!

"మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన
సౌకుమార్యములేని చానలేల?"

వారికందు స్త్రీ యనుశబ్ద మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచారించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దురాచారహేయజీవితమే

గదా! శుద్ధాంతములఁట! “సూర్యకిరణంబులైనం బొడగనరాని చోట్లఁట!”

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరి! కలఁకకు గోడలడ్డమా! మనసునకు బీగములు బంధములా! శుద్ధాంతము లేర్పఱచుట యను లఘుకార్యముచే శుద్ధాంతరంగములు సమకూఱునా? మఱియు, నీ మఱుఁగే యా మానము విఱచుటకుఁ బ్రేరకము! ఎట్లన, ఇట్టివారు చెలులు, దూతికలు, దాసీజనులు మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప నితరములగు నుత్తమ మార్గములఁ దమనైజమగు వలపును దృప్తిఁబొందింపఁజాలరు. మధ్యస్థము పిలిచిన పిమ్మట మానముఁగొని యుండుటెట్లు? మఱుఁగుగానైన సగము చూపి చూపక యుండుటెట్లు? శుద్ధాంతమనఁగా సేవకులు మొదలగు నీచులతో సావాసమన్నమాట! గుప్తతనమునకిది యనుకూలమా? మఱియు, నట్టి కన్యలకు నితర చింతలే యుండవుగాన తమ చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము, వీనింగూర్చిన విచారములుసున్న. అప్రయోజకముగా నుంచఁబడి యుండుటచే మనసు పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు స్వసుఖపరాయణులగుటేమి చిత్రము? మఱి సుఖమనఁగా వీరికి దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నింకేయర్థమైనఁ గలనైనఁ దోఁపగలుగునా? ఏ పనిపాటులును లేక తిని, కండ క్రొవ్వి, మదాంధలై కాలము భారముగ నుండునట్టి జవ్వనులు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల ప్రవర్తింతురు. విచ్చుకత్తుల పారా లెక్కనయాకొలఁది సందు దొరికినంజాలు! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరలోఁ గార్యము దీర్చుకొందమను తొందరపాటును గలుగును. అది యుభయమయ్యోనేని, మానము, మఱుఁగు, సౌమనస్యముఁగల శృంగారమెక్కడిది? శృంగార

మునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. పాపము, మనదేశములో
నెందఱో స్త్రీలకు దూతికాముఖమైన మోహమేకదా గతి! కన్ను
లుపయోగింపఁ బడనందున వీరి కవి మందము లగునేమో! చెవులు
అనవరతోద్యోగములో నుండునవిగాన చురుకుగలవగునేమో! చిత్ర
ఫలకమో, చెప్పుడుమాటయో కామసందేశపద్ధతులు! ఇవి దప్ప
వేఱుమార్గములు మృగ్యములు!

"పురుషుఁడే దేవుఁడు ప్రస్వేదగాత్రుఁడైనను అస్వేదగాత్ర
తుల్యుఁడు" అని పద్మగంధులు యోజించుటకును యోజింపఁ జేయఁ
బడుటకును గలకారణములలో శుద్ధాంతనివాస మొకటి. ఎట్లన బయటఁ
బోయినఁగాని లోకవర్తమానము లెఱుకకు రావు. కూపస్థమండూకముల
కాకూపమే పాలసముద్రము. రాజ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో నిపుణు
లైన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున
శత్రువుల నోడించి సత్య యశోభాసితులై దేశదేవతలఁబోని సేనా
నాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్త్వార్థదక్షులు, ఇత్యాది
చరితార్థుల సంగతి పొంతఁబోక గృహములోఁ గూరుచుండి దొర
తనము—అనఁగా నింటివారిమీఁద—చేయు మహారాజును దప్ప నింకెవ
రిని జూడని భార్యకు వాఁడే యఖండపరిపూర్ణుఁడుగాఁ దోఁచునేమో!
ఒకే యాకారము గుఱిపెట్టి యస్ఖలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరా
కారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమించునేమో! కాకిబిడ్డ కాకికిముద్దు తమ
తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్నబిడ్డలు నమ్మె
దురు. పెద్దవారై యనేకులం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిచూడ నారంభించి
తక్కినమ్మల యుత్తమత్వము నొప్పికొనుట గలదు. ఇంకొక రెక్కువవా
రున్నారనినంతనే తల్లిమీఁద ప్రేమపోవునా? పోవునని బుద్ధిశాలిని
యైన యే తల్లియేని నసూయ వహించునా? జనముల తారతమ్య
నిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించుకృత్యము

వేఱొకటి. ఈ రెంటను సర్వత్ర నైక్యభావముం బూనుట నిగావు చూడుఁడు. శంకరాచార్యుఁడు ఘనుఁడైన తార్కికుఁ డన్నమాత్రమున నేనే యతనిని గొఁగలింపికొలవలయునని యందఱకు బుద్ధిపొడముట యావశ్యకమా? నైజమా? తర్కము బలముగా నుండవచ్చును. రూపము దక్కువగా నునికి, గుణము సర్వసమ్మతముగామి, దానితో సంశ్లేషింపఁజాలిన ప్రకృతులు విరుద్ధములుగావు. అట్లగుట వలపున కుత్పాదకములగు వేయి హేతువులలో నొకటియున్న యెడ సర్వస్త్రీలును వానిపైఁబడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మనుష్యులా జడులా? స్త్రీలవిషయమై మాత్సర్యముం బాల్చువారికి రెండువిధములగు భ్రమలుగలవు. ఏవియన, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు హృదయపరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింపరనియు, నెవనియందైన నేదైన సుగుణము అధికముగా దేదీప్యమానమై యున్నచో, వాఁడు గంటఁబడినేని, తక్కిన గుణముల సంగతి యాలోచింపక, వానిపై నుద్దండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈయెన్నికలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణసంపన్నుఁడైనవానితో విసుగుదవిలిన మనసుతో గుట్టుపవాని వలచువారులేరా? తుదకు ఉన్నతులగు పురుషులుసైతము, ఎన్నో తబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యలమీఁదఁ జూపు ప్రేమావేశమును, నిరంజనుఁడైన దేవునియందుఁ బ్రకటింపఁజాలుదురా? చిత్తము పలుపోకలఁ బోవును. గోడలచే నెట్లు నిరుద్ధముగాఁజాలదో యట్లే కారణము నకును దుర్నిరోధము. ఇది స్వభావసిద్ధమని యందఱెఱింగియుండియు, నైరోపాకవులు ప్రయోగించినట్లు ఈన్యాయము మనవారు తమ కృతులలో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండలేదు.

మీఁద వివరించిన భ్రమలవలనఁ గలిగిన క్షోభములు రెండు. రాజుగారు దేవి నొకదాని సంపాదించి పురమున నూరేగునపుడు పౌర

స్త్రీలందఱుం గామాతురలై వానిం జూడ పరిపరి వికారవేషములతో వచ్చిరని ప్రబంధముల వర్ణింపఁబడియుండుట. ఈ కవుల యూహ యేమనఁగా "రాజు! ఇంక వానిం గలయుఁగోరక తరుణు లెట్లోర్తురు! మనము రెండణాల దక్షిణ నాశించి యేతారతమ్యముల నెంచక ధనికులను దొంగభక్తి నాశ్రయించుచున్నాముగదా! స్త్రీలును, మన కన్న నెట్లు శ్రేష్ఠలు! నికృష్టజన్మలే గావున వారిలో నిట్టి పిచ్చి యెక్కువ!" యని కాఁబోలు! రెండవది "భర్త దేవుఁడు. కలుకొక పెట్టెడు ప్రాణాయామబ్రహ్మ! నాని నేయంశమందైన మీఱినవా రెవ్వరులేరు. ఒక్క కేరనుట యేకాదు. స్మరింపఁబడరు. పడఁజాలరు!" అని భక్తిఁ దాల్చియుండవలయునను పాతివ్రత్య ధర్మప్రకటనము. ఏమి యీజనులకుఁ గల దైన్యమహిమ! పరిపూర్ణులని తలంపఁబడ రేని భార్యలు చీయని వదలిపోదురా! భార్యలుమాత్ర మంత పరిపూర్ణలా! మనుష్యులలో మనుష్యుల నని యెల్లరు నున్న సంసారము సాఁగదా! మఱి సభలకుఁ బిలిచికొనిపోయిన వివేకానందస్వామి, గోకలే, మున్నగు మహనీయులం గాంచి, "వీరు గొప్పవారు" అని భార్యలు మెచ్చుకొనిరేని, తనను మాఱినవారౌదురను భయముం దాల్చు మగవారి నీచతకొలఁది నిర్ణయింపఁబోలునా! స్త్రీలు గుణము కొలఁది వలచువారైరిపో. అది శ్రేయోహేతువేగాని యనిష్టసాధకమా! వారి హృదయానందము నర్థించియైనఁ బురుషార్థము సాధింపఁ జాలుము గదా!

మోహప్రకృతి

మన గ్రంథములలో చిత్తవిజ్ఞాన మత్యల్పము. అనఁగా పూర్వ కావ్యములఁ దప్పఁ దక్కిన యర్వాచీన గ్రంథములలో ననుట. పురుషుఁ డెందఱి స్త్రీలనైన గోరవచ్చునఁట! తప్పు లేదు! తప్పేల! దక్షిణ

నాయకాను! కృష్ణమూర్తి! స్త్రీలు అన్యపురుషులమీఁద మనసు పోనిచ్చిరేని, అమ్మో! ఎంత పాపము! పాతాళమునకు మఱింత లోఁతుగా ద్రవ్వినఁగాని యా పాపము నింపలేము! కన్ను గదల్చిన జాలు! ఆపె బంధకి! దుర్మార్గురాలు! మగవారి కొక న్యాయము, స్త్రీల కొక న్యాయముగా నేల విధింపఁబడెనో చెప్పువారు లేరు! అది యటుండనిండు! స్త్రీ యనఁగ జడము గాదు. తిర్యగ్జంతువుఁ గాదు. ఆత్మగలిగిన మనవంటి చేతనము. మన మేరీతిని స్నేహితులు, బంధువులు అన్నదమ్ములు, కొడుకులు, భార్యలు (బహువచనము హిందూజనులలో నయోగ్యముగాదు.) మొదలగు ప్రాణసములతో సహేతుకముగనో నిర్హేతుకముగనో, కాలవశమున భేదింతుమో, ఆరీతినే స్త్రీలును భేదముఁ గొనకుండుటకు వారేమి యంత్రములా! మానవులు గారా! భేదము గొనినంతనే మనల నెవ్వరుఁ దుష్టులని గణింపరు. మఱి కారణము లారసి తీర్మానింతురు. మనలో స్త్రీ నడవడిఁగూర్చి సిద్ధాంతము చేయునపుడు ఖండనమేగాని విచారమెక్కడిది? అట్లగుట గొప్ప బుద్ధిచేఁ బ్రేరితమైన భర్తమీఁద విరక్తి యనునది యొకటున్నదని మనవారికిఁ దెలిసినను, బహిరంగముగ నొప్పుకొనరు. కావ్యముల నిట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపబడి యుండలేదు. చూడుఁడు, తన భర్త కులాభిమానము విడిచినవాఁడైన బత్నియేల వానిని వదలరాదు? అన్యాసక్తుఁడై యిచ్చిన బాసమఱచినఁ దనకు నట్టి మఱపేల రాఁదగదు? లంచముకొఱకో పగచేతనో మాతృద్రోహముఁ జేయువాఁడై తన దేశమునకు నాశముఁగోరి శత్రు రాజులకు సాయముచేయఁ గడఁగెడు దురాత్ముని భార్య శిరశ్ఛేదనముఁజేసిన నకృత్యమా? సుకృత్యమా? మఱి దేశభక్తుఁడై నిరంతర యత్నములచే దేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల ప్రీతిపాత్రుఁడని చేరువఁ జేర్చికొనరాదు! ఒక ప్రతివ్రతా ధర్మమున్న

నిం కేధర్మములును బనికి రావా? అవి యుస్తమించునా? వాని నుపాసింపకున్న నవి కీడు తేకుండునా? ఈ పాడుపాతివ్రత్యము నుద్ధరించు ప్రకృతియొక్క గృహము మాత్రమె. అదియే పతిభక్తికి రంగస్థానము! దేశోద్ధారక ధర్మములకై నను నిది నొక్కవయా? అలనాడు మహమ్మదుగోరికి నాహ్వానసందేశ మంపి దేశము నొరులకు సమర్పించిన జయచంద్రుని కతపు రాణి విషమో కవుడో పెట్టియుండిన నామె కొక దేవాలయము గట్టించి పూజ సేయకుందుమా? పతిభక్తి నేటఁ గలిపిన వారందఱు నొక్క లెక్కయనుట మన యాచారము! పతులను గుణములఁ గొలది వర్గించి వారిని విసర్జించిన భార్యల యుద్దేశములను గారణములను గణించి, వీరియందును గౌరవలాఘవముల నిరూపించి వ్రాసితిమేని, భర్తను వదలినవారిలో ననేకులు మహాత్ములాండ్రని యేర్పడును. మఱియు వదలనివారిలో ననేకులు పేదబుద్ధిగలవారని, పిరికివారిని నీచాత్ములాండ్రనియుఁ దెలియక పోదు!

ఏదేని యొక్క ధర్మమును మాత్రము పట్టి మనుష్యుల చరిత్రల గణింపఁజూచుట మౌఢ్యము. అందును అధర్మమునుండి తొలఁగిన వారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు కాంక్షలు, వేనినిం బాటింపక తీర్పుచేయుట కన్నులుం బోయిన కబోదితనము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్పలోపముం సంభవించినది. ఏదియున, శృంగారమనిన నేకవిధమైన శరీరరాగమని యెట్లుభ్రమించిరో, యట్లే జారశృంగారము నేకగతిం బోవునదియని యోజించి, నరుల మనసులు నానారూపములైన చిక్కులందాల్చినవనుటఁ దెలిసికొనక, విసుగు పుట్టించునంత యభిన్నవర్ణనలఁజేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ! లెల్లఁ జెడ్డవారలఁట! కండకావరముచే నన్యులఁ గోరువారఁట!

ప్రబంధములలోని పతివ్రతలు మాత్రము కండకావరముచేఁ గోరువారు గారా? ఇంకేవరము వారికున్నది? శృంగారము నీచశృంగారము. దానికిఁ దగినట్లు జారత్వమును నీచముం జేసి జతఁగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును బరీక్షించి ప్రాచీన యలంకారశాస్త్రములఁ దలఁచిడి కొన్నింటికిఁ గలిగిన దుర్గతి యిది!

సరాసరికి నీగ్రోపాశ్చాత్య పతివ్రతలకన్న యైరోపా మొదలగు వృద్ధిభూములలోని [illegible] మేలు. రుష్యావారికిని జపానువారికిని కొన్ని యేండ్లక్రిఁద ఘోరయుద్ధము ప్రాప్తమైనప్పుడు, రుష్యావారి రణసన్నాహములయొక్కయు, కోటలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మర్మముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని నారీమణులు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేశ్యపనికిఁ బూనినవారై, తరుణములందు శత్రుసేనా నాయకుల పరిరంభణములకుం గూడ సమ్మతించి, యమూల్యవృత్తాంతములను దేశమునకు దానముచేసి యుపకార రాజ్యపట్టమహిషులైరని వినియున్నాముగాదె! వీరిని నీచ చరిత్రలని భావింపనొప్పునా? గృహధర్మము, దేశధర్మము విరుద్ధగతులం బోవునవియైనచో దేశధర్మము నెడ నెక్కువ గౌరవముఁ గలవారా నికృష్టులు! గృహమునకు మించినది లేదనువారా? యోజింపుఁడు! సృష్టి ననుసరించి కొలఁదు లేర్పడును. సంఘపరమైన సృష్టితో తత్త్వపరిశీలనము చేయువారికి హిందువుల నీతులు మొత్తముమీఁద హీనములని తోఁపకమానవు. ధర్మముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము ఐరోపియనులు విమర్శించినట్లు మనవారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిపరాయణులు గావున. యోజించి యనుష్ఠించిన గుణదోషములు గాన్పించును. యోజనలేక చేయువారికి సందేహమెక్కడిది, సత్యాసత్య విమర్శ యెక్కడిది? తాటాకులలో వృద్ధప్రచారములో ప్రమాణములు. మనసుగాదు.

కావునఁ గావ్యములోని కన్యకలకెట్లో, సిద్ధాంతులకు నా రీతినే మనస్సనునది యడుగంటిన ప్రకృతి.

వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య మఖండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెననుటకు దృష్టాంతములు గలవు. అన్నమాటప్రకారము తమ్ములు నడువవలసినవారైనను భీమార్జునులు ధర్మజునిఁ దిట్టి తూలనాడలేదా? సత్యము భూతదయ ఈ రెంటికిని బొత్తుగలుగనిచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠతరమని కృష్ణుని యుపదేశము. పతులకు లొంగి వినయవిధేయతలమై నడువవలసిన విధిగలకన్య ద్రౌపది సభయందుల ధర్మరాజాది పురుషులఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జిన్నఁబుచ్చి పలికి క్షత్రియధర్మోద్ధరణంబుగావించి యనన్యకీర్తివైభవోపేతయై వెలింగెఁ గదా! ఈ వెనుకటివాళ్ల చెప్పెడి పతివ్రతామణులామెను మీఱి వెలయువారా? చవి సారము లేని పాత్రములకు దారిచూపినది రామాయణము. భరతుఁడు మొదలగువారు నిర్వికల్పులు. భారతవీరులు సవికల్పులు, మనుష్యులు, దారుయంత్రములుగారు. "సంతతక్షముండు సంతత తేజుండు నగుట పాపమందు రనఘమతులు" అని 'తాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్లు' అని వాదించు మూర్ఖమానసులఁ దీసివైచినది ద్రౌపది. ఆమె దివ్యచారిత్ర మీ యాకృతికి నుత్తమనిదర్శనము. పౌరుషము గలవారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయహేతువాదము, వీనిం జూచి జడియరు. దైన్యముంగూడుచు శుష్కసత్త్వులకు నన్యశాసితములగు నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే స్వేచ్ఛాయోజన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇఁక విమర్శనము. కారణానుకార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి?

" హిందూదేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రములు, ప్రాచీనగ్రంథకర్తలు, పోయినదారినే గొర్రెలమందవలెఁ బోయినవారగుట వారి కావ్యములఁ బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱుతెఱుంగుట దుర్ఘట " మని యొకానొకరు నుడివిరి. ఇందు సత్యము లేకపోలేదు. కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలును తమకాలమునాఁటివారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను నల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భాషయొక్కయు దేశముయొక్కయు చరిత్రమును అన్యోన్య సామ్యముండాల్సిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యీ దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము.

సూరన్న ప్రదర్శించిన యభవ్యశృంగారము, దేశీయుల యనాచారముంబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషియని చెప్పుట కష్టము. రససంపోషణమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పొంతఁ బోనేల ? పోయెఁబో యిదియు నుత్తమ నాయికా నాయకుల స్వభావమని చాటనేల ! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సౌమనస్యము లేకుంటయు నొక కళంకము కదా ! మఱియు నట్టి సౌమనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముంబట్టి నిరూపించితి మేని—నిరూపింపఁ గలుగును ధైర్యమున్నది—యాయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము చేయు కాలమునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షయము ! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాఱి యుండును ! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాళ్ళలో వ్రాయంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱల నందుకొందము.

ద్వి తీ య భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క ర ణ ము

కాలసరణి—హేతుసరణి

కథనువివరించుపద్ధతులు రెండు. విషయములు జరిగినట్లు కాల క్రమానుసారముగాఁ జెప్పుట, కాలక్రమమును వదలి స్వారస్యము గునే సందర్భమునైన ప్రారంభించి పిదప వెనుకముందలుగా కథను పెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితిహాసములలో వీరుల వంశావళులు, వారిజన్మము, వయసు, పెరుగం బెరుగ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాలోపగతంబైన వరుస మేరకుఁజూపఁబడియుండుట సర్వజనవిదితము. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నముం గమనింపుఁడు. కాలముఁబట్టి కథ నేర్పఱిచియున్నఁ దొలుత వజ్రనాభుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, నాకలోకదండయాత్ర, మహేంద్రపరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవలంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుఁడు, తాను తత్పూర్వకథ కొంతవఱకు విన్నవించినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకునైన చర్చలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చినాఁడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యులిడినపేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గార్యములు పుట్టుటకుఁ దత్పూర్వమే

ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల నరయుట. తర్కక్రమమను మాట కైన 'కారణక్రమము' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమములకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము:—ప్రాతఃకాలమున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాంచితిమేని యా తేమను బట్టి రాత్రి వానకురిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము. వస్తువుల స్థితి—అనఁగా నునికికి వచ్చిన విధము—పరికించి చూచిన వాన దొలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమసత్తు. వాన దానినుండి దెలిసికొనఁబడిన యనుమానము. కావున స్థితిపరంపరలనిర్ణయింపఁ జూచితిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము ప్రకార మరయవలయు. వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని వెదుకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు ముందునకును విచారములు సల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము. వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు ననుకూలించినవ. వానను బ్రథమమునఁ జేర్కొని హేతువును గొనియాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే. తేమను దొల్తఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచనయొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవ యొకండే. ఇట్లు ద్వివిధగతులఁ జరిందినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ గారణ మేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్ప మగు క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల యంతయుఁ దడియుటకు వానఁ దప్ప నింకే హేతువును లేకుండుటయు, నిజములైన, నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొకదానిని వ్యక్తపఱుచుట సుసాధమ. నికరముగా నీయవయవమునే యాధార

ముగఁ గొని యోజింపవలయునను నిష్కర్షయుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయక్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్త్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యెక్కువ. ఎందుకన, ఎయ్యది సృష్టిలో నాదియో దానినే గ్రంథమునను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు వైశద్యము. కావ్యములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లగుట మొత్తము మీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

'కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది. పది నెలలకు సుతోదయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాఁడు. చదువు సాములు నేర్చినాఁడు,' ఇట్లని వ్రాసితిమేని రసము రెండు విధములఁ జెడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మన కేమి యక్కఱ! లోకములో నన్న వారందఱు పుట్టకయు పెరుగుదురా! మఱి వానియందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ కార్యములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున నట్టి ముఖ్యాంశములను, వానితో గాఢమగు చెలిమిఁ జెందిన విషయములను మాత్రము ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. లేనియెడ బానెఁడు నీళ్ళలో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్చె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్లని వ్రాసిన నొకసంగతిఁ దెలిసినంత నిఁక ముందు ఘనమైన కార్యమో

ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము పొడముదు. ఇఁక ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహఁ గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణ మగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తిఁ జెందియుందుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తాపైని దానముగ వచ్చువఱకు నుద్రేకములేక వేచి యుందుము. చూడుఁడు. రామాయణములో, రావణుడు సీతనెత్తి కొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోఁపదు. అటుపిమ్మట "అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! పగఁదీర్పక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ పరమసాధ్విని రావణుఁడు చెఱచినాఁడా! ప్రాణములతో నుండ నిచ్చెనా! భర్తయు మఱఁదియు నామెను రక్షింపఁజాలిరా! చెఱఁ దలఁగినను సౌఖ్యపడెనా!" ఇత్యాది బహుభంగుల హృదయ మల్లల నాడి యాపె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివివరముల నెఱుంగ నల జడిగొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపెపై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. అనేకులు వాల్మీకి బహి రంగము చేసినది చాలదని, తమ తమఁ దృప్తిఁ జెందుటకై యయోధ్యలో పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెన్ని క్రీడావినోదంబుల ననుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందతురు. ""భోగము లెన్నియున్న నేమి? ఆనాఁటి పరిభవ మమ్మానవతి హృదయముఁ బాయునా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్పకున్నె? అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోఁపఁగూడదని, బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పచరించినను లోన నానాఁ టికిఁ గ్రాఁగి క్రుంగకున్నె!" యని యాక్రోశించువా రెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును సీతయని భావించు నితరులు "రాముఁడు మన యట్టిఁడె! పరుని యింటఁ గాఁపురమున్న యాలియెడ నందియముఁ

దాల్పకుండునా ? తాల్పఁడేని మగవాఁడా ! కావునఁ దప్పక వెలివేసి యుండును" అని యెంతురుగాఁబోలు ! ఇట్లు పల్దెఱంగుల నమ్మహాదేవి నొక నిమిషమైన నెడఁబాయఁజాలక మనస్స్వాంతము లాయమం జుట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కారోపింపఁబడిన యవస్థలఁ దాల్చును. దీని కేవి ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును, పుంఖానుపుంఖముగ బయలువెడలిన ఉత్తర రామాయణము, మైరావణ చరిత్ర మున్నగు నపరరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క మాహాత్మ్య మేమనవచ్చును! అతని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలును, మనకుండు బదులో బక్క యొ ట్లైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచే రేగి యావచ్ఛక్తిని బట్టువట్టి బయటఁ బెట్టి విజృంభణముతో నెందఱు పట్టినను నాపరానిదై "భావాంబరవీధి" విహరించును! కవి బ్రహ్మాల చందమిట్టిది. తామిడిన యారగింపుతో రక్తి పూర్తియై యంత మొందదు. మఱి యారగింప నారగింప నింకను గావలయునను స్పృహ ప్రజ్వరిల్లును. ఆత్మకేళియందు విరతికాస్పదమైన రతి యెక్కడిది. రామాయణంబున సీతాపహరణ మెట్టిదో భారతమున ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము నట్టిది. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తదితరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మనసునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా! ఆ కార్యము నెఱవేఱువఱకు నందే చిత్తములు హత్తి యూపిరాడ నట్టు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భారతము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు. * వ్యాసప్రోక్తము గొంత భాగముమాత్రము. గ్రంథము సుప్రసిద్ధమగుడు జైనులు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పౌరాణికులు

---

* ఇప్పటి భారతము "జయ" యను పేరిటి చిన్న వీరకావ్యముయొక్క పరిణామము. "జయనామకంబునను రాజితభంగి జగత్త్రయంబునఁ బూజిత కీర్తియొప్పగడు" (స్వర్గా. 89)

మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితిహాసమును బాడుసేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటంజేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బాడి యింకి, నిర్మూలముగాకున్న యది. ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల వాతఁబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహాత్మ్యము త్రిలోకముల మూల మూలగా వెదకినను దొరకదు! అట్టి మాహాత్మ్యముగల భారతముం దలపోసిన నానందముచేఁ గనుల నీరు గ్రమ్మునేకాని, నాలుక తుదకు మాటలువచ్చునా! పలుకులు దుస్తరములు గదా! మనసు దుర్భర మైన. ఆరణ్యశాంతి ప్రకరణములు ముక్కలు ముప్పేసను కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాడుకవి వ్రాసిన పక్కనే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వియును లేవు, గాని నరాసరికి శుభ్రము లని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియు. కావ్యక్షోభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వియన. దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పండ్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాత వాసమే విధించియుండినఁ బాండవుల బ్రదుకెల్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పి యుండదు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దానికన్న నెన్నియో మడుంగులు క్లేశకరమగు వర్ణా శ్రమాది ధర్మములంగూర్చిన మతివిహీనకీర్త్యప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమఁట! దానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాంత రోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వసరుఁబోతు! ఋషులను జూచినచే దండము బెట్టి దూరముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోఁకనట్లు తొలఁగి పోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్నలే యడుగుచు, నుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగి

రెద్దురీతిఁ దలయూఁచుచు నాయన సల్లాపములు సలిపి! మన కవి ప్రలాపములు! రెండవ విపత్తు ఏదియందురో ఆ భీష్ముఁడు పెద్దమను ష్యునిరీతి గుటుక్కుమని చచ్చి జన్మసాఫల్యమునొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యుసికి! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతవీరులనెల్ల నుత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగతవిచారముల నెల్ల మన నెత్తిని, గట్టియుండునా? బుషి సందర్శనము. భీష్మోప దేశము, అను నీరెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యాహిందూ దేశములో నెన్ని వాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలువెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగ లోకులలోఁ బ్రసరింపఁ జేయుకొఱకై యాయుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిడ్చి దానిని కంటకపాషాణవన్యసత్త్వభయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారీ చిక్కుల విడఁదీసి విడిచి యాంధ్రభారతము మాతృక కంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరికాని, జనాపవాదశంకంజేసి యేమో, వారు పూర్తిగానపరింపలేదు. రామాయణమునందు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములనుండి దృష్టిని పెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు సంగతులంతగా లేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖ లునుగావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పుడప్పుడు దారిఁ దప్పి పరిభ్రమించువారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్పూర్వము పఠించిన భాగములు మఱపునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱపులకు రాకున్నను వానిచే హృదయములో దీపించిన భావనాశక్తిం గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవ మధికము. ఒక్కయధికమున్నంజాలదు. హాస్తిమశకాంతరమున్నను సత్యమునకు నగౌరవము రాదు?

* మహాభారతము "సంహిత" యనఁబడుట కిదించుక కారణము.

ఈ యితిహాసములు సైతము కాలక్రమముగా వ్రాయఁబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్లనాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపఁబడి యుండినచో ప్రాశస్త్యమింకను నుద్ధురముగనుండును. ఇవి త్రొక్కిన మార్గముననే వీనిలోని గుణములుమాత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తెలుచుపోయియున్నవి.

"అనేకవిధ పదార్థప్రపంచసంచితంబు, నుపపర్వమహాపర్వోపశోభితంబు" గను నుండుట యొక్క కతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథా సంగ్రహము కర్ణింపఁబడి యుండుటయు, "ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్తరాష్ట్రులకు మహాఘోరయుద్ధంబయ్యె" నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథ కొంతవట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుఱినవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గల్గు నైక్యభంగము నమర్థించు కొఱకుంబోలె సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణింపఁజేసినవారు ఆంధ్ర ప్రాచీనకవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరనదప్ప నింకెవరును లేరు. బహుశః ఈమార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడితఁడేయేమో ఈవిషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునంగూర్చిచర్చించుచో నొక్కింత వ్రాసియుంటిమి. గాని యందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణసమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవీన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదిమభాగము పంచమాశ్వాసములోని సరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్య కవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారంభమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవ్వో! ఇట్లు దూరస్థములయ్యు నల్లిక చెదరక బిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి. గాఢాశ్లేషముం గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నైదాశ్వాసములు చదివి తీరవలయు. ఇఁక కథ నెఱుంగవలె నన్న కుతూహలమున్ననో ప్రథమాశ్వాసములోనే యంకురితము! "రంభానలకూబరులవలనఁ గడపట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై" కలభాషిణి నారదునితోఁ దావిన్న ప్రకారంబు నీరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ. ... ...
ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని
వెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి
వినుఁడది, యష్టావక్రతనయుఁడో యబల! .యి
న్నారదు మాటలు నడుమ నేల
తే. పాడమె నేమయ్యేనల "కళాపూర్ణునుద్ది"
కడమచెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె
నీకు మరి చెప్పరాకుంట నీకథయును
నీకు నాతోడు సుమ్ము బ్బ నీకు మనియె.

(క. ఆ. ౧. ప. ౧౯౧.)

ఇదియే కళాపూర్ణునింగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. ఔత్సుక్యముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రియునికినైనఁ జెప్పరానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామె మానధారిణియాయెను? నను మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియు

వఱకుఁ గథనుండి మరలఁ గన్నెత్తి నీకచేయును. కావ్యములలోని యేకీభావమనఁబడు గుణంబదియు. అనగాఁ నొక పట్టున, నొక గ్రుక్కగా సర్వముఁ గ్రోలమేని దనివినీయుమి. భాగభాగముగఁ జదువఁ బోయినఁ దృప్తి లేదు. ఏలన, సమాప్తివఱకు నేభాగము నఖండముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

తే. "ఏనెఱుఁగ వేడ్కపడుచున్న దానినొత
పోధనోత్తమ యాకళాపూర్ణుఁ డనగ
నెవ్వఁ డాతని సుద్దిమున్నేమి చెప్పె
నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోఁడి."
(క ళా. అ. ౧. ప. ౧౯౨)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లాయమ వేగాదు. మనవి యును. మండుకొాలివి నెఁగ ద్రోసినట్లు నారదుఁడు "ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు" అని యానతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు! నారఁదుడు ఈ కథ యత్యపూర్వ మనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ కృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కిఁకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగసమయమున వివరించుచు నారదుఁడు కలాభాషిణితోఁ దన ప్రియునకై నఁదాఁ దెల్పుమికి నా యప్సరస చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

సీ. ... ... యోపౌరుషాభరణ తత్కథలు వ
చ్చిన నేమి యంటేని వినుము దెలియ
నాకథ లిఁకఁ జెప్పినట్టివారును విని
నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
ర్చుచుఁ జిరకాలంబు ప్రచురసంప
దభివృద్ధిశోభిత శుభసౌఖ్యముల గాంతు
రను మాట యున్నది యాదియంద

“ఏను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
నవనిఁ బుట్టఁగఁ గలయునో యని తెలిచెదఁ
బ్రాణవల్లభ యని తావకాంగసంగ
సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్టంబు లగునె.”

తే. అదియు వింటిని గదయని యనియెదేని
ఏను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
బలికె నొక్క యమోఘ వాగ్విలసనుండు
గావున వచింప విననీక గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౧, ౨౦౨)

ఈమాటలతో మనయొక్క యుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁ బోవును ! ఉత్కంఠకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన, కేవల నిరర్థక వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగముగఁ జేర్చినాఁడే యను విస్మయ మొక్కటి ! మఱి, యీ ఫలములు దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను సుగాఢమగును. ఒక పక్షమువారికి మేలుగను. మఱియొక పక్షము వారికిఁ గీడుగను అవతరించిన యీ చరిత్ర మేరీతి భూలోకములో వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడవలె ! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇఁక దేవతలు దెల్పనిది మనకుఁ దెలియు టెభంగిని ? కథ యేమో తెలిసిపోయున్నది. లేకున్న నీగావ్య మెక్కడిది ? నారదుఁడును,

తే. “అతివ ! విను రంభకును గల యట్టి భయము
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథనీకుఁ జెప్ప
గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున
వెలయఁ గలదది వెలయు శ్రోతలును గలుగు!”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౪)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతని వాక్య మమోఘము ! అట్లగుట నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదింపని యేమాత్రముచే గవి యీక్రియ

సమర్థించునో యని యబ్బురపాటును దొట్రుపాటును జదువరులకుఁ దలమున్కలౌఁగదా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్యమెయ్యది! కల్పనయనఁగా నిట్టుండునదే కల్పన. ఊపిరియాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయఁబడిన కారణముగాఁ జూపుటయేగాదు. మీఁది యుదాహరణములం జూచిన సంగ్రాయములను దిల్లర విషయములం గూడఁ గాలసరణిగ నీకవి వర్ణనసేయుఁ డని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణ గాథలు అటు తరువాత నడచిన కలభాషిణీ నారద ప్రసంగమునం దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీగ్రంథములో లెక్కకు మీఱియున్నవి. నారదుఁడు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు రాకపోకలఁ జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో నివేదితము. దీనికిం గారణము కలభాషిణీ మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదునికిఁ దుంబురునితోనైన మాత్సర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుఁడే మణికంధరునితోఁ జెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు వివరించిన, తుంబురునికి గాన విద్యా ప్రధానంబున వైకుంఠలోకములోఁ బూర్వ మెప్పుడో నడచిన యనితరభావ్యసత్కారము. కాలక్రమమును బాటింపక నాటక రీతిగాఁ బాత్రములచే కథను బెంపొందించుటలో సూరన్న యద్వితీయుఁడు. ఈకౌశల మీతరికిఁ బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రములకు విధేయుఁడైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిట లేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించు నట్లు వ్రాయుట యొక దోషము మఱియుఁ బురజనవర్ణనముం గూడఁ జేసియున్నాఁడు. ఇది గర్హ్యము. ఏలన, కావ్యమున నే యేపాత్రములు వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునేగాని, కథా

రంభమున నిష్ప్రయోజన వర్ణనములం జేయుట యసంగతి యను విశారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189-వ పద్యము వఱకు నుండు నంత ప్రౌఢముగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో సమాప్తిజేసియున్న సమ్యాగ్న్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసా పరిణయాదులు వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్పూర్వకథచే నూహ్యములు కావున వానిని బొందించియుంట పునరుక్తిఁ బోనిది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీని కత్యల్పము. అట్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవియేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముందాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాథసంయోగమునకు షష్ఠా శ్వాసములోని పూర్వోదిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై కాఁబోలు, కథయొక్కయాదినుండి యంత్యము వఱకు 'పూసలలో దారమట్లు' ఇమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముం గూర్చి యున్నాఁడు. ఈహార వృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు నుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున

నతండు దనతొల్లిటి యెఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావతార మెత్తినవాని యట్లు సత్యదాత్ముఁడను పేరఁబరఁగి రాజుగాఁ గొంతకాల ముండి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి మంత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యామణిహారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తన యింట బహు వర్షములు పూజసేయుచు నుంచికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునికి సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుఁడును "దండకాకృతి సముజ్జ్వల సంస్తవలీల కెంతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధరనామునకున్" మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునకు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశుప్రాయ యగు మధురలాలసకుం గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లగుట నీహారమును సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలెఁ గథనేకీభూతముం జేయు కల్పనలలో నొకటి. పూర్వోత్తర భాగంబులన్నిటికిని నీ హారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాఁకియుండు తీఁగవంటిది.

ఈరీతి కల్పన మహోత్తరమైనదయ్యు నిష్కళంకంబుగాదు. ఎట్లన, ఆహారము యొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁకియుండునో, యంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము, వాక్యపటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు వరము. దాని సత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె! మధురాపురి బ్రాహ్మణుఁడన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజ సేయుచు బహు వర్షము లున్నాఁడఁట! వానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్యమెంత దృఢమో! ఆపెగూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలోవేసినాఁడు గాని యది "బాలతఁ గనువట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర

స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై" యుండెనట ! 'బాలతఁగనుపట్టు' అను విశేషణము సమంజసమా ? పూజారి బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది బాలకృష్ణునకా ? షోడశసహస్రమహిషీయుతునకా ! పిమ్మట శిశువుగానున్న మధురలాలసకుఁ గళాపూర్ణుడు వేయఁగా నాయకరత్న మాపె హృదయంబు సోఁకునట్లు పడినది ! సమయముఁ జూచి పడవలసినచోటఁ బడినదిగదా ! ఎంత తెలివిగల పతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞమైన యబ్బాలికామణి యనేకులు పూర్వవృత్తాంతముం దెల్పి సత్యాదాత్మ్యసి చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె "యటునటుఁగదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలముఁ గాసి కడకేఁగుటఁ దెలివి యుడిగెను !" ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణమునకన్న నభావ్యము, ఏలన. సత్యముగా నుండునా యను శంకఁ గలుగఁజేసి కథయందు నమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁక ముందటి వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

వ. "నాఁడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్మూలంబులని యెవ్వరు నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్యహారంబ యను తలంపున మావారు దాఁచి మఱచుటఁజేసి నాఁటనుండి నేఁటిదాఁక నిద్దివ్యహారం బెన్నఁడునుధరియించుటయులేదు. నేఁ డాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁదలంచికొని చెలులు తత్ప్రాప్తిప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త లబ్ధంబైన ప్రథమ భూషణంబనియు భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించిహృదయభాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన."

(కళా. ఆ. ౬. వ. ౧౭౯)

ఇందలి యసంభావ్యములు రెండు. కన్యగానుండునపుడు ఆరాజు గాలిమైన సోఁకునా దేవుఁడా యని వ్యథఁగూర్చుచున్న విరహవేదన కాలమున, పెండ్లినాఁడు, ఎన్నఁడునురాని ప్రసంగవశము ఇప్పుడేల పైఁబడవలయును ? రెండవది. 'హృదయభాగస్పర్శ నాయకరత్నంబుగా' ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు ? లోక

ములో నగ్రస్తములు, నిర్హేతుకములునైన యాకస్మికములు లేక పోలేదుగాని, పదేపదే వలసినచోట్లనెల్లఁ గాకతాళీయ న్యాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలి గొఱఁత. శాపానుగ్రహములు. దివ్యదృష్టి, ఇత్యాదులు సన్నివేశములకు ననుకూలించు సాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరజాలినవి యీకథలోఁ దప్పక చేర్పఁదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, యిట్టి వేసందర్భములను జేర్చుకుంటమేలు. కథకెల్ల సూత్రము వలెనుండు నీహార మిన్ని వక్రముల నాస్పదమగుట చింతావహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దరువాతి భాగములు తుచ్ఛ ప్రబంధరీతిని వ్రాయఁబడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని ప్రత్యేకముగ విమర్శించుట యొప్పదు. తత్పూర్వభాగములలోఁ బ్రతిభా భావము, కృతినిర్మాణ చాతుర్యము, నివన్నియుఁ బుష్కలముగ ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీమహాకవి నీరసవర్ణనములకుం దిగుటకుఁ గారణములు, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ వినయవినమ్రుఁడై 'సకలలక్షణసంపన్నము' గా వ్రాయఁ బూనిన దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ బేర్కొనఁ బడినదాని నుత్పాదింపఁబోయి, కవిత్వమున కాత్మఘాత మాపాదించెననుట స్పష్టము.

ప్రథమభాగములోని పొరబాటులు

ప్రథమభాగమున * కాలదోషము లంతగాలేవు అనఁగా ప్రబంధముల తీరు తక్కువయనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ గలిగిన దోషములు పెక్కులున్నవి. మణికంధరుఁడు తపస్సుచేయుటకు

* నేను ప్రథమభాగమనునది ౬వ యాశ్వాసములోని ౧౮౯-వ పద్యము వఱకు నుండు భాగమనియు, ద్వితీయభాగము దక్కినదియనియుం దెలియునది

మహోత్ఖాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభివర్ణన మొకటి చేయంబడి యున్నది. ఈ యాత్రలచేఁ గథకుఁగలుగు ఫలములు రెండు. వైఫల్యము, వైరస్యము. ఆ! ఒకయూహమై దీనివి సార్థకమందమా! ఈఋషి తపోభంగమునకై రంభ రాఁబోవుచున్నదిగదా! ఆపెకు నసహ్యము గలుగకుండునట్లు కొన్ని స్నానములుచేయించి శుభ్రకాయునిగాఁ జేసి యుంతమని కవి తర్కించి యుండునా? తర్కించియుండెఁబో. కోరిక యీడేరు మార్గమిది గాదుగదా. ఎట్లన. వీరెన్ని మునుకలు వేసిననేమి? తపస్సులోఁ గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైమఱచి కొన్ని వత్సరములు— వత్సరములేల?— వాసరములున్నంజాలదా!— ప్రళయమారుతమువలె ప్రజ్వరిల్లుటకు: అనాదరణపాత్రమగు నీప్రసంగములకు నాహుతిగా నీఁబడినవి సుమారు నలువదియైదు పద్యములు!

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహముకృతార్థమగుటకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్టు చూడుఁడు. నలకూబరునిఁజూచి వలచినపిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంత కాలయాపన మప్పుడే యయియుండఁగాఁ ద్వరలోఁ దపోవర్ణనముం బ్రదర్శించి హృదయసాఫల్య మందఱకుఁ జేసియుంచిన బాగు. ఆమధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు వినియోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక యుండునా? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్సితసిద్ధికొఱకైన సన్నాహమునఁ గడపఁబడెఁగాన నాపె యోర్చియుండుట సహజము. ఈయాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నాపె యేరీతిఁ గడపెను? నలకూబరస్మరణలోనా? విరహవిషయమైన సఖులతోడి సల్లాపములలోనా? కవి యాయమ నొంటిగావిడిచి మఱచియుండుట మహాపాపము. పొరపాటు! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫలమిదియే!

ఈఘట్టమునకన్న సందర్భశుద్ధిలేనిది పంచమాశ్వాసములో ౧౩౨ వ పద్యము మొదలు౧౭౪ వపద్యము వరకునుగల పసిపాపచే జేయఁబడిన యోగవిద్యావిషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈవిమోచన మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరము. అసంగతము. అసమ్మత మును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీకావ్యము నుత్కృష్టతమం బని పరఁగంజేసిన గుణంబుల నభినందింతము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట యందునీగ్రంథము అసదృశము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని బేర్కొని యతని దేహమనోలక్షణముల ముప్పదినలువది పద్యములచే పొడవుగను అసగంతమును గ్రంథాదినే వర్ణింతురు ! అనఁగా తత్పూర్వకవులరీతినే మాఱుమాటలఁ జేయు స్తవమనుట. వంది మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జెందినట్లు తోఁపదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు. ఏ నడవడియులేని వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ? కావున కథలో నాయకుం డొనర్చు కృత్యములచే నతనిశీలము తెఱంగు మనకు బోధయగు నట్లొనర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధిలేమిదక్కనింకేద్దియుఁ దెల్లంబు గాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి జాబితాపద్ధతియే గతి. దుర్గతి. ఈసార్వభౌముండు చైతన్యమును వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును రెండును నున్నవి. మఱియు, ప్రదర్శింపఁబడు కార్యజాలములతో సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము.

సంబంధముగల గుణములమాత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్య సంబంధములచే నవి తెలియకను జెప్పు నాపకయు తమంతఁ దేట పడవా? యుద్ధమున నవక్రవిక్రమము చూపెడు నభిమన్యుఁ గూర్చి వేఱుగ నితఁడుధైర్యశాలియని శ్లాఘింపకున్న మనమెఱుఁగ లేమా? అట్టిశ్లాఘనలు గూడదని కాదు నామతము. మఱి పాత్రములమూల మునఁ జేయబడినఁ గథ నెట్టులు వాఱిన యైక్యమును వహించి స్వారస్య ముగనుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయలేదు. ప్రభా వతిలోను జేయలేదు. ఛందములకు నతిబేమి యెక్కో! బహుళః గ్రంథాదిని రెంటియందును రాఁదగిన మహాత్ముఁడు కృష్ణుఁడు. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు గావునఁ గవి యతనిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనా వశ్యకములని విరమించెనా! యోజింపుఁడు, తెలిసిచేసిన మన కేమి? తెలియకచేసిన మన కేమి? పాకము బాగున్ననా మోదించుటయే సరి.

కథాప్రారంభముననే యెంతవడిగా నెన్ని పాత్రముల ప్రవే శింపఁ జేసినాఁడో తిలకించి యానందాశ్చర్యముల భరింపుఁడు! ఉపద్యానవనములో కలభాషిణి చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలావిహారంబు సల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మణి కంధరుఁడు.

> మ. "తమిఁ బూఁదీఁగల దూఁగు టుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగునా
> కొమరుంబ్రాయపు గబ్బి గుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజాఁగి మిం
> టి మొగంబై చనుదెంచు తీవి గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర నా
> క మృగీనేత్రల మీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్చాచు లాగొప్పెడిన్."
> (కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౪)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు.

> మ. భళిరా సత్కవి వౌదు నిక్కమతగా భావింప నీవన్న య
> ట్లిలప్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే సెందునం గాన, వా
> రల డోలాచలనోచ్చల చ్చరణముల్ త్రైవిష్టపస్త్రీల యూ
> దలఁదన్నం జనునట్లు మించెననిన దప్పేమి యొప్పెయగున్
> (కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౬)

క. " అని పలుకునపుడు నికటం
బున నలకూబరుఁడు దాను పొంగిలు మఱుఁగునన్
ఘనమగు దివ్య విమానం
బునఁ జనుచుణ్ రంభ విశదముగ నది వినియెణ్."

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫

ఆవినే యీరీతి నైపుఁగుర నెదుర నిల్పుటయ గాదు. మా మాటకును కథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున నూరన నిస్తుఁడ ప్రథమాశ్వాసము ముగియుసరికి కథామధ్యమున మునిఁగిన వారమై యెట్లు వచ్చితిమో, 'యాది యెక్కడిది, అంత్య మేదిక్కున నుండ నని విస్మయానందముల నోలలాడుచుందుము. మణికంధరుని స్త్రీ వ్యర్థచేష్టగాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియు-డినందున గలభాషి వినియుండదు. అటు వినమి యావశ్యకము లేనిచో నలకూబరునిపై వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు. మఱియు నాపొగడిక రంభకు ననూయాకారణము. ఆ యనూయచేఁగద యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుఁడు "న భామల పోఁడుములకు బ్రమయకయున్నె" యని దరహాసముచేయుట నారదుండును ప్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క. "నినుబోలు వనిత నీకును
వనజముఖీ యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
దును గల్గి కలచునో యి
ట్టినిగాఢపు మదము సొంపురీవులు చనునే."

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౬

అనిపల్కుటకు తరికి కథయొక్క యుస్తిభారములో నగవ సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కకు వచ్చునో రాదోయనునట్టి చిఁ విషయముం బోని.

వ. "అంత నమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలతోఁటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభా నలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేతననిపించుకొని యప్పుడెదుటఁ గాన్పించు వాను దేవ ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛంజనిరి. ... ...

(కళా. ఆ. ౧. వ. ౧౬౪)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణునిసుద్ది వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి తక్కిన సగము ననాయాసముగ ముగించిన యాకవియొక్క ప్రతిభ యవాచ్యము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లఁబడియున్నవి.

ఐక్యమను లక్షణము

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్న కళాకౌశలమింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మన ప్రబంధములు తఱచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేఁట వెడలుదురేమొ. అక్కడనొక సఖీజన పరివేష్టిత యగు కోమలాంగిఁ జూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుండుటయు హిందూరాజధర్మమగదా!) రెండుగంట లొకరితోనొకరు శ్లేషలు, అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ జెల్పునప్పటికిని నిది దమ్యాలతో నిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బాఱవైతుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యములయ్యు, వివిధగతుల దెసలవ్యాపింప శాఖోపశాఖలుగలిగి

కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామాన్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒకదానివెంట నింకొకటి యతికించుటచే నేర్పడిన గొలుసులవంటివి. ఐక్యము వీనిలో లేదు. ఎన్నికొలుకులనైనం జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనం దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దానికిని లాభనష్టములుండవు. ఆకృతి మారదు. వృక్షములు మొదలగు సజీవములవలె నుండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుంగాదు. నూతనాంగములం జేర్చుటకుం గాదు. ఎట్లు చేసినను పరిమాణభేదమే గాదు, ఆకారమును వికృతమగును. ఐక్యమును కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతియేమనంగా, ఉన్న భాగములం దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనం జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసంగనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావమవశ్యము.

'మానవ ప్రకృతిని అద్దమువలెం జూపుశక్తిగలవాడు సంభాషణలం దీర్చుటలోం దిక్కన్నకు సరివచ్చు వాడును' అని సూరనార్యుని బ్రశంసించినందుకుం దార్కాణమైన ముఖ్యభాగములలోం గొన్ని యేవనంగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులంబొరంబాటుతో సంచరించియు నేయనుచితములకు ననీప్సితములకును బాల్పడక కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొకరెఱుంగనైనం జాలనియంత దవ్వులనున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషాదుల వ్యత్యస్తులు. అట్లుండియు నీ వింత నేమి చెప్ప? షేక్స్పియరు వ్రాసిన కామెడీ ఆఫ్ ఎరర్స్ అనంగా తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకమునకును, రంభానలకూబరద్వయ విలాసమునకును పెక్కుపోలిక

లున్నవి! రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకులిరువురు నాయిక లిరువురు అన్యోన్యపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయికానాయకులు తమవలచినవారని యొండొరులతోఁ జేరియుండువేళ "అయ్యో! పాపము. అన్యునిచే నీకన్య చెఱుపఁబడియెనా" యను సంశయము మనకుఁబోఁచి మనసు కలఁత పొందించును. కాన, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు నాకి తమతమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాంపత్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును! ఇట్టి కథాసందర్భమెంతో యపూర్వము. అట్టిదానిని హిందూదేశములో సూరనయు నాంగ్లద్వీపమ్మున షేక్స్పియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమా? ఆకస్మికవిచిత్రమా? యని విస్మయభరితాంతఃకరణుల మగుదుము.

రంభానలకూబరాపహాసఘట్టము.

మృగేంద్రవాహనాతిరస్కారంబున దూరముగఁ గొట్టుకొని పోఁబడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభుఁడు ఆమెను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వరవర్ణిని "ఈ పాతకిబల్మిఁ బట్టెడుఁ గృపన్ వీక్షింపరే కావరే!" యని మొఱయిడఁగా "వెఱవక యెవ్వఁడురా వెతఁబఱచెడు నిట్లతివ!" నని, నలకూబరుఁడు, పూఁబొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండిన వాఁడు, (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంధరుఁడు) సరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాఱిపోయెడు సిద్ధుని వెంబడించి పట్టుకొని తిరిగి వచ్చులోపల, కుబేరనందనుని నైదాఱు సంవత్సరముల నుండి

ధ్యానించుచు సమాగమనసమయంబు నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి, మునుపు నారదుఁడిచ్చిన వరప్రభావంబునం జేసి రంభాకారముం దాల్చి నదై, యా నలకూబరుని ప్రోవఁబట్టి యతనిం గాంచి ప్రేమయుఁ బక్షపాతంబుఁ దోఁపఁబల్కు భార్యచందంబున.

శా. ....అక్కటకటా! యేమంచునిన్ దూఱుదున్
గేలన్ గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిమ్మెయిన్ వత్తురే?
చాలన్ దూరము గాఁగ నేనిట పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితిన్.
జాలుం జాలుఁ గరంబు మెచ్చఁదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!
(కళా. అ. ౩. ప. ౧౫౪)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱయఁ బల్కి సమాధానముఁ జెప్పి, నిజవాంఛాసాఫల్యమునకు విఘ్నముగానున్న సిద్ధునిఁ దొలగించుటకై నాథునింగూర్చి చెప్పుచున్నది.

క. వీఁడా యట్లన్యాయపుఁ
బోఁడుములకు బూనినట్టి పుణ్యుఁడు, పూవి
ల్కాఁడో వల్లభయెంతటి
వాఁడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్"
(కళా. అ. ౩. ప. ౧౫౫)

నలకూబరాకారుఁడును సమ్మతించి వానిని వదలిపెట్టి "నీవు నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపుము" అని ధట్టించి యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటం జేసి కలభాషిణి లోనినవ్వు వెలికిరానీక కష్టపడుపఁబడిన యుత్తమనారీమణులయెడలఁ బురుషులకన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుండు సహజమగు కరుణయుఁ బశ్చాత్తాపమును బోఁద్రోయని విధంబున.

సీ. "... ... ...

వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీఁడు

తన నట్టు డించివెళ్ళిన నెడఁగని

యాయింతిడాఁగి యెందరిగెనో

యెచటఁ జూపెడు?"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౬౬)

అని యాసిద్ధునిఁ బంపించివేసినదై, యిఁక నిజమైన రంభవచ్చి యెక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునో యని శంకించి యతఁడు బయలు వెడలివచ్చినచోటికిం దూరముగఁ దీసికొనిపోనుంకించినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యనియుక్తిగా.

" ... ... దాని

మనమిఁక వెదకుద మని తాను నతఁడు"

(కళా. ఆ. ౩, ప. ౧౬౬)

సిద్ధుఁడు దొల్తఁ బగుగెత్తిన తెరువునఁ గదుదవ్వుగాఁ జనిరి! పాపము! ఎన్నియో నాళ్ళుగా వేచివేసరిన లలనారత్నము కలభాషిణి! సర్వము పక్వదశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతములఁ బడవలసిన సంతప్తురాలు! వరసంగమముచే నిట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గుసుఖమును నాత్మతృప్తియును బ్రభావతుల కుఁడవు ఉండఁదగవు! ఇట్లు కష్టములనెల్లఁ దరించి యభిమతకేళిం గేలి నాయక సంయోగ మహానందయై.

శా. " ... ...

లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్పదశ్రేణిచే

ప్పాలోకించుచు రంభ వేఱొకతె డాయన్ వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్!"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౭౦)

ఈపెయు యప్సరస యయినరంభ. నలకూబర "విడువిడురా" యన్నమాటకు మనసు చివుక్కురుమనఁగా మణికంధరుఁడు తన్నుఁ బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా హృదయకాంతుఁడగు నలకూబరునిం గదిసి యుందమని పయనమౌతఱికి నామణికంధరుఁడు తనివిఁదీఱని వాఁడగుటంజేసి తన తపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుఁడై తనుఁగలసికొనఁగా కుబేరనందనుండే యనుభ్రమచే త్రికరణ సుఖముల ననుభవించుచు నీవఱకునుండినయది. అట్లా నలకూబరాకారుఁడు ఆర్తస్త్రీ విలాపంబువిని దక్షిణకై వెళ్ళి కొంచెమునకాక చాల కాలము మసలఁగా, తమిబట్ట లేక తామసము నోర్వక యతని రోయుచువచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ జూచుటయేగాదు, అతని యొద్ద నున్న తన ప్రతిబింబమనఁదగు నింకొకరంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడ గనుచుండగా నలకూబరుండును దిక్కుదెలియనివాఁడై.

తే. "నీదు ప్రతిబింబమదియొ దాని ప్రతిబింబ
మీవో యేమని చెప్పుదు నిగురుఁబోఁడి!
యేర్పఱుపరాకయున్న వారీవు నదియు
దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. తుదనేమి చెప్పనాదం
డఁదోలంగిన దాని నిను దడంబడకుండఁ
మదిలోన నేర్పఱించుట
సందుర్లభము" ... ...

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౪౮)

అని పలుకుచు విభ్రాంతుఁడయ్యెను. అయ్యో! కలభాషిణికి వచ్చిన కష్టము! లేకలేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్పఁదీఱునా? అపుడా లతాంగి యేమన్నది?

సీ. "అక్లినఁ బ్రాణనాయక నినుఁ గౌఁగిటఁ
బాయనే వెఱతు నీమాయలాడి
యీరూపుతో మనకెడసేయ నేతెంచి
నదియు తొల్లియుఁ నొక్క యసుర జంత
జనకనందనకు రామునకును నెడ సేయఁ
గడఁగి వచ్చుట వినఁబడుచునుండుఁ
గావున దీని నిక్కడఁ జుట్టుఁబట్టున
నుండఁగ నిచ్చిన నొప్పకుండు
పట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
నదరవైచుచుఁ జనుమంచు నారనీవు
గదలెదు సుమంచు సంభ్రమమ్మొదవ నపుడు
కాంతు కంఠంబు నొకకేలఁ గౌగిలించె"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౭౭)

ఇఁకపై నీయిద్దఱ సవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెలుంగు వర్ణింప నాతరముగాదు? ఇది యద్భుతావహము. స్త్రీ ప్రకృతికి దర్పణము. రసవత్తరము! ఎన్నిసామెతలు, నీతులు, తిట్లు, తల త్రిప్పులు! తుట్టతుదకు కన్నీళ్లను! సత్యరంభ వచనములు కొన్ని చూడుఁడు!

క. "వినుమా యేర్పాటు ధనం
తన యగుచున్న యది యెట్టుఁదప్పదు సత్యం
బనఁగా దైవంబనఁగా
జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడచున్"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౭౨)

... ...

సీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని సురపొన్న
నీడ మెచ్చుచును నాతోడఁగూడి
యందుఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
పొందునోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనితయాక్రందనధ్వని వినఁబడుటయు
నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
యిట్టి డాపలివంక కేగుటయును
జూచి నిలిచితి నేను నిల్చుటఁ గనుఁగొని
యెచట నెట్లిది హత్తెనో యెఱుక పడద
వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుము
కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౫౪)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము:

చ. ... ...
మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము తెల్పులపాని చెప్పిన
ట్ల నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో!

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౫౫)

గీ. అచట నపుడట నినుఁగూడ యలరినదియు
నట్ల నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
యగుచుఁదోఁప సందదికి యెట్లాడనేర్చె
మగువగాదుర యిది! పెనుదగర గాని! ౧౫౬
... ...

క. “వినువల్లభ? కన్నుండం
గనుపాపం బివియు నేర్పుగల మునిముచ్చి
వనిత తగ దిచట నుండన్
వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొకపైనఁ” ౧౫౭

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనిపెడలఁ గలభాషిణి యుపాయంబుఁ బన్నఁగా; నిఁకనూరకున్న ఎరుదు దక్కఁడని సైరణ దొలంగఁబెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద మప్రయోజక మని నేఱుగా సవతి నాక్షేపించుచు.

క. “త్రుళ్ళఁగ నేటికి నిలునిలు
మిల్లలికినఁ బందు వగుసె యింతటిలోనే
వల్లభునకుఁగడు నచ్చిన
యిల్లాలవెదయేను లాతినే పోఁదోలన్”

క. “మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
డెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగ తేరఁగ నీ
కగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
వగ నాకాణాచియైన వలపుల పంటన్!”

క. ఈ రీతిని మద్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గౌఁగలించుకొని నీవుండన్
సైరించుట కొఱగా దిది
రారమ్మిఁక నోర్వఁ జుమ్మ రావే యనుచున్.

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నహహా దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కడి గతిమాలిన పిశాచికవో నీ మాటల్!

వ. అనుటయు నాయింతి సైరింపక

మానిని. అంత మదింపకువేయని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద లెమ్మనిపల్కిన గంతులడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతముచూడఁగ దేయని పల్కినఁ బంతముచూడఁగ దేయనుచున్

సీ. ఒట్టుసుమీయన్న నొట్టుసుమీయంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ
గానీ గదేయన్నఁ గానీ గదేయంచు
నింకేల యనిన నింకేలయనుచు
నోసిపోవేయన్న నోసిపోవే యంచు
నౌనంటి వనిన నౌనంటి వనుచు
మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిదియంచు
నీవెంత యనిన నీవెంతయనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనిన
నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనుచుఁ
బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమ రంభ
ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

(కళా. ఆ. ౩. ౧౯౧, ౧౯౨, ౧౯౩, ౧౯౪, ౧౯౫, ౧౯౬)

రూపమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటల బ్రతిధ్వనులు! మాటలే గాని దెబ్బలసరసము పొంతకైనఁబోను! కరములు అభినయములకే గాని కొట్లాటలకుగావని స్త్రీలనైజసుతమగదా! ఇవ్విధమున వాగ్యుద్ధము రేఁగుచుండఁగా నారదులు విచ్చేసి నలకూబరునితో హాస్యము లాడిరి! పిమ్మట నతఁడు తనకై పోరుచున్న రంభల నిరువురిం జూపి వీరిలో! తథ్యమిథ్యాభావము లేర్పఱుపుఁడని వేడఁగా నా కలహభోజనులు.

క. ... ... తథ్యమిథ్యా
భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా
భావికమే యీ యాకృతి
భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందున్!

క. నీపట్టురువడ నొక్కతెఁ
జూపియొకతె గర్వమడఁపుమన్ వలయుగతిన్
ప్రాపింపవచ్చు భోగము
నీ పుణ్యంబినుమడించి నేఁడు ఫలించెన్!

(కళా. ఆ. ౩. ప ౨౧౦, ౨౧౧)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి. రంభలు మరల నెప్పటి యట్ల వాగ్యుద్ధమునకుం దొరఁకొనిరి. అం దొక్కతె

క. "అలుపు లుడిగి పోపో నీ
యలచేతం బడ్డు వచ్చినప్పుడు మమ్మున్
గలచెదవుగాని తగునెడ
మొలయిడు మది యెట్టి దైవములు వినియెడినో!"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౧౨)

అనుట యు సత్యరంభ.

క. “కానిమ్ము వేగిరింపకు
నీ నుదుటనె ప్రొద్దు పొడిచెనో యే దైవం
బైనను విననిప్పుడె యిదె
నా నిజమేర్పరచి నీకొనర్చెద శిక్షల్.”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౨౦)

అని బహులిచ్చి యెక్కుమంచి యుపాయంబుఁ జింతించి నలకూబరాకారునితోఁ గలసి విఱ్ఱవీగుచుండెను రంభను 'రా' దేవసభకుఁ బోవుదము, అని యూపెకు ఖేచరత్వంబె లేమి నాతనికిం బోధించుటకై పిలుచుచు, దైవమా! ఇఁక కలభాషిణి గతియెట్లు? కోరినవారి రూపములఁ దాల్చువరము నారదులచేఁ బడసెనేగాని, కామగమనము బడయుదామెఁ, గావున రంభ చేతిలోఁ జిక్కఁగఁ జిక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి త్రోవఁ జూచికొందమను స్త్రీ సహజమైన గగువతినంబు మెఱయ సేమను చున్నది చూడుఁడు!

సీ. “అప్సరః స్త్రీలలో నగ్రగణ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశీ మేనకాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా నతిశయిల్లి
యున్నందు నెచ్చోట నెవ్వారిచేఁ బేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికి నెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁ దెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పి కాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోక సభకు
నీవు నూ నీవు నుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహమాడెద నిది నీకు తలఁచిచూడు.”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౨౧)

క. కోపము పాపమునకుఁ బో
త్రీపెనుఁదగవునకుఁ దగఁగనే తిట్టాటల్
ప్రాపించునో పడంతుల
కోపురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే! ౨౨౯

వ. అదియునుంగాక.

క. రంభకు నహహా యొకప్రతి
రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినన్
స్తంభింపనీరు హాస్యా
రంభణ మీహోరు నిర్జరవిటుల్ నగుచున్. ౨౩౦

క. నానడకలకును యోగ్యము
గానిది యిపు డిచట నైనఁ గలహాము, బ్రదుకై
నైన నగుఁగాని యిఁక నీ
యాన ధరణి విడిచి దివికి నడు గటు వెట్టన్! ౨౩౧

క. ఈకలహా మపుడు వినఁబడు
నాకంబున సురల యానవము లేగతి నా
లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ
నాకు మరుఁడు నిన్ను నిలుమనన్ రాకునికిన్! ౨౩౨

ఇప్పుడేకాదు. ఇఁకముందును నాకలోకమునకు నడుగువెట్టదఁట! మనుష్యాంగన. పోఁజాలదు. ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై యేమియుక్తి! మఱియు తెగినఁ దెగనీ నాకుమరుఁడు’ అనునది ‘కార్యము మించిపోయినది యోటమితప్పదు’ అని యెఱింగియు, తానేముందుగా నతని వదలినట్లు నటించియైన మానము రక్షించుకొందును అని యెంచి చేసిన యీకోకయుక్తి యిది! సరి. నలకూబరుఁడు సంశయాత్ముఁడై యామెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను. నిర్నిద్రమోహాఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ

గాయము వాయుము, అని శపించెను! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నేండ్లు తపించినందులకు ఫలములిట్టివి! అయినను పరునిచే నాక్షణకాల మాదరింపఁబడుట చే ఈకడగండ్లకెల్ల మించి మీఱిన ప్రతిఫలముగా నా మహనీయురాలికిఁ దోఁపక యుండదని నమ్మెదను! గొప్పవారికి వ్రతమే సుఖము. తుచ్ఛులకు సుఖమే వ్రతము! ప్రబంధములోని నాయకలకెల్ల నీ కలభాషిణి శిరోమణివంటిదగుటను, కవియొక్క చమత్కృతిని విడఁదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రదర్శించినాఁడను. పాపము. ఇట్లు ఖిన్నమానసయైన యువ్వారవధూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయమఁ దలఁచుకొన్న మన కెల్లరకు దుఃఖము రాక పోదు. ఇఁక రంభం దలఁచికొన్న నవ్వు తప్పదు! ఏలన ఇంతగాఢముగ నాదైవతకాంత కొట్లాడిన దెందుకు? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుఁడు! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ చీయని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యరిగియుండదా? ఏమో యింద్రు డాజ్ఞాపించెనని వానిం గలిసినది గాని మోహముచేఁగాదు. మనసులేని పరిణయములోఁబడి నుక్కుచుండవలెనని స్వతంత్రలైన పుణ్యాంగనలకేమి విధి!

'సరియేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యనిష్టము ప్రాపింపలేదా! ఆపె గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ దక్కువపాత్రము? అని యడుగుదురేమో! ఈ వివరమిఁక ముందేర్పడును. మణికంధరునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమనస్కత యాపెకుఁ బొటిలలేదు.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునింగూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికై తాఁబడ్డ పాట్లుదలఁచి, ఇదివఱకు వైరముచేఁ దనయందు

నుభయించిన స్థైర్యము, కాఠిన్యము నా వైరితోడ యంతర్ధాన మొందఁగా, స్త్రీజన సహజమగు మెత్తఁదనము తన్నాక్రమింప, మనసు నొప్పిచేఁ గోపంబు వగవుగా

సీ. * * * * *
ప్రియుఁ జూచిఁ జూచి "మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా
యెట్టు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ
బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ
ద్రిమ్మరి నెచ్చోటఁ దెచ్చికొంటి
నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన
గుణత నినుఁ జేర నన్ననుకొనుట గాక
నాకునా యిన్ని పాట్లంచు" నా కులమతి
నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులొలుక.
(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౧)

ఆహా! యీసంగతి యెంత స్వాభావికముగ నున్నది! సవతి యుండువఱకుఁ గన్నుల నిప్పులు. ఆపె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు! ఒక నిమిష మెండ. మఱునిమిషము వాన! ఈ లీలాలాలిత్యము ప్రేమభరాలసలగు స్త్రీలకే కదా! కొందఱు దీనిని చపలత యందురు. ఈచపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణశక్తియు మనసుల రంజింపఁ జేయు పటిమయు నుండునా? నిశ్చలతత్త్వము లెవరికిఁ గావలయును? జడులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీలయందు కోపము మిక్కుటమైన దాని ప్రతికార్యమగు నేడ్పును తప్పదు.

వియోగాంతిమముం గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు ఒండొరుల నూరార్చుచు నుపశమన క్రియల కుత్సహించుచుండఁగా.

ఉ. " ... . వేఱొక్కఁడం
తనవచ్చెన్ నలకూబరుం డదటుకిన్ "నా రూపముం దాల్చి వం
చన నెవ్వాఁడుర చేరినాఁ డఁటుమ కాళన్ రంభ" నంచున్ వెసన్ ? "
(కళా. ఆ. ౩. ...

వీఁడే నిక్కంపు నలకూబరుఁడు. పురుషులలో నీనును రోషమును హెచ్చిన నవి మాటలఁ దీఱవు మఱి పోటులఁ దీఱుఁగాని. వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సాహితలు వీని పొంతఁబోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుఁడై రెండవ నలకూబరుఁడు.

మ. "మది నా మాటలు నమ్మకేనియు నిఁకన్ మమ్మిద్దరన్ ధైర్యసం
పదఁబెంపారఁగ దవ్వుల న్నిలిచి యోపద్మాక్షి ! వీక్షింపుమే
నిదె ఖండించెద వీని మామకమహా హేతిప్రకాండంబుచేఁ
దుదశోధించెదు గాని నీకుఁగల యుక్తుల్మీఱ నాసత్యమున్."
(కళా. ఆ. 3. ప.౨౪౯)

అన్నాడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజు లెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగలవారి నహజమతము! యుద్ధమను మాటలేచు సరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నే.

చ. ... ... భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపరె వేల్పులార ! యొక మాయపురక్కసుఁడాక్రమించితాఁ
దనుముచు నున్నవాఁడలుక తోడ నిరాయుధు" నంచు......
(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౫౦)

నేడ్పుటకు మొదలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొట్లాట, కోపము, వీనిచేనైన యలసట, కోలుపోయిన యభిమానము, అలుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుఁడు రంభల నపహసించి పోవువాఁడు ఊరకపోలేదు. నలకూబరుని కడకుఁబోయి యతనితో 'సీ యాకారముఁదాల్చి యింకెవ్వడో రంభను గూడియున్నాఁడు. త్వరలో వెళ్ళి సొత్తు

దక్కించుకొనుము అని యుపదేశింపఁగా నాపల్కుపై నత్యే నలుకూ బరుఁడు వచ్చి యామిథునముయొక్క సల్లాపములకు విఘాత మొన రించెను. పిమ్మట నయ్యిరువురు బాహుయుద్ధమునకుం గడఁగి పోరు చుండఁగా రంభ

ఉ. " ... ...నిలుండు సం
రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మెుక్కటిన్ రహ
స్సంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుడు మీఱ లిత్తన్ "
(క ళా. ఆ. ౩. ప. ౨౨౬)

అని వారి నిల్పి కళాపూర్ణుఁడను వాని విషయమై మన కేమి ప్రసంగం బెచ్చటఁగలిగె' నని యడుగఁగా ప్రథముఁడు నిరుత్తరుఁ డయ్యె. ద్వితీయుఁడు సరిగా నుత్తరంబిచ్చె. అతను రంభ జుగుప్సతో 'నీ రోతవాని చెంత నిన్నాళ్ళెట్లుంటినో దైవమా!' యని వాని న్వీడ నాడి కుబేరుతనయుం బరిగ్రహించె. అతండు మోసగాడైన మణి కంధరుని నల్పావశిష్టాయువుఁగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనముల చెంతవిశదముగఁ జూపఁబడినవి! తా మవలబించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా! మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీ పురుషుల యీసహజమగు నేకీభావమును గవి మఱవలేదు. చూడుఁడు.

కలభాషిణి మాఱుదారియని యేర్పడిన పిదప నలకూబరా కారుఁడు ఆపెంజూచి 'నీవేరెయ్యది యెట్టిదాన?' వని యడిగె. అప్పుడు తత్ ప్రతిరంభ సైరింపక :

శా. "ఇందాఁకన్ నినుఁ జేరనీక ననునట్లింతే మనోజవ్యథన్
గుందం జేయుట చాలకేమడిగెదీ గొంటన్ వృథాయంచు, నా
కందర్పజ్వరఁ గానలేవనుచు నాకంజాక్షిఁ బోఁద్రోబ్బెఁదా
నెందున్ నిల్వఁగనీక పేరలుకతో నెంతేఁగడున్ దవ్వుగన్

(క. శా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౫)

వైరితో మాటాడుచున్నాఁడే యను నీసును దొట్రుపాటును దోపఁగా రంభ త్వరపెట్టుచున్నది. ఆ ఘట్టముతో సమవర్తనము సమన్వయముం గాంచులీల నిప్పుడు, అనుగునది స్త్రీ. ఈర్ష్యయు నాత్రముఁ జూపువాఁడు పురుషుఁడు.

వ. "రంభ యక్కపటవర్తనుం జూచి నీవెవండ వెవ్విధంబున నిట్టిరూపంబు ధరియించి నన్ను వంచించితని యడుగుటయు సత్య నలకూబరుండు.

సీ. ఇందాఁక నీఁను జేరనీక నన్నిట్టుల *
యించుట చాలక యింక నిలిపి
వాని నేమడిగె దెవ్వడు గాక నీకేమి
యిది కాకదంత పరీక్ష సుమ్ము
నామన్మథార్తి యెన్నఁగవలదే చాలు
రారమ్మటంచు నారంభ నపుడ
తోడ్కొని చనియెడు వేడ్కతో మోముఁ దా
మర వికసింపఁగా సురపథమునకు......

(క. శా. ఆ. ౩. వ. ౨౪౧, ప. ౨౪౨)

దొంగ, వైరియని దెలిసియు శాంతముగా వాని చరిత్రము సావకాశముగా వినుటకు రంభ కోరినఁ జూచి నలకూబరుని మనసు మొగము లెంత కమలినవో!

---

*ఇరువురి వాక్యములయు భావములయు సాదృశ్యము గమనింపుఁడు. ఆపె మాటల నాపె మీఁదనే ప్రయోగించుచున్నాఁడు.

నే నిక్కడ సమస్య విడదీసినట్లు వ్రాసియున్నాను. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరైనను నీయు చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జదివినం గాని గోచరింపకుగాన, తుదముట్టువఱకు సంశయములు దీఱవు. అద్భుతరస మన్నదో యుడుగకుండనకు, గొంతెపెరుగుచుండును ప్రథమ గంధ యెవరు? తత్ ప్రతి గంధ యెవరు? సలకూబరులెవ్వరు? పాపము, కలభాషిణిని అనిష్టుం డెవండైనం గలంచెనా? సిద్ధ్యాకల్పచిత్త సిద్ధివికల్పముంగాంచెనా? ఇట్లని యనేక విధంబులం బలవరింపుచుం గలవరింపుచు భయభ్రాంతులతోం జగవుదుము. వీరల స్థితిగతు లరయువఱకు నన్యచింత యను పేరైనసుండదు. చదువరులకిట్లు విస్మయము, సంభ్రమము సావధానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున నింకెవ్వియును లేవు.

శృంగారవిశేషములు

భావనాశక్తి లేని కవులనేకులు శృంగారవర్ణనలు చేసి యున్నారు గాని యవి రెండు విధముల దుష్టములు. ఒకటి, వారి శృంగారమను నది తుచ్ఛసుఖవిషయాసక్తియైన శరీర తాపముగాని మనోరాగము గాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయికానాయకుల చిత్తప్రవృత్తుల ననుసరించి యనేకరీతులనుండునని మనవారికిం దెలియదుగాంబోలు! జావళీశృంగారముందప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొకరుచిగలిగినదే., నానా భంగులంగాక, యేకరీతిగా నెల్లెడల నుండుటచే రోంత గలుగకమానునెట్లు? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి దానినే యమితరాశిగా ముందుదెచ్చిపెట్టి ప్రతిదినము నారగింపంజేయుచుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురాదా?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుం దక్కువగాని విధముల శృంగారము వర్ణింపంబడియున్నది. ఇందు జావళీలకుం జేరినది యొకటి

మాత్రము. అట్టిది యప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుంచుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయను. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయములు. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకవులకు దెలియకున్నను దానియందుపజాతులు లెక్కకు మీరి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతివారును వలచు విధములు వేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేయఁబడు తిలకవస్త్రాది రచనలో సమితము తమకు సొగసులనిపించెడు భంగుల చిత్తమేర్పడుననుట్లు వచరింతురుగాదె ! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి వదిమాట లాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనలయందే వ్యక్తి సర్వ వ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేక భావములు చందములునుండక యచ్చుగొట్టిన రీతినందఱు నేకగతిం జరింతురా ? సంపూర్ణమగు ననువర్తనము తలపాగఁజుట్టుటలోనే లేదఁట! ఇఁక మనసును గన్నునుపోవు జాడలలోనుండునా ? శృంగారము శాస్త్ర ప్రకారముగాఁ దీర్పఁబడు విగ్రహము గాదని యెఱుంగని మనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును ? సామాన్యముగఁ జైతన్యములలోనే యేక క్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నది చెల్లునా ? సాధ్యమా ! ఇఁక మనుష్య భావములనెల్ల నుత్కృష్టతరమగు మోహమున కట్టి జడ సంప్రదాయము శక్యమా ?

మనకవు లీసంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చి యుండుటకుఁ గారణములు, వారి మాధ్యము, హిందువుల జీవితము యొక్క రీతియును. ఎట్లన, మనలోఁ బెండ్లికి మనసునకును సంబంధము లేదు. పరిణయము వ్యవహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృపితామహజము. మనసును నిరోధించి పీడించు వర్గములలో ముఖ్య ములు జాతిభేదములు. తమ తమ యుపశాఖలను మీఱి హృదయము

న్యాంపింపఁ గూడదఁట దీనివలనఁ గలుగు ఫలమేమనఁగా, అమనస్క-వివాహములు. అనఁగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట. మాట లిక్కడ తలఁపు లక్కడ. చిత్తము శివునిమీఁద. భక్తి రంకులాఁడిమీఁద !"

అట్లగుట వధూవరసంగమము ఆచారానుసరణముగాఁ జేయఁబడు కర్మము, ప్రాయికముగ కామికమనుట కల్ల. పెండ్లింబట్టి చిత్తవికృతయును శృంగారభావమును, చట్టదిట్టముల ప్రకారము అలంకారాది శాస్త్ర సూత్రముల యాదేశముచొప్పునఁ, బోవు వినయమర్యాదలుగల మంచివస్తువని యెంచిరో ! సందేహమేల ? యెంచిరి. మనవారి నమ్మిక మీరెఱుఁగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్కీరుశాస్త్రి నీకు పురుషుఁడు. నేను నిర్ణయించినాను. నగలతోడ నీ మనస్సును మూటంగట్టి వాని యింట్లో పదిలముగానుంచి సుఖపడవలసినది. నా మాటయిది. ఇంక నీకేమి యీ పనితోఁ బెత్తనము ? చెప్పినట్లు చేయుమనియేకదా తలిదండ్రుల సంభావన ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్రములుఁ దంత్రములు నుండును. ఒక్కటికద్దు ! ఎయ్యది ? ఆత్మతంత్రము వివాహము సంస్కారమఁట ! హృదయబహిష్కారమనఁ గూడదేమో !

ఇట్లగుట శృంగారభావములును నోరులేని కొడుకులుఁ గూఁతులుంబలె శాస్త్రోపదిష్టక్రమముల మేర మీఱక యాచారముల ననుష్ఠించి సర్వసామాన్యముగ నెంచఁబడి భ్రమించి, ఈ సామాన్యస్వరూపము నలంకారశాస్త్రములు కనిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మతియొక్క భ్రాంతింజెంది, యని చెప్పినట్లు తలఁచు మనకవులు వ్రాసియున్నారు. కామమునకుఁ గారణ మొక్కటిగాదు. మతి పెక్కులు. పోవుమార్గములు, తాల్పు ఉపభావములు, చూపు చిన్నెలును ప్రతివారియందును నవీనములు. అనన్యములు. ఫలములు నట్టివే. ప్రేమచే వినమ్ముఁ

బెట్టువారు లేరా? తనకుం దక్కకపోయిన సొగసునుం జెందఁగూడదని హృదయప్రియులను గొందఱు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయుదురు! కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జూతురు. బలాత్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయమని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే వికలితస్వాంతులైయుండు స్త్రీలమూర్ఖులు గొందఱకు నాఁపరాని మోహాతిరేకముఁ గలిగించును! శాస్త్ర దృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన సొంతవు గన్నులతోఁ జూచువారికి నిట్టి విశేషములు సులభముగ గోచరింపఁ గలవు.

సూరన ప్రతిభావంతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బాండిత్యబద్ధుఁడు గాఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతనమార్గములం ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్య నిదర్శనము లీ క్రిందివి. శల్యాసుర వివాహము. సుగాత్రీశాలీనుల వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలభాషిణీచరిత్రము.

శల్యాసురుని కథ

శల్యాసురునిఁగూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే. మృగేంద్రవాహన తన బంధువగు మహిషాసురుం జంపినసూడు మనంబునం బాయమిఁ బగఁదీర్చునుపాయము నన్వేషించుచుండఁగా, నభినవ కౌముదియను చంద్రకిరణసంభూత యప్సరః కన్య యొకనాఁడు కనఁబడెను. జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయముతోడ సన్నాళ్ళుగా పట్టినపట్టును గోలుపోయినవాఁడై, నన్నేలుకొమ్మనుచుని యాకాంతను వేడుకొనఁగా, నామెయుఁ జలంబుదాల్చి నదివ్రై

క. ....నిన్ను మడియించిన వా
నిని దక్క నే వరింపను
వినుమిది నాప్రతిన దీని విడనీక ననియెన్.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౩౯)

చ. అనుడుఁ దనుక్తిక్రూరతకు నద్దనుజుండు గడున్ ఘనంబుగాఁ
గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నొక కీడును చేయక యవ్విలాసినిన్......

(ప. ౪౦)

ఎంత బలవంతులైన నేమి? కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి చేయఁగలరు? మోహముయొక్క ప్రభావ మద్భుతము. క్రూరులను మృదుచిత్తులఁ జేయును. మృదుచిత్తులఁ గ్రూరులఁ జేయును! ఏనుఁగును బిసతంతువుతోఁ గట్టినట్లు ప్రబలవీరుల నిస్సత్త్వులం బలె బంధించును! ఈ శల్యాసురునిఁ దలంచుకొన్న సంతాపమయ్యెడి! పాపము! నేఁడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యేండ్లకైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయమున మూధిం జేసి, ప్రీతిమైఁగాకున్న దయచేనైనఁ జేపట్టదా యని కాలము వేచి యుండిన నిష్కపటి! నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నోర్చుటకు శక్తులగుదురు. ప్రబంధ స్త్రీపురుషులయొక్క తహతహలు తొట్రుపాటులును తఱుచు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు గలసినఁ జాలునని కాయసాయుజ్యము చిరమునఁగాని లభింపకపోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగసుఖము నభిలషించు తుచ్ఛులకు సంభ్రమము సహజము. దమము మొదలగు నుదారగుణము లుండవు. ఐరోపా కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహసంయోగ మునుఁగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో నాదిమధర్మము ఇంద్రియ నిగ్రహమఁట! ఇది యేమాత్రము స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును! నోటిలో సదా వేదాంతములు పలుకుచుండువారి యంతదుర్మార్గులు లోక

ములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మగ్రస్త మీదేశము! ఐరోపావారు తెలుచు హేతువాదులు. పరమును గూర్చి పెదవులచేతుగా జపించువారము మనము, ఇహమునందాసక్తులు వారు. అట్లుండియు నా జనములలో నెంతుశంత యింద్రియ నిగ్రహ మెక్కడ నున్నదనుటకుఁ గాదు.

ఈ శల్యాసురుఁడు ప్రబంధనాయకులకన్న నిస్సంశయముగ మేలైనవాఁడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘము కత్తిం దాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు నభినవకౌముదిం గాంచి, తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో! అట్లైనం దన్నుంజంపువారు చత్తురను నమ్మహాశక్తి వరమున్నదిగదా! అట్లగుట నాపె నాశమొందునో యని, తనపాటు మఱచి, ప్రియురాలి శుభాశుభములం దలపోయుచు నాసాధువు,

చ. ... ... సంభ్రమించుచున్
మతిగలఁగంగనిట్లనియె నాకయి వచ్చిన నీకు నిష్టమై
హతము లయ్యాననుమ్ము! వరవర్ణిని! యెందుఁదలంక నేను దు
ర్మతినయి నీవు నాకుఁదెగి ద్రుగ్గదవో యని తల్లడిల్లెదన్!

సీ. అనుడునయ్యింతి యోయసురేంద్ర నీవు నా
హానికి నోర్వ కిట్లాన లిడఁగ
నకట నీమీఁద రా నంత యెఱుంగని
దాననే యేమ నీ తలఁపు బడిన
నడిచెద నని తన్నుఁ గడచి చనంగఁ ద
ద్వాక్యరీతి నిజాభివాంఛితమున
కనుకూలమైన యట్లైతోఁచుటయు నతఁ
డక్కన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగె నెందును నిలువక యబ్జముఖియు
మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ
నప్పటప్పటి కొక్కింత యాలసించి
కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచుఁ జనియె.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౬౨.౬౩)

నమ్మినవాఁడు కపటములేని మనిసి! వానిని మోసగించుట యేమికష్టము! ఆ యప్సరసయందును దోషములేదు. ఇష్టములేని వాఁడు పైఁబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూనని స్త్రీలుందురా? ఐన నొక్కటి. వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి యుండిన నాకాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నిండుమనస్సుతో ప్రేమించిన వాఁడెంత దుష్టుఁడైనను, దనకింత మనోహారణశక్తి యున్నదిగదా యను సంతోషమును, ఈనిరాశ కిట్లీల యితఁడు బలి యగుచున్నాఁడని పశ్చాత్తాపమును ఏమాత్రమును జెందని కఠిన హృదయులగు స్త్రీలుందురా? యోజింపుము.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము ఆమె తెలుపఁదలఁచువాఁడై యామెను దాఁకకుండునట్లు శరప్రయోగముఁ జేసి జంతుజాలంబుల సంహరించి యిట్లనియె. "నన్ను వరింపుము. లేనిచో నీవు చనెడు చోటులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయుదును. దాన నీకు నపకీర్తి. కాన నాపయిం గూర్చి కరుణలేకయున్నను, భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేనైన నాకుఁ బత్నివగుము" అయ్యో! వానియార్తి యెట్టిది! తనకుఁ బరమార్థము ఆస్త్రీ. ఆమెను నొప్పింపఁడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇఁక లోకమంతయు హింసించి, యాహింస మానుటకై యామె యంగీకరించినను జాలుననుచున్నాఁడు. ఆహా! కాఠిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవిగదా! మఱియు నీ కాఠిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహ మాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న ఱాయగును. ఱాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంబడించు నా యసురను మణికంధరునిచేతఁ జంపించి, పిమ్మట నామణికంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుఁడై జనింప తన పూర్వవృత్తంబు వివరించి గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాసురుని తరువాతి గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరమును వ్యర్థమునైన శుష్కజీవితము! నిష్కళంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్రీశాలీనుల విచిత్రకథ

సుగాత్రి శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణునికూఁతురు. దాని వరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లుటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి సరిపడవు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలువుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపునంది పోవుమాడ్కి, నేతులంకారములు లేకయుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘులఘులలు, ఘుమఘుమలు మీరయవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకింటికి రాఁగా, ఇదేమి కొఱవిదయ్యమో, గజ్జలపిశాచమోయని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆభార్యకాపురుషుని తిక్క తెలియదు. శాకుంతలములోని

మ. "నలినం బెంతయు నాచు చుట్టినను విన్నాణంబె చూపున్, గడుం
మలినంబయ్యును, మచ్చ చంద్రునకు సౌందర్యంబె కావించు, వ
ల్కలముం గట్టియు నీ లతాంగి గడుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మం
జులమౌ రూపు నలంకరింపనిది యెచ్చో నేదియుం గల్గునే!" *

* ఈపద్యము, రచించినవారు మామక మిత్రులగు రా. అనంతకృష్ణశర్మగారు.

అను పద్యముయొక్క స్వారస్యము నీ సుగాత్రియెఱుఁగునంతటి ప్రౌఢయై యుండినయెడ, కొందఱు రసికులకు సహజ సౌందర్యమువలె మనోహర మగురచనయొద్దియు లేదనియు, దివ్యసుందర విగ్రహముగు తరుణికి సామాన్యపు గడుసుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒకవిశేషమైన చెలువ మనియుఁ నామెకుఁదెలిసియుండును. వ్రేపల్లెలోని గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగె వస్త్రములు, నవరత్నఖచిత భూషణములును లేనివారు. నలుపైన పట్టుఁగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిపాట్లులేక యుద్యాన వనములలో చివురాకు మెత్తలమీఁదఁ బొరలాడుచుండు రాచకన్నెల వలెఁగాక, వెన్నలఁదీయుట, ఆలఁగాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱ వేర్చుట మొదలగు శ్రమములచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహముల నారోగ్యముగను, మనసులఁ గపటము కాఠిన్యములేని విశుద్ధములుగను నుంచికొని యుండెడివారు. అట్లయ్యును ప్రబంధ నాయికలకన్న నెన్ని మోహమదుంగులు వారు ప్రీతికరలనుట భాగవతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా!* శాలీనుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు! తనభార్య కృత్రిమములగు తళుకు బెళుకు లను వదలి గొల్లభామరీతి నున్నఁగాని దగ్గఱఁ జేర్చనని సంకల్పించి కొన్నాఁడేమో!

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్దిదిద్ది కూఁతును రెండు మూఁడు నాళ్ళట్లయసిపెను. వృథాప్రయాస! "వట్టిరాకపోక లొనర్చె వానినతియు". పెండ్లికూఁతు రూరకయుండినను జెలికత్తె లూరకుందురా? జీతములకుఁ బ్రతిఫలముగా బోధనలుచేయునిచోఁ గృతఘ్నతయని రేమో! "ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి."

* మన నాటకములలో వీరిని రాజస్త్రీలవలె చిత్రించి యుండుట రసభంగము.

ఆ. "పాలతి! యాలిమగని పోఁడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్ప గానరాదు
మీ తెలుంగుచూడ మేళ్ళలు దంపతు
లిరువురును వివేక లేమిచెప్ప?"

(క శా. ఆ. ౪, ప. ౬౫)

క. కాంతుఁడుచితజ్ఞుఁడైనను
కాంతకు సిగ్గువడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా!
కాంతుఁడు సిబ్బితి కాఁడై
కాంతయు నల్లిననెట్లు కాపురమింకన్. ౩౬

ఆ. నలినవదన! యెన్ని నాళ్లైనఁ జిన్ని కూఁ
తురు గావు నీవు తొడఁగి పలికిఁ
దగినసేవఁజేయ కగునె యూరకయుండ
నాతఁడేమియు ననఁడనుచునిట్లు. ౩౭

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు
మగువకు నొప్పగునె యిట్లు మానవుబిగి గ
ట్టిగఁ దాల్పఁ దనంతనయూ
డిగ మిటునటునేయ నతని డెందము కరఁగున్. ౩౮

క. గారామునఁ దోడ్తోడన
రారమ్మనఁ దనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ
ర్పూరంబుతోడి బాగా
లీరాదోయాకు మడచి యీరాదో! చెలీ! ౩౯

క. వెంగలివిగాక నీవా
యంగన భోగములపంట యామని యగు నీ
బంగారువంటి ప్రాయము
సంగతియే యకట! రిత్తశయ్యకు నొసఁగన్. ౪౦

క. యౌవనము గలిగినప్పుడ
పూవుంబోఁడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా
కావిభవములకుఁ గొఱయే
యౌవనజాతాక్షి ప్రాయముడిగిన వెనుకన్. ౪౧

క. "అనవిని యీ పెదమాటల
నను నేటికిఁ జంపెదరు విసక్క సైపవునా
కని సిగ్గునఁ బలుకుచు నాఁ
డోనరిచి చూచెను దదీయ యుక్తుల తెలఁగుక్క" ౭౨

ఈసంభాషణ యతిమాధుర్యము. అశ్లీలవాక్యములు లేవు. జాతీయములు. లోకోక్తులు వీఁచే సువాసితము. చెలికత్తెలిట్లు గరువముగాఁ బలుకుట కావ్యములలో నరిది. కడపటిపద్య మత్యద్భుతము. ముగుదకన్నెయొక్క బయటి సిగ్గును, లోపలియాశను సొగసుగఁ జూపుచున్నయది!

ఈ నూతన చికిత్సలు ఫలమీయక పోయెను. పాపము! సుగాత్రి యేమిచేయును? రాజకుమారిగా నుండినచోఁ జందనాదులఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ బాన్పుపై హాయిగా మూర్ఛపోయి యుండును! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమును పథ్యము దప్పక సేవించి ప్రకటింపవలయునన్న సుద్యానవన ముండవలెను. శీతలోపచారములకు సేవకురాండ్రుండవలయును. సరస్సులుండవలయును. మఱియు పచ్చకర్పూరము, పునుగు, జవ్వాది, అరఁటిబొందెలు, చందనము మొదలగు సంభారములు లేనిది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహనచేయనగునా! అట్టి సీటులు ధనికులకేగాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. ప్రబంధములలోని మోహముమాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనేగాని యింకెక్కడను రతి మన్మథులు వాసము చేయరని చెప్పవచ్చును! సుగాత్రికీ దిగఁదీపులెవ్వియుఁ బట్టలేదు.

"నాకును మంగళసూత్రంబీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు వేఱొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడు నేమఱకయ తాల్చుచుఁ దన తల్లి యెమ్మియు నతని నిట్టిట్టాడకుండం బ్రార్థించుచుండె"

(క. శా. ఆ ౪. ప. ౩౩)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి! తన యింటి కారము లాయనకు నాయురభివృద్ధికరము లనుట పిచ్చియైనను మేలు చేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యౌార్యము, వినయమును, సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతుష్టియుశృంగారభావములు గావా? పతిపైఁగల ప్రీతిని సూచింపవా? అత్తగారికిమాత్ర మున శాంతము గుదురదాయె! మనుమఁడు గలుగకున్నఁ దనకు మోక్షము గలుగదనియేమో! ఈ దౌర్భాగ్యపుటల్లుఁడు తోఁటలోనైనఁ గృషి చేసి ప్రయోజకుఁడు గానీ యని యాతనిని బూఁదోఁటలో మాలిపనికి నియోగించెను! శాలీనుఁడు సత్యగుణుఁడు. చెప్పినదంతయుఁజేసి రచ్చ లేక యుందమనెడువాఁడు మరియు, ఇల్లటపల్లుఁడు. అట్టి యల్లురకు మర్యాదలెక్కువ యుండునా? ఒక్కఁడే దినముఁ జెందక నిత్యము తోఁట పనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రి—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభుండు
తనువు బడలఁగ బూఁదోఁట పనులు సేయుఁ
జూడనోర్వక తాను నచ్చోటికరిగి
తోడుపడియెడ నని చూచు ప్రీతి నుడుగు.

(క శా. అ. ౪. ప. ౭౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు సహా యముగఁ దానును దోఁటపనులను జేయు

ఉ. "... ... ...
... ... ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ ప్రియుఁడున్న వనంబులోనికిన్

(ప. ౯౪)

క. చనియాతఁడు దా సలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్
దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు
గున నిడి పిరిసుట్టుసుట్టికొనిన వలువతోన్. ౯౫

సీ. తోరంపుజనుదోయి త్రుళ్ళింతలనిడంగఁ
దగుచోళ్లు గుద్దంటఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి
వ్రేఁగైనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
వడినిట్టునట్టును నడిచి నడిచి
యడుసుతుంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
మళ్ళకు మడవలఁ మార్చి మార్చి
నడుము లేఁదీవియ నకనకల్గుడువనిం
పునఁదగు పోఁపులు మోసి మోసి
చిఱుచెమటచేర్పు వింతశోభ్మొలుఁగుతోడఁ
గోమరు మేనొప్ప సారెకుఁ గొప్పవదల
నేమిటికినైనఁ దా మున్న యేగి రేగి
యెల్లపనుల నొనర్చె నింపెసక మెసఁగ. ౯౭

ఇన్నాళ్ళుఁ గరగని యాతని మనసు ఈనవ్య మోహన మూర్తిచే జయింపబడెను !

చ. ... ... ఆనా
బడలిక చూడలే కిడుమపాట్లకుఁజొచ్చి నలంగితంచు నా
క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటఁగూర్చెన త్తఱిన్.

(ప. ౯౯.)

పశుప్రాయ మగుశృంగారమునకన్న నిది యెంతమేలు ? చూచి చూడకమును పే కామినుఁగవయ నుంకించుట లోలత్వము. నీచము ! ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆమె తన సహాయమునకై స్వాయముగా వచ్చినందుకు మెప్పు? బడలినందుకుఁ గనికరము. గొప్పబుద్ధిఁ జూపినందుల కుదారవర్తనయను గౌరవము. ఇట్టి స్నేహము మర్యాద. వీనికనుకూలములైన భావములతోఁ గలిసిన శృంగారము చూపఁబడి యున్నది. ఇది శ్రేష్ఠము. సాత్త్వికము. శాశ్వతము. పెఱయవి యంగరాగములు. తుచ్ఛములు. చంచలములు. మనసుతోఁగలసినట్లు

కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనలోసంతగా లేమిగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలా లలితంబు.

తన మనోరథము ఫలించినందుకుఁ గారణ మాపెకుఁ దెలియ దయ్యె. ఎట్లు దెలియును! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీలించినఁ గాని కారణమునేర్పఱుచుట దుర్లభము. ఒక్కనాఁటి యనుభవముచే నిర్ధారణ చేయునశక్యము. అట్లగుట నాఁటిరాత్రి సుగాత్రి సంతోషముతో "నెప్పటికంటె మిగుల నలంకరించి" కొని కేళికాభవనమునకు రాఁగా "తోఁటపనులు, సేయుమూర్తి మదిన్ హత్తి పాయకునికి" శాలీనుఁడు ఆప్రచండవేషముఁ జూచినదైనఁ జూడక యేదో ధ్యానమున మౌనియై కదలకయుండఁ జూచి, భార్య శోకాశ్చర్య నిమగ్నయై వేచి వేచి విసిగి,

ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడవచ్చట నమ్మెయి నుండి సాహసో
ద్వేలతనంతఁ జేర కడుఁద్రిమ్మటచే శ్రమ మొంది నాథుగాఁ
బోలునుబోదునా నిదురఁ బోయెదరే యని కప్పురంపుఁదాం
బూలముదావి భుగ్గురని ముంచుకొనం జెవిదండఁ బల్కఁగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డేకోర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతో
లోకము వారలు పతికడ
కేకోర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలసెన్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
పోనిమ్మా పాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని కోర్కులఁ
బూనిక నడిగితిరి లోక పూజిత నైతిన్.

మ. అకటా ! యేమని దూఱుదాన మిము నాథా వేఁగుజామయ్యెఁ బొం
దిక గాఁ బాదములొత్తరమ్మనుట గానీ, యొంటి యేకాంగదా
నికటశ్రోణికి నేగుదెమ్మనుట గానీ కొంత నెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయ కానీ లేద యొక్కింతయున్.

ఉ. నేఁ దలతోఁటలోనపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోఁడిమిరేమి పాకమునఁ బొందెనో ! మీకృపయట్లు గాంచిపెన్
వాఁడిదనర్చు నాచనువునన్ మిము నెమ్మోయినంటేఁగాని, యే
నాఁడును బుణ్యసాధ్వికి గణింపఁదగాదని యే నెఱుఁగుదున్.
(క శా. అ. ౪. ప. ౧౦౯–౧౧౩)

తే. అంతఁ దొలునాఁటియట్ల యత్యాదరమునఁ
బోయి పూఁదోఁట పనులెల్లఁ జేయుచుఁ బతి
మన్ననలు గాంచి యెంచెఁ దన్మతికిఁ బట్టి
సొంపులేగాని భూషణాలింపు గామి. (క శా. అ. ౪. ప. ౧౨౩)

ఇట్లాతని మనోవృత్తిం గాంచి తగురీతి నాఁడు మొదలు వర్తించుచున్నదై యెల్ల సుఖంబులం గాంచి పరమసాధ్వీలలామమన నానుగాత్రి ప్రసిద్ధి వడసెను !

ఏకాంత గోష్ఠి వర్ణించునపుడును కవి యెంతనాణెముతోఁ బ్రాయుచున్నాఁడో చూడుఁడు! ఇది సభ్యమైన వర్ణన. దీనిఁ జదువఁ దలవంచుకొను నవసర మెవ్వారికి నుండదు. మనవారనేకులు శృంగారమునకు శుచిత్వమునకును బరస్పర శత్రుత్వ మాపాదించిరి. ఇది సత్యమునకు స్వభావమునకు రెంటింటికిఁ దప్పిన యూహ, గొప్పవారి ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగప్రాయుల శృంగారములు వికారములు తుచ్ఛములు;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముం బట్టి వ్రాచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము * వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయము పొస, ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసినట్లు వర్ణించుట.

* ఈఘట్టమునను ఒకలోపము. వానకురియుచుండగా మగనితో సమముగ దానును క్లేశముల ననుభవింపవలెనను సుగాత్రియొక్క కోరిక వ్యర్థముగ నాచినకులవారు తడియలేదట. తడిసిన నొండొరు లింకను చల్లగా నుండి యుండరా !

ప్రకృతివర్ణనా విధములు

ప్రబంధకవులు వర్ణించిన జాడవేఱు. వృక్షములు కొండలు లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచమంతయు నుత్ప్రేక్షకు సామగ్రి. అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగార క్రీడగాను ఉత్ప్రేక్షించుటకు. వసుచరిత్రములోని యుద్యానవనము గూర్చిన ప్రశంసలిందుకు, ప్రమాణములు :

చ. " ఒనరహిమాంబుకుంతలములూడ్చి తెమల్చిన పత్రభంగముల్
సన నసియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిఁగప్పు నూ
తనిలతికాలతాంగుల సుదారగతిం జలివాపి నెయ్యపుం
బెనఁకువనేర్పి దక్షిణసమీరణుఁడొయ్యనఁ దావులంటుచున్. "

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౨౪)

చ. " జనపతిదారసిల్లనొక సంపఁగి తావులకొమ్మ రాగవ
ద్ఘన సుమనోభిరామయయి కాఁకవహింపఁగఁబోలు! కానిచో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపశింజినీ
జనితకఠోరఝుంకృతిని సైపఁకయున్నె పరాగపాండుతై. "

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౩౬)

ఈయుత్ప్రేక్షల నుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు సకృత్తుగ సహజోపములు. బహుళముగ శ్లేష. ఏవస్తువులలోనైన స్త్రీలు లీనలు. దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము! ప్రబంధ ప్రపంచము స్త్రీమయము. ఆఁడుమళయాళము. చెట్లు, చేమలు, పక్షులు, సరస్సులు, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుండియు నుత్ప్రేక్షయను పుటము వేసి శృంగార భస్మముఁజేయవచ్చును! ప్రభావతి మంచి దుక్కిసాగినపొలము' అనిసూరన వర్ణించియుండుట జ్ఞప్తియున్నదా ? సూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణములున్నవి. కాని, పాండిత్యమును బోఁద్రోచి భావముమీఁద దృష్టియుంచి వ్రాయుస్థలముల నీదోషము

పొంతఁబోఁడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపఁబడును.

దుష్టములగు నుత్ప్రేక్షలు ప్రాచీనకవులయందుఁ గాన రావు. పెద్దనాదులయందును అంతగానుండవు. ఈయుక్తికవిత్వమునకు మార్గదర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైనవాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతని వలె నింకెవరును జేయలేరు. చేయుంబోరు. వసుచరిత్రకు ననంతరము బయలు వెడలిన కావ్యములలో నీ చిత్రములు మెండు. పదములలో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భావములలో విపరీతోత్ప్రేక్షలను నర్వాకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ బూర్వము వెఱ్ఱివెఱ్ఱి యుత్ప్రేక్షలు దక్కువగనుంటకు, తదనంతరము మితిమీరియుండుటకును గారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహాయము లేనిది సహజోపమల సమర్థింపనగుఁగాని, పిచ్చియుత్ప్రేక్షల సమర్థింపనసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తరువాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్రియు. భావవైపరీత్యమును సమన్వితములు. వీని వేంద్రముచేఁ గవిత్వములోని రస మంతయు నెండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీమయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగారమునకు నుపకరణమను నూహ. ఈయూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెదలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మనకేమాత్రముఁ బ్రీతియుండదు. అతిచే జనించు రసము రోఁత, అపరూపముగానిది యల్పమూల్యము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టువడవలయు నన్న నాఁడుమళయాళములో నొక దినమున్నఁజాలు. పదాఱువేలుం జిల్లర కాంతామణులు మునుఁదఁజేర్చినవాఁడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్యబ్రహ్మచారియనఁ బ్రశస్తుఁడయ్యె! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జి

తేంద్రియు లోరులుండరు! సర్వవ్యాపిగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి యంతగాఁ బోదనుటకు నా భగవంతుడే సాక్షి! అరుదైన కొలఁది గిరాకి హెచ్చునను న్యాయమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి వారి చిత్రకవిత్వముకన్న మించిన చిత్రము!

భారతమందలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతకవులు ప్రకృతివర్ణన మెంతయు మనోహరముగఁ జేసి యున్నారు. తఱుచుగ నుపమానములైన వాడరు. వస్తువు సుందరముగానున్న దానిని నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించినట్లు వర్ణించిన ప్రత్యక్షానందమీయదా? పోలిక లేల? ఉత్ప్రేక్ష లేల? నురుగులు గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరము మీఁద గొట్టుకాడు సముద్రము తనంతట గంభీరముగా నా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన మానందించుట యుత్ప్రేక్షతో నా? దానియందు మాపు మాత్తి యిటునటుఁ దిరుగకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్షలతోఁ గలసిన స్వభావ వర్ణనములున్నవి గాని, యవి స్వచ్ఛందముగ నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సొగసుగ వనములగుండా దారిచేసికొని పాఱునదిని స్త్రీకిం బోల్చుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలంకారమగుట నైజమునవచ్చును. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగు క్రియ యొకటున్నది. ఏదన నదియందలి ప్రత్యవయవమునకును స్త్రీయవయవ మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగాంగములకుఁ దోడు పోయిన భాగములు నది యందున్నవనిగాని చూపుట. ప్రత్యవయవ సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగు వానిచేఁ గూర్పఁబడు సంబంధము మంచిది. ప్రత్యంగక్రమమునకుం బోయినఁ గుయుక్తులు దప్పవు. ఆకారము సమష్టి నే భావము నుప్పతిల్లఁజేయునో, దాని నారసి,

ప్రముఖములైన సాదృశ్యములున్న వానిని సూచించి విరమించుట బాగు. దీనిచేఁ జదువరులకును లాభము. ఎట్లన. కవి చూపించిన పోఁబడింబట్టి యింకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పఱచుకొనుటకు నవకాశముండుటచే బుద్ధికిఁ బనులును దానఁ జోఱవయుఁ గలుగును. ప్రతిపదటీకగా బాకీ యేమాత్రము లేక యంతయు విశదపఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు వీలుండదు. కానఁ గొంతవఱకి మాంద్యము వియుగును జనించును. పూర్ణోపమలకన్న లుప్తోపమలు రసవత్తరములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంకొకవిధమైన యపభ్రంశము నాశ్రయించినట్లు తోఁచెడిని. వేదన, వనవర్ణనము మొదలగునవి చేయునపుడు పదాడంబరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్ల పేర్లన్నియుఁ బ్రయోగించుట. దృష్టాంతము.

ఉ. "అందఁదమాలమాలవకుళార్జుననింబ కదంబపాటలీ
చందననారికేళఘనసార శిరీషలవంగలుంగ మా
కందకుచందనక్రముక కాంచన బిల్వకపిత్థమల్లికా
కుంద మధూకమంజులనికుంజములందనరారి వెండియుఁ,"
(భాగ. తృ. స్క-౦.)

వ. అది మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ భల్లాత కామ్రాతక సరళ పనసబదరీ వకుళవంజుళవటకుటజ కుందకురవక కురంటకకోవిదార ఖర్జూరనారికేళసిందువార చందనపిచుమందమందార జంబూజంబీర మాధవీమధూక తాల తక్కోలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాళు బిల్వామలకక్రముక కదంబ కరవీర కదళీకపిత్థ కాంచన కందరాళ శిరీష శింశపాశోకపలాశ నాగ పున్నాగ చంపక శతపత్ర మరువక మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ సౌభాగ్య సంపదంకురితపల్లవితకుసుమితఫలితలలితవిటపవిటపివీరున్నివహాలంకృతంబును. ... ... ఇత్యాది
(భాగవతము. అ. స్కం.)

వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లూరక వృక్షనామములఁ జేర్చికొన్న నేమియుండదు ? ఆ చెట్లయొక్క గుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుకపఱుచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న సమరమునకు గవివర్ణనమునకును భేదముండునా ? అరఁటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన వినువారికది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసుముందఱ ప్రతిమవలె వస్తువు గన్పట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ జేర్చికొనినఁగాదు. విశేషాంశముల, జూపవలయు. నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్నమాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ జేర్చుచుఁ బోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచు వచ్చును. ఎట్లన. చింపిరిబట్టలవాఁడు. తలవిరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు, ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గంట. అనునప్పటికి దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించినవాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూర్చిన, నేదోయొక దాసరిగాక, నిష్కృష్టమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందువచ్చి ఘోషించును. అట్లే యరఁటి చెట్టు గూర్చియు, అరఁటిచెట్టన్న మాత్రాన నేయరఁటి చెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలసియున్నది. సూర్యకిరణములు సోఁకి లోనదూరక యిటుదిరిగి పోవునంతస్నిగ్ధము, వెడల్పైన యాకులున్నవి. ఘనమైన రొంబముచే వంగిన తలగలది. ఈ రీతిఁ జిల్లర చిల్లరసంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని యాకారము రంగులుదీఱి యేదేనొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లుగాక పేరుల జాబితా యెదుట నుంచిన, మనమేమి వర్తకులమా దానియెడ నాదరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకారులపని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమ

ములలో నొండు. ఇది చేయుంజాలని వాఁడు పండితుఁడుగావచ్చునే గాని కవిగానేరఁడు. తన మనసులో నేదేనొక యాకృతిని చక్కఁగ నేర్పఱచి పదములమూలముగ దానిని రసికులకు వ్యక్తపఱిచిన నదియ కవిత్వము. నదిని వర్ణించిన నన్ని నదులకుం జెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు. మఱి యే దేనొక్క తెలుంగునది దోఁపవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతిమూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈతత్త్వము నేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధకవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈపద్ధతి నేమాత్రముఁ దెలియనివారు. వీరినాయికలు పరస్పర ప్రతిబింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, ఏదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు నుత్కృష్టములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆవర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుఁడు విస్పష్టమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలఁడా యని వితర్కించుట. బమ్మెర పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏకరూపములు, ఏక రూపములనుటయుఁదప్పు. ఏకనామము లన్న నింకను సత్యము! ఏలన నిఘంటువులలోని పేర్లన్నవిగాని, యట్టియ్యో వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుఁగా వర్ణించుట యెంతతప్పో వనాదులనైతము 'సర్వలక్షణసంపన్న' ములఁగా వర్ణించుట యంత తప్పు. పోతనయొక్క చెట్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు! భూసారాది తారతమ్యములచేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యింకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు. ఒక

నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయికానాయకులు వచ్చునదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫలభరితములు గావు. వనములు, తోఁటలు మొదలగునవి చూచినవారందఱకు నిది తెల్లంబు. కవులకు గాదు. పాపము! వారేమి చూచిరి? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులలో పాత్రవర్ణనమునఁ గనంబడు దోషము లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. దేనినిగాని తాము భావించి నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిగా వర్ణింపరు. సర్వసామాన్య గుణంబులఁ జేర్చి-నియాకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్లు, కన్నది కన్నట్లుగాక చదివి నది చదివినట్లుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము!

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనము సేయు రీతి

భారత కవులలో నీదోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని జాబితాలు మృగ్యములు. అమ్మహనీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని యుదాహరణముల నుడివెద:

నిరలంకారములు.

మానిని. "ఏచినదర్చితలిర్చినక్రోవుల నిమ్మగుతావుల జొంపములం
బూచిన మంచియశోకములన్ సురపొన్నలఁ జొన్నల గేదఁగులన్
గాచిబెడంగుగఁ బండిన యాసహకారములం గదళీతతులం
జూచుచు వీనులకింపెసఁగన్ వినుచుం శుకకోకిల సుస్వరముల్.

కవిరాజ విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్ధృత సౌరభధూమలతాతతులం
బెనగిన మ్రాఁకుల కొమ్మలమీఁద నపేతలతాంతములైనను బా
యనిమధుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుఁడంత నెఱింగెఁ దపో
వనమిది యల్లదె దివ్యమునీంద్ర నివాసము డానగునంచు వెసన్."
(భా. ఆ. ప. ౫. ర. ప. ౨౦,౨౧.)

లయగ్రాహి.

కమ్రనిలతాంతముల కుమ్మొనసి వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము లెసఁగం జాతమ్ములలసత్కిసలయమ్ముల సుగంధిముకుళమ్ములను నానుచు ముదమ్మొనరవాచాలమ్ములగు కోకిల కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్మగుచు విన్చెననిశమ్ము సుమనోభారమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గించుకవనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందనతమాలతరులందు నగరుద్రుమములందుఁ గదళీవనములందు లవలీమాకందతరుషండములయందు ననిమీలదరవిందసరసీవనములందు వనరాజీసందళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుందనువు సౌరభమునొంద జనచిత్తానందముగ బ్రోషితుల డెందములలందురఁగ మందమలయానిల సుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౫. ప. ౧౩౮, ౧౩౯.)

ఉ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ కరకాతతు లొప్పఁ దటిల్లతాళివి
స్ఫురితముగాఁ బ్రపూర్ణజలపూరము తద్గిరికుంజభూరిని
ర్ఝరతటినీతటీ నికటసాలచయంబు విమూలితంబుగన్.

(భా. అర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౪.)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుపత్రతతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁ జూచి కడువిస్మితులై.

(భా. అర. ఆ. ౩. ప. ౩౦౮.)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రపూర్ణ మిదిగో! పద్మాకరంబంచుఁద
త్కమలామోద సుగంధమారుతము వీఁకన్ మున్నె తెంగించెన
న్రమణంబిల్చె సరోవరంబనిలజాన్ రాజీవ రాజీవస
త్సమదాళి వ్రజచక్రవాక బకహంస క్రౌంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౫. ప. ౧౪౨.)

సీ. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల
నాడెడు నది వోలె, నతులవేగ
వాతవిధూతమై వఱలెడునది వోలెఁ
బర్వతకందరోత్పాటిత తతుల
దొడరెడు నదివోలె ధ్రువ ఫేనవితతుల
నగియెడునదివోలె, నాగనక్ర
మకరకులక్షుభ్యమాణమై తద్బాధ
కోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ
నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు
.... (భా. అర. ఆ. ౩. ప. ౩౯)

సీ..............................
సురనదిధరణీతలంబున కరుగుదెంచి
కలహంసగతియు నిర్మల ఫేనహాసంబు
నాక్షీర్ణమీన విలోకనములు
నాలోలపవనవాచాలితకల్లోల
రసిక మృదూక్తులు నెసఁగుచుండఁ
బ్రీతితో భగీరథుఁడను దూతచేత
నీతయ్యె మహాముని పరిపీతరిక్త
మగు సరిత్పతిఁగూడి యా సగరజులకు
హితముగా దానినించె నాతతజలముల.

(భా. అర. ఆ. ౩. ప. ౯౩)

క. నానావర్ణశిలా విహ
గానేక మృగాభిరామమై భూనారీ
నానాభరణ విభూషిత
పీనోన్నతకుచముఁబోలె వెలిఁగెడు దానిన్

క. లలితాచ్ఛస్ఫటిక శిలా
తలములపైఁబాఱు విమలతర నిర్ఝరిణీ
జలపూరముల నుదారో
జ్జ్వలదురు హారాలి నుజ్జ్వలంబగు దానిన్.

(భా. అర. ఆ. ౩. ప. ౧౯౨, ౧౯౩)

మిశ్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు
తరదవదాహమున శోషితములైన వనాం
తరతరుతతి కాప్యాయన
కరమై వర్షాగమంబు గడు బెడఁగయ్యెన్.

తే. విశద శారదాంబుద పరివేష్టనమునఁ
బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబమో యనంగ
వికచ కాశవనీ పరివేష్టనమున
నతిశయిల్లె నిర్మల కమలాకరములు.

ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెసఁగంగ శరత్సమాగమం
బాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షిమండలో
పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ
జ్జాసనశోభితం బగుచు నబ్జజయానముతో సమానమై.

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధి బంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగ పాండురుచిపూరములం బరపూరితంబులై.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమల వైభవజృంభణ ముల్లసిల్లను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రత నిస్వనముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁజూడఁగన్.

శా. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం దాల్చి గ
ర్జానిర్ఘోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్ఛాదించి ప్రావృట్పయో
దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గె నాఁ
గా నొప్పారె మదోత్కట ద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్.

క. కలనీలకంఠ కోలా
హల లీలలు సెందె రాజహంసకులములన్
దిలకించె సప్తపర్ణా
వలి వికళితకుసుమకుటజవాటికల గడన్.

మ. అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచుళికాహంకార నిశ్శేష శో
షితపాథోధిపయస్కుఁడైన ముని దోఁచెం బుణ్యతేజోమయా
కృతి నయ్యామ్యదిగంతవీథి, బ్రకట క్రీడాకళాగర్వ గ
ర్జిత మండూక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచార్యుఁడై *

నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటి వ్రాసిన,

శా, "ప్రాతఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ లసన్మౌక్తికో
పేతాగారములట్లు చెల్వెసఁగు తద్బిందుచ్ఛటాజాతవి
ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురత్నోద్దీర్ణ గేహంబులై
లూతాకల్పితతంతుసద్మములు వొల్చుం జూడఁ జిత్రంబులై."

అను పద్య మత్యద్భుతము!

ఉత్ప్రేక్ష

భాస్కరరామాయణమున సీతాపహరణ ఘట్టమున స్థావర జంగమ మయమైన ప్రపంచమంతయు నాయమ్మకై యాక్రోశించెనని యెంత యుదాత్తరేఖగా నుత్ప్రేక్షింపఁ బడినదో చూడుఁడు.

తే. ఓలి శృంగంబు లెత్తి నక్కేలు గాఁగ
నిర్ఝరంబుల పెనుబ్రోఁత నిగిడి బెరయ
గిరుల జనకరాజాత్మజ పరిభవంబు
జగము లెఱుఁగ నాక్రోశించు పగిది దోఁచె.

(భాస్క. అర. ద్వితీ. ప. ౧౩౧)

సీత! పరమపావనమూర్తి! శ్రీరాముని భార్య, దౌష్ట్యమున నామెను బలాత్కరించి కొనిపోయినవాఁడు సర్వలోకాధీశుఁడగు రావణుఁడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైన దీ యాగడము. ఇట్టి జగత్ప్రధాన సందర్భంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని సుఖ

* ఆ. భా. 4. 141—146

దుఃఖాది వికారములం దాల్చిన స్థితి నీక్షించుట నసమంజసముగాని, చీమకు దోమకు వాసియైన నాయికానాయకుల పాటులంగూర్చి లక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంభీర్యమునకు గొఱత. వస్తువుల కొలందులు గణింపక వర్ణించిన నుంగుబాట్లగును. ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచనవిహీనవర్ణన మొక్కటి. ఏ కుగ్రామములంగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంగాని, వీర కావ్యముల ధోరణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు మిన్ను ముట్టునంట! భర్మ హర్మ్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూటిపోవునంట! ఇక రాజుగారో యాపురికిం దగినవారు! పంచపాండవులు, దాశరథులు అందఱును గరంగించి బ్రహ్మపోతంబోయగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు! కానిండు! ఈబలపరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడంగూర్చినంగదా యాగుణములు సార్థకములగుట. అట్టి కథాకల్పనాశక్తియో సున్న! మహాకవుల యూహలలోం గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచిపెట్టుటలో లాభములేదు. కైకొన్న నన్నియుం గొనవలయు, లేదా, పూర్ణముగా వదలి తన నైజముకొలంది వ్రాయవలెను. లేనిచో పరస్పరాసంగతి బాధచే సంకర్షశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసములో నిది ద్వితీయమునకుం బరివర్తించినను లోపముగాం దోపదు. మఱి బొత్తిగాం దీసివేసినను, ఇక్కడ నేనియో యుండవలయునను సంకోచము గల్గదు. అప్రస్తుతములనుటకు నీకారణములుచాలవా?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనుసరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో సమ్మేళించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసముయొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున

నవ్వలి మొగంబుగాఁ గూరలినందున, నామె ముఖచంద్రమండలము ఆ కాసారములోని మణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు దానినిం జూచుచున్నన నానందింతమని కొంతసేపటేయుండి, యెంత కును బ్రియురాలి కోపముదీఱనందున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు రాచిల్కతో "చెలువయుబునుపోదు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా" యనుటయు "......నోదేవ మీకు చెప్పెదరేని వినియెదనని" యాశుకంబు విన్నవింప, విభుని గూతంబును అప్పుడుజరిగిన శృంగార లీలలఁ నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా శ్లేషచేసి వినరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన, కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుఁడు, (ముఖ చంద్రుడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యెఱ్ఱని మణి శలాకను(మోవిని) విల్లును(కనుబొమలును) బాణములును (చూపులు) బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే నామెంగదియుట మొదలైన రాగంపు జెయ్వులెల్లఁ బ్రకటించుడు కోపాదోషమయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యుల్లాసంబుగా, చిట్లింపబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరసివచ్చు చిరునవ్వులతోను ఆచిలుకంజూచి "యాకళాపూర్ణుఁడు మఱి యేమియయ్యె నతని తలి దండ్రులెవ్వరు, అడుగుము "అనవుడు, చిలుకయు నట్లడుగ బ్రహ్మ దేవుండింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు! అతనికిఁ దండ్రి సుముఖాసత్తి. తల్లి మణిస్తంభము (స్తంభశబ్దము పుంలింగమగుటక నందు (ప్రతిబింబితంబనుట) అట్లనునరికి.

సీ. ... ...

వాణిహాసముతో గ్రక్కునఁ గ్రమ్మతి కాఁగలించి
యంతలోననయాకారయెన్ని తబ్బిబ్బులు
తద్దరిల్లకుఁడంచు ధవుని వీఁపు

చదివి యెట్టెట్టులా? జనని మొగిని
యును జనకుఁడాఁడు వాఁడు నాయనుచు మఱియు
మిగుల నవ్వుచుఁ జెప్పఁడా మీఁద ప్రాణ
రమణ! మఱియేమియయ్యె నా రాజసుతుఁడు.

(కళా. ఆ. ౫. ప. ౨౮)

పాలయులుక నగవులు విరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహ క్రీడలు నడవఁగా, నిదేమి, యూలకుండరని కోపించుకొన్న సరస్వతీ దేవికి హృదయ ప్రమోదంబుగా నీ క్రొత్త సంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథ పెంచి చెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో "చాలుఁ జాలు మీకథ. ఇప్పటి మన వృత్తమంతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంతదూరము చెప్పెదరో యని యూరకుంటిఁగాని తొలినుండినాకుఁ దెలియదనుకొన్నారా ?" యని మాకథయందలి ప్రస్తుత వర్తమానమును మృదుమధురవచనముల వ్యాఖ్యానముఁజేసి చూపుచున్నది. ఐదవ యాశ్వాసములో నలువదియవదగు నీవచన మెల్లరుఁ జదువఁదగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రియట్టివాఁడు నన్నయభట్టు. అతని ప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయసూరి మాత్రము ఇంకొక విధమైన వచనశైలిని లక్ష్యమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుఁడై యున్నవాఁడు. ఈయిరువురి దానికన్నఁ దక్కువయని చెప్పఁదగినదయ్యును, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాదు. వాణీదేవి వ్యాఖ్యానము చక్కెర లొలుకునది !

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొకదానిఁ జేర్చినాఁడు. ఈరహస్యమును రంభతోఁ జెప్పినందున శారదాశాపంబుచే నీ చిలుక తొలుత కలభాషిణియై పుట్టి, పిమ్మట జన్మాంతరమున మధుర లాలసయై, భూలోకమున నిజనాథుని గళాపూర్ణుని గాథలు ప్రకటించి

నరులకు వరప్రాయంబగు ప్రతిఫలము ననుభవించి సుఖమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల సంభాషణలు చర్యలు పొగడ్తకు మీఱినవి. అతఁడు దనసతి నెన్నోవిధములఁ గేళీహేళనములఁ దేల్పఁగ, నీమెయు నవ్వునడంపజాలకున్నను కినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బరవశుల జేయునవి! వాగ్రమణీమణి యీ దుడుంగములిఁకఁ జాలింపుఁ, డని వేడికొనుచు,

సీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
కథయిదెతోన యిక్కడనబట్టె
నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
పృథివిపైఁ గలుగఁ జెప్పితిరి మీరు
తొలుతనెయ్యది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
యనఁగ నమ్మాల మెయ్యాదియో యనఁగ
వాఙ్ముఖప్రతిబింబ వర్ణనయనఁగ ని
ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లెననఁగ
వచ్చెనగుఁబోట్లు నాకమీవలన నాథ
నన్ను మన్నించియికనైనను దడవక
మీరలూరకయున్న నెవ్వారునంత
వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా. ఆ. ౫, ప. ౫౯.)

మ. అనుండుం బైపయి మాటగాక యిది యాహా యాత్మశృంగార శో
భన లీలారసమేరి కప్రియము నీపల్కుల్ మనోవర్తనం
బును నేకంబగునేని నాలుకతుదన్ మాకుంటి కొమ్మా విలా
సిని యేనమ్మెదనంచు బ్రహ్మనగిపించెన్ మేలుమాటల్ సతిన్ ౫౯

మ. ఘనయత్నంబుగ నవ్వడంచికొనుచుం గంజాక్షియున్ నాథ యే
మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదిసుఁడీయత్యంతముల్ నన్నికం
జెనయన్ రాకుఁడు చాలునవ్వులనివైచెన్ గాంతు మీఁదన్ నిజ
స్తనగుచ్ఛప్రతిమల్లహల్లకదళోద్యత్కందుకం బంతటన్. ౬౦

మ. అనయంబుం జలమొప్పఁగా మతియు నాయబ్జాసనుండట్లయా
డెను, మానుండిదియంచు వాణియును వేడ్కన్, జేరి తానొక్కచే
తన కంఠంబున గౌగిలించి యొక చేతన్ గడ్డముంబట్టి చె
క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్మొన యురఃకోణంబుతోఁ రాయఁగన్.

తరల. అతఁడు నేలపెనంగెదో జలజాక్షి పల్కెటులున్న నీ
కత ప్రకాశితమాట నీమదిఁ గాంక్షితంబయవశ్యమున్
క్షితిఁ బ్రసిద్ధము గాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీకస
మ్మతమె యట్లగునేని యేమహిమం బ్రసిద్ధతగల్గెడిన్. ౬౨

సీ. ... ...
నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?
నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు
పతుల యనురాగలీల లే పగిదినైన
వెలయఁ గోరియు దాఁచుటింతులగుణంబు. ౬౩

"అనినవిని భారతీదేవి యా వారిజాసనుం జూచి మీరలింత చలముఁగొని సమర్థింప నాకు నేఁగాదననేల ?" యని యూఱడిలినది.

కలభాషిణియొక్క మనోహర చరిత్రము

ఈ కథయందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమ కలభాషిణి. నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రకారుల శృంగార మనుదయ్యా మంతగా సోఁకనిది. జన్మమున వారకాంత. గుణములఁ బ్రబంధనాయికలగు కులస్త్రీలకన్న మేలైనది ! ఏకకాలంబున నిరువురియెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగా, కవి యీమెను గణికం జేసినఁ దప్పులేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించినాఁడో ? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును ఈమె నీచపాత్రము గాదు. మఱి మహోదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నప్పు

డప్పుడు నారదునకు వచ్చుచుండ నతనితోడ వచ్చు శిష్యుఁడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణసంపదకును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతిదోషంబుచేఁ గాఁబోలు నలకూబరుని రూపలావణ్యాది సౌభాగ్యంబులకు మెచ్చి తదాలోకనంబునం దనియక వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి యంతమగిడి యాతని తెఱం గెఱుంగంగోరి నారదుఁ జేరి ప్రార్థింపను, నమ్మునియు రంభకు వైరిని నొక్కర్తు నిల్పనెంచినవాఁడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతెఁ
భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె ? యో
ధవళాక్షి ! నీవ కానే
రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగినన్.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౫)

అని పల్కుచున్నాఁడు. హృదయపూర్ణమైన వలపు వినయము, అధైర్యము దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును. విజృంభింపదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ గాంచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ జూడుఁడు !

క. "... ... అంతటి రూప
శ్రీవైభవసతికిఁగాక సిద్ధించునె యా
దైవనియుక్తియు మాబోం
ట్లవిధమునఁ బొల్లుపడిన నిద్ధవివేకా!"

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౪౯)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరికయుం డుట నెఱింగినవాఁడు గావున, నీ నూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాంత

వలపెక్కుడ భస్మమగునోయని దానికిం బ్రతిక్రియ చేయుటకో యన, 'నాశిష్యుఁడు చేసిన దండకము చదువుమమ్మా! వినుము' అని యాపెచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు. అది యిట్లుండె. ఈ తరుణియు నారదుని మూలమున వాంఛితంబు సఫలంబౌనను నుద్దేశముచే నాతనికి శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుండును గానశిక్షానంతరమున నిజకళాపాండిత్యముం గూర్చి కృష్ణుని కాంతలు మఱుఁగున నేమనుకొనుచున్నారో వినరమ్మని యాజ్ఞాపించిన నలకూబరునిఁ దైవసము చేసికొను మంత్రమున కిదియ యవసరమని కలభాషిణియుఁ జన గుట్టుదోఁపనీక.

తే. ...   .

నేను మీదాననగుటమీ గాన కథలు
వడిన నవ్వేళఁ గొడవలు దడవరేమొ!

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪)

సీ. నాకపేక్షితమైన నాతిరూపు ధరింప
సామర్థ్యమబ్బిన నామగువల
సఖులరూపముఁ దాల్చి సముచితంబగు వేళఁ
జని వారి హృదయంబుఁ గనఁగవచ్చు

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪౪.)

...   .

అనగాఁ నారదుండును దాను రంభకిచ్చిన శాపమునకు నిది యనుకూలమని యూవరమునిచ్చెను. నలకూబరదర్శనము మొదలిది వఱకుఁ గడచిన కాలము నాలుగేండ్లు ఇది మఱవకుఁడు!

పిమ్మట నలకూబరచింతతోఁ బరితపించుచు నొకనాఁడు కాలయాపనార్థము వీణఁ జేఁగొని యుద్యానవనములో వాయించుచుండగా మణిస్తంభుండు గానాకర్ణనవ్యాజమున వచ్చుడు, నతని సహాయమున

కృతార్థతనొంద నెంచినవాఁడై, యాతఁడు నేఁబోయి వచ్చెదనని పల్కినఁ దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుఁగా విన్నవించినది.

తే. ... ...
...........మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య
దేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు
నేమి గాఁజేసి పోయెద వెఱుఁగఁ జెపుమ !

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౩)

క. ఈవేళన యాతనికడ
కేవిధమున నైనఁ జేర్పుటింతియ తక్కం
ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం
గావన్ క్షణభంగురములు గాఁతలతాల్మిల్.

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౨)

క్షణభంగురము లనుచున్నది యిన్నాళ్ళు గాచియుండియు ! ఇదియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిఱికిపట్టువంటి సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగు సంకటము. ఇంకను సిగ్గు నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనౌనా ? కావున నన్యములం దనాదరమై యేమనుచున్నది !

సీ. ఓ సిద్ధపురుష మీ కేసరణిని, గొని
చన్న నేమగుఁ దక్కు శంకగలదె
నీమహాత్త్వముఁ గానని జడాత్ము లేనున్న
నేమిక న్న మహాత్ము లించుకయును
వేఱొక్కగతిగ భావింపర మముబోంట్ల
సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప
నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

బలుపలుకులేల యింక నా చెలులు గిలుగు
నేగుదెంచి విఘ్న మొనర్తు రితమెఱుంగక
కావునం గొనిపొమ్ము శీఘ్రంబ నీదు
వెనుక నిడికొని నన్ను మద్విభుని కడకు.

(క. ఆ. 3. ప. ౭౧)

వీఁడు కపటసిద్ధుఁడు. ఈ చెలువంపురాశిని మృగేంద్రవాహనా శక్తికి బలియీయ నెంచినవాఁడు! "శుద్ధముగాఁగ నీ మనసు శోకము సర్వముఁ బుచ్చివైచెద" నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యాపెం బిలిచికొనిపోయి, యమ్మవారి గుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁబోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి మిక్కిలి ముసలిది. వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియతమను గాచుచును దోఁపఁ గల భామినిం జూచి యిట్లనియె.

క. ... ...
... ... లతాంగి యెచటనుండి చేరితివకటా!
కలుషపుఁ బావురఁ బిల్లని
జిలుకయుఁబలె సిద్ధుఁ డాత్మ సిద్ధిందనుచున్.

(క. ఆ. 3. ప. ౭౪.)

క. ఆ కలుషాత్ముఁడు క్రమ్మటి
రాకమునుపె తొలఁగి పోవరాదా యెటకే
నీకూన యీ మనోజ్ఞత
రాకృతియుఁ జూడఁజాల నసిపా ల్గాఁగన్. ౭౫

స్త్రీసహజమగు రహస్యజ్ఞానమా భయము నడఁచిపెట్టుట సుముఖాసత్తియొక్క వాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగమముఁ గాంక్షించి వచ్చిన యా బాలకు నీ వృత్తాంతమెంత చింతావహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మును, తుదకుఁ దనకిల్లు ప్రాప్తించిన పశుమరణమును దలపోసి దుఃఖితమానసయై, తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱిచికొని, యా వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

శా. "అమ్మా! నీపలుఁ కెల్లనెంతయు నిజంబై యిప్డు గాన్పించె, నే
నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్టగుట నూహింపంగలే కొక్క యు
ర్థమ్ముం బీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా
నిమ్మాడ్కిం దెగివచ్చితిం దెఱువులే దీపాటుఁ దప్పింపఁగన్"
(క. శా. ఆ. 3. ప. ౯౫.)

అని యెట్టకేని సిరానవఁని ధైర్యముం దాల్చినదై.

సీ. " ... ...
మీఁదటరాఁగల మేలు కీళ్ళెరికిఁ
దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు
ఇంకవాఁడువచ్చి యేమేమి సేయునో
చచ్చుటెట్లోయను విచారమునను
బెగడుచుండనేల జగదంబయాశక్తి
సేయవలసినట్లు సేయుఁగాక!" (క. శా. ఆ. 3. ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మఱి యాపెం డాసి "యిఁక శక్తింబూజించి పోవుదముర" యని పిల్వఁగా, నయ్యో పాపము! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండియలు నీరుగావు? గడ్డిపరకనైన శరణ్యమని యూఁతగాఁగొనఁ జూడమా! అట్లగుట నీబాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నఁడుఁజూచియైన నెఱుంగనిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. "ఏనొంటిఁ బోవ వెఱతుం
లోనికి నోయమ్మ! నీవునున్ రాఁగదె నా
తో" నన "నెవ్వరు నేటికి
నేనుండఁగ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్.
(క. శా. ఆ. 3, ప. ౧౧౬.)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చుకొనిపోవుట కాకన్నెను గొప్పుపట్టి యీడ్వఁగా నప్పడఁతి

తే. " ... ...
ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ! నీకు
బిడ్డనే కావె నాకు నడ్డపడవె!
యనుచు నా వృద్ధనారి మాటునకు నొదిగ." ౧౧౪

సుముఖాసత్తియుఁ దనమెడఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి వెంట్రుకలు దృఢముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యాసిద్ధు ననతిదూరంబునఁ బడవైచెను. వాఁడు కత్తినిగాని కలభాషిణినిగాని విడువక యుక్లేచని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁ గ్రీడించుచుండిన భూసావిహ్యమున "మెత్తని క్రొత్తలిరు పాన్పుమీఁదఁ బడెను."

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో! కామవికార మా దేశమయ్యెను! పాండవమహిషిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపితమానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్వాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు సీసపద్యములంబోనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికులు పోల్చి పరికింతురుగాక!

సీ. "అమృతంబు దొలఁకునట్లమరంగ చెల్వాలఁ
బాలు ముఖేందు బింబంబుతోడ
బాలకర్ణద్వయీ కూలంకషంబులై
తల్లడంబందు నేత్రములతోడఁ
గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికిలేఁ జెక్కుల
నందెడు విగళత్కచాలితోడ
వలిగుబ్బ పాలిండ్లు నిలువ కిట్టట్టు సం
క్షోభించుపయ్యెద కొంగుతోడ

వెలఁపు నొక యొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
గలఁపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
సరభ సాకర్ణ నక్షోభ చకితయైన
మదను జయలక్ష్మిరీతి నమ్మగువ దనర."
(క ళా. ఆ. ౩. ప ౧౪౬)

సిద్ధుండు చూచినాఁడు. చూచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభ ణమునకు మొదలిడినాఁడు! ఋషుల రసికత యీమాత్రమే కాదా! సౌమనస్యమున ఋషులకుఁ బాళయగాండ్రకు మృగములకును భేదము శూన్యము! ఆ బాలయు నదిస్సైరింపక రక్షణార్థము పేరె లుంగున నాక్రోశించిన, మాయానలకూబరుండు వచ్చుటయు! తరు వాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపఁబడియె. ఆ నలకూబరుని కెదు రుగా రంభాకారిణియై యీపి చనుదెంచు తీపిఁ దిలకింపుఁడు!

సీ. తిరముగా ఱుఁకుమమి విరియఁ బాఱెడు కొప్పు
దోడ్తోడ నొకకేలఁ దుఱిమికొనుచు
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చన్గవ నిల్పి
పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
నుదిటిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
పాపటకును బొందు పఱచుకొనుచు
సారెకు జారెడు శ్రవణకహ్లారంబు
లందంద మూఁపున నానుకొనుచుఁ
జమటనంటిన పానుపుఁ జిపురుఁ దుమికి
లెడనెడ నఖక్షతాళంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సంరంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁ దేగుదెంచిన త్రోవఁబట్టి.
(క ళా. ఆ, ౩. ప. ౧౫౬)

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వమయ్యెననుట నిర్వి వాదముగాదు. అయిననేమి! ఈపి ప్రబంధముల రాచకన్నెగాదు

గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిఁ జెందఁగల యుదారురాలు! ఆకొంచె మునకు మారుబేరముగ మరణశాపము వచ్చిపడినను, "ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇఁక జావుగలిగిననేమి? శక్తిగుడిముద్ద దేహ త్యాగం బొనర్చెద" నని యచటికి వచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంధరుఁడును; దేవికటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ రూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాస త్రియు, మణిస్తంభుఁడును గూడఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుఁగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలసయగుచు నాపెంజూచి మణికంధరుం డిట్లనియె.

క. "... ... ...
... ... తరుణి! యట్లపురూపం
బున నున్నవాఁడ నేఁజూమ్మ"

(క శా. అ. ౪. ప. ౧౦)

అని పలికి,

చ. "జలజదళాక్షి! రేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం
దెలివిపడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిప్పుదుఁగాని నీపయిం
గలదుసుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు వేళలన్
ఫలమిటులొందె దానికిని భాగ్యవిశేష వశంబునన్ దుదన్" ౧౮

చ. అనుడుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
చనమునఁ గూడునోయను విచారమువాసెను, నీవుపొందు నా
కునభిమతంబె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపు నేఁ
గనమినిద్రిప్పుచున్ హృదయకాంతు నినుంగనుఁగొన్న వేళలన్. ౧౯

అని చెప్పి, ఇక్కడకు "నీకుఁదగనన్న తలంపు" నలకూబరుని యందుంబలెఁగలదు అని తనమాటల నమ్మెదురో మొగమాటము

లని వాపోవుచుఁ బోయెను శంకించెసి, గిరువయి నభిమానముఁగల కోమలమానస యగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననృతంబు లని భావించి

“ యాసుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికము లేమున్నన్ వృథాయిత్తఱిన్ ”

అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసు పోవుటకుఁ గారణ మొండు చూపునదియై,

ఉ. ... ... సముచింతతావక రూపరేఖ చొ
ప్పెనొకకొంత గల్గఁగని యిచ్చఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్. ౨౦

క. శాప భయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాపపు వేళను జూచితి
నోపయిసొబగేను మఱి గనుంగొన గుఱిగాన్. ౨౧

క. ఆయుత్తమతనయుఁడని ని
న్నే యేఁ బొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య
శ్రీయేమని చెప్పుదుఁ బడఁ
బోయినఁ బూఁచ బాన్పునఁ బడుపోలికయయ్యెన్. ౨౨

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బాఱవైచి త
చ్ఛాయ యొకింతయుంగల్గఁగని చాలఁగ్రహించితి గాజుపూసకై
నాయవివేక మేమనుకొనం బుదఁదన్మణియబ్బెనన్న న
త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోఁచమి నెంచి కుందెదన్. ౨౩

ఆ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు
ననుచితంబ వారవనిత పలుకు
లిచ్ఛకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్టమన్యవాంఛ. ౨౪

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖియైయున్న కలభాషిణికి సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు వక్కాణించి మణికంధరుం డాపెకుందుకు బోగొట్టెను. ఈదర్శన మేలయనంగా, ఒకరిపైఁ బ్రేమయుండినను నాఁడేదేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని నుతిసన్నుతింపనను శృంగార న్యాయమునకు! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేసిన భావప్రవృత్తి. భార్యయుండైనంగాని, సర్వకాలముల సర్వావస్థల నేకరీతియగు ముక్కువం దాల్చినవారుండరు. ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారి రేఁచి తమి తనంతట రేఁగును. మనుష్యులును బహుమూర్తులు గలవారని యంటిమిగదా! హృదయ వికాసము గలిగించునవి యందుఁ గొన్ని మాత్రము. మఱి ఒకరికొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములును తత్తద్వ్యవసాయసాగరములప్రకారము సుఖదుఃఖావహము లగుట వింతగాదు.

అయిన నొకటి. పైఁజెప్పిన న్యాయము ఏకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగమునుమారుచుండుటకు హేతుభూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలిసెను. కాని కలభాషిణి వృత్తము వేఱు. ఏకకాలమునందే యిరువురి యెడఁ జిత్తము హత్తినట్లున్నది. ఇది భావ్యమా? అభావ్యమా? మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱపై సమముగఁ బాఱునా? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంధరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈరీతి నిరువురిమీఁద దుర్భరమోహముఁ బూనియుండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జదువుటచే నెఱుంగుదము. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశములో గణ్యాయు విద్యాగంభీరయుఁ గా నుండి వెల

సిన 'లెస్‌పినాస్ 'అను నామె. కాఁబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వాభావిక మనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే 'రసికానలిచోఁ గాంచెను కవి!'

కలభాషిణియొక్క తదనంతరవృత్తాంతమింకను గౌరవార్హము. తన శాపంబుఁ దలంచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిజూచి, 'ఇంక జాగేల? నీకభీష్టము అకుంఠితోద్యోగము. రంభాశాపముకు దానికి సహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబు ముగించి శశ్వంబగు సామ్రాజ్య సుఖంబు ననుభవింపుమా,' యని ధృతిమైఁబలికిన సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు. 'నాభార్య నిన్ను వేఁడుకొనఁగూడదని కాళికాదేవిపై యాన పెట్టి యుండుటచే మునుపే నణుకఁబోయి యున్ని పాట్లఁబడితిః. ఇఁక నామాటవలదు. ఈకత్తిని మణికంధరునకిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మి మహానీయుండగుఁగాక!'' అట్లని మణికంధరుని నతి ప్రయాసమై నీ క్రూరకర్మమునకు నను మతుం జేసిన, కలభాషిణియు కోరికోరి కాంచినవరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలవైపరీత్యంబునకు చోద్యంబున, 'అప్రమేయశాంతియుం జెం దిధీరభావమై

వ. "... ... ... మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులు సేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయము నకుఁగాదు సుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికింగాని' యనుటయును సుముఖాసత్తియు 'నోయమ్మ మననెమ్మనంబుల కూర్మి యింతటన పోయెనో మీఁదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున నడుపుకొనియెద ' రనినఁ గలభాషిణి పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళితకరకమల యగుచు నిట్లనియె''

(కళా.ఆ. ౮. వ. ౧౪౩.)

శా. పూతంబైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ వినమదిన్ భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్నీతిప్రక్రియ వారికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగల్గు నా
పాతివ్రత్యము నాకుమీఁదనయినం బ్రాపింప దీవింపవే! ప. ౧౪౮

క. నావుడుఁ బరమ పతివ్రత
వై వెలయుము రాజ్యవైభవానుభవం బెం
తే వర్ధిల్లఁగ నలరుచుఁ
బ్రోవుఁడు మముబోంట్ల నీవిభుండును నీవున్. ౧౪౯

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపను దృఢాత్మత నుండుమటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁ జెప్పనవియెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్పట్టుచు నున్న దాన పతిభవ్యవికాసమునుబ్బఁ జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనవే మృగేక్షణా! ౧౫౦

చ. అని తనుఁబల్కు నజ్జలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధ వక్త్రముం
గనుఁగొని నన్ను నంపితిరె ఖడ్గము నిచ్చెదరే యటంచు నా
తనిబలుకత్తిఁ బుచ్చుకొని తామణికంధరు చేతికిచ్చి యో
గ్యనియమ గంధమాల్యవతియై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్. ౧౫౧

శక్తికి నభిముఖయై కూర్చుండెను. స్వహస్తముతోఁ గత్తినిచ్చు టేల? ప్రియునకు మనస్సంకోచము వాయుటకొరకు సత్యమైన వలపునకు లక్షణమేయిది. తమకెన్ని వచ్చినేమి? ప్రియులు సుఖంబున్నఁ జాలు: ఖడ్గప్రదానానంతరము అతని మనసు గట్టిపడునట్లుగా

క. "సమరంబున నెదిరించిన
సమదాహిత వీరవరులఁ జక్కడఁచుట నై
జము మీకునిట్టి యెడలన్
భ్రమయక చేమఱకునికి పటు శౌర్యమునన్." ౧౫౪

అని తెలిపి కలభాషిణీదేవి యసిచేత నిరస్తజీవయాయె!

ఈపాత్రమునుగూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు క్షమాపణార్థమై కారణములం జూపవలయు. సూరనార్యుని వాఙ్మయ సృష్టినెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు చరిత్రమింకెయ్యదియు లేదు. శృంగార వర్ణనముం జేయుటలోను ప్రబంధముల వెఱ్ఱులేవియు వేయలేదు. నలకూబరునికై నాలుగేండ్ల కన్న నెక్కువగం గాచియుండెంగదా! ఇష్టముండినం జెలికత్తెలతో మొఱలిడుట, ఉద్యానవనములోం బడిపొరలుట, చంద్రాదిదూషణము ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుం జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి యీవిషయములం దలంపనైన లేదని తోంచుచున్నది. భావనా శక్తిమై వ్రాయువారలకు మనము పాత్రములయందు లీనముగనుండుం గావున సహజరాగములు దప్ప నితరములు దట్టవు. మఱియు, నీ శాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసాచరిత్రములోం బ్రవేశమున్నది గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టెనేమో! కారణము లేమైననేం బోనిండు! మనకు లభించినదన్ననో మనసువశము గాక పోవునంత రమణీయమైన కథ. కవికిం గృతజ్ఞతమై నమస్కారము, రసికులకు స్వాగతమును!

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రమువర్ణనము శోకాంతముగాం జెప్పుట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య మతంబు కతంబుననో, మణికంధర ఖండిత మస్తకయగు నాలలనా శిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున "పునస్సహితమస్తకయు, నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రాముల నలరించుచు" సుమారు రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మటం గాలప్రాప్తమరణ యాయెనని కరుణ రసప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుం

డుట భాషాదుర్దశగదా! రసములలో శోకమునొక్కటి. ఇదిమాత్రము నిషేధ్యమననేల! శోకప్రధానముగా వ్రాసినఁ గవిత్వము మొక్క పోవునా? మొత్తముమీఁద భారతమే శోకాంతమఁట! దానికి రాని తక్కువ పెఱవానికి వచ్చునా?

కల్పనాస్ఖాలిత్యములు

ఇట్టి యుద్గ్రంథమునఁ గల్పనాభంగము లుండుట చింత నీయము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీ నారదులు గానవిద్య నేర్చుకొనుటకై కడపినకాలము నాలుగేండ్లు గుణికంధరుఁ డంతఃపురము లోనికిఁ బోఁగూడదని యేమో వానికీ ప్రయాస మావంతయు లేకయు "పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహవిశేషంబున సకల రహస్యసంగత విద్యాసంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయట్ల యత్యధికుండవు" భాగ్యము లభించినది! ఈయనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి వారిని సద్యఃకాల విద్యామహాసిద్ధత ఘటించి కలభాషిణి విరహ కాలమును మట్టుచేసి యుండరాదా? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యక మాయెం. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయెం.

తృ తీ య భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క ర ణ ము

మధురలాలస ప్రభావతియొక్క యక్క

ఈ పొరఁబాటులం గూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములు గావు. ఏలన, షష్ఠాశ్వాసము తుదమొదలు క్రమార్థములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుటచేత, వీనిచింత యనావశ్యకము. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడై పుట్టి రాజ్యముఁ జేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలస యొకనాఁడు హారము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటఁ జేసి యాకళాపూర్ణాది పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మందలించినది. రాజుగారికిదివఱకే యభినవకౌముది భార్య యాయెను. మధురలాలస తాను కళాపూర్ణుని భార్యయగుటకై యవతరించినదని తెలిపెఁ గావున.

క. "ఆమధురలాలసా కథ
లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేగకయుండన్
భూమిపతియుఁడఁచె నభినవ
కౌముది వినఁనేలయనుచు ఘనయత్నముతోన్."

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౧౯౦)

ఇది హాస్యమా? ప్రయోజకమా? ఎట్లును అభినవకౌముది శోకతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు నమ్మతించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియుఁ బనికిరాదు!

ఇఁక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధధోరణికిం జేరిన ముఱికినంతయు నిం పైన సుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు! మధురలాలసకు యౌవనము వచ్చినది. కవితకు వచ్చినదిముదిమి! యౌవనము వచ్చునరికి కవికృత్రిమైన యంగాంగ పరీక్షయు వచ్చును గదా! అయమ్మ యాకాలమునఁ బెద్దతోఁటవలె నుండెనఁట!

సీ. గురుతర స్తనశైలిగిరులును గంభీర
తరనాభి కూపమతల్లికయును
జారుకోమాళి శృంగారధారాసర
ణియు నంగుళీకిసలయచయంబు
సుకుమారబాహు వల్లికలును రమ్యోరు
కదళీకాస్తంభ ప్రకాండములును
సులలితాధర బింబఫలవిలాసము పుష్ప
విసర పాండిమహాసవిభ్రమంబు
గలిగి పలుకులు శుకపిక కలకలముగఁ
గుంతలంబులు మధుకర కులముగాఁగ
శంబరారాతి కేళీవనంబుఁబోలె
సుదతియపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(క శా. ఆ. ౬, ప. ౨౦౬)

ఈసంగతి యీమాత్రము. ఇఁక నీతలోఁ గళాపూర్ణుఁడును అభినవకౌముదీ విహారములచేతను రాజకార్యములచేతను మధురలాలసను మరచినాడఁట! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయముననె చెప్పిన దానిని, సమీపమున సామంతు నింటఁ బెరుగుదానిని మఱచుటయుట! ఈమఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు, మఱి కవియొక్క! ఈమఱపురానిచో శాస్త్రీయమగు హాయలున కవకాశముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము చెడునను భ్రమచేత రాజునకుఁ భ్రమఁబెట్టినాఁడు! ఈచిత్తశోష రాజు నదిగాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆమధురలాలసకో యుద్రేకము బలమైనది! ఉద్రేకలక్షణా లన్నియు మఱూచి కాఁక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె నంకురించినవి! మొగము తెల్లబాఱినది. ఉఁడుకొందము మఱియుఁబోయినది! "ఒక్కతెఁ బిల్వఁబోయి మఱియొక్కతెఁ బేర్కొని పిల్చు" నఁట! "ఒక్కడకేఁగఁజూచి మఱి యొక్కడకేఁగు" నట! భోజనశాలకుఁ బోవుదమని లేచి పెరటితట్టునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో! పురుషు నితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

సీ. ఏమి కన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోఁపక యదిమున్ను దోఁపకుండె
నేమి వీనుల విన్న హృదయేశు మధురోక్తి
తోఁపక యది మున్ను దోఁపకుండె.

(కళా. అ. ౭. ప. ౨౧౪)

ఈ గారడీతంత్రము అమానుషము! పైశాచముగావచ్చును! ఇట్లనేక విధంబులఁ రేవగలును జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులఁ గామవికారముల నాచారమురీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చినఁ జెలికత్తెలు వెఱఁగంది మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై నాకొక సందేహము! యజమానురాలి యుడుకుఁ బొడఁగను వేళలఁ దమకుఁ గొంత కాఁక యెక్కదాయేమి? వీరికష్టము నరయు కవులు లేరుగా! వారు ప్రతిక్రియఁజేయుటకై? శుద్ధముగ నుపయోగములేని చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుండియు నామె నుద్యానవనము నకుం దోడ్కొనిపోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాఁడేగాని, స్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు నవ్యములుగావు. రుచిరములుఁగావు పాతప్రాఁత. మాటరోఁత! మధురలాలసయుఁ

దత్సఖులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాంతమేమోగాని యాడిన తరువాత "నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృతులైరి." సరియే కాని ఈ భారమగువస్తుసామగ్రి నెవరు మోచికొని తెచ్చి సిద్ధముగ నిడిపోయిరో పత్తాలేదు! అప్పుడు రాజుగారు తటుక్కున వచ్చిరి ఇంక రాకున్న వారికీకన్నె జ్ఞప్తికి వచ్చుటెట్లు? తిక్క బలియు టెట్లు? సరి. పరస్పరదర్శనము సంప్రాప్తము

చ. వినుకలిచేతముఁ మిగుల వింతలు గాగ విరాళిఁగొన్నయ
వ్వనజదళాక్షి యట్లు దనవల్లభురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ
గనుఁగొని ... ..."

(కళా. ఆ. ఉ. ప. ౨౩౯)

అని యున్నది. దీనికిఁ బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న గళా పూర్ణుఁడని గుర్తెట్లు గలిగె? మఱియు,

"ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోఁపక యదిమున్నె దోఁపకుండె"

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముంగూర్చి వ్రాసియుండుటం జూడ కన్నులఁ జూడకమున్నే హృదయమున రూపమావిర్భవింపఁగల వింతమానిసియో యీ మదాళయపుత్రి! లేక చిత్రఫలమేమైన నీవినోదముల కాధారముగా నుండునా! ఊహ్యము. కళాపూర్ణుఁడు "ఎట్టకేలకుఁజనియెదిరిగి." ఈ ముద్దరాలును తిన్నని వచ్చివచ్చి యోజనులకుం దోడంగుచున్నది! "ఇంకెట్టులమ్మా! తోఁట కేల పిలుచుకొని వచ్చితిమే? ఆరామములు మన్మథపక్షములు గదా!" యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్చరు వేయునప్పటికి నంగనామణియు,

క. ... ... అంగజతాపం
బునను స్సురుస్సురనుచుం
గనురెప్పలు తేలవైచి కడుసొలయుటయున్.

(కళా. ఆ. ఉ. ప. ౨౮౯)

ఇఁక శైత్యోపచార ప్రారంభము !

సీ. విరిదమ్మితావులు వెదఁజల్లు కొలనిచెం
గటఁగమ్మ పన్నీటి కాలువలును
గడు నివతాళించు కప్రపుటనఁటుల
యరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని
వట్టివ్రేళ్ళను దడిగట్టి శ్రీగంధపు
టసలున మెత్తి తదంతరమునఁ
కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని
చెంగల్వరేకుల సెజ్జఁదీర్చి
చిలుకుదేనియ తోడి గొజ్జంగిపూవుఁ
దలగడయమర్చి యందు నా జెలువనునిచి !
జగతిఁగల సర్వశైత్యోపచారవిధులు
సలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(కళా, ఆ. ౬ ప. ౨౫౧)

ఈ పద్యములోని విశేషములఁ దలఁచుకొన్న నాకుగుండియ లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబోండ్లు, కోమలాంగులు అనఁబడు సఖీజనములు, గున్న యేనుగులవంటి యిరువదిమంది కూలివాండ్రు చేయుటకన్న నెక్కువపనిని ఇంతత్వరలో నేలాగునఁజేసి ముగించిరి ! కార్య మెంతసేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి సొలసియే యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచిలగ్నము చూచి యీ వేళకు నామె మూర్ఛపోవునని యెఱింగి యాక్రియలన్నియు ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ? నాకుంజూడ నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి పిమ్మట నది యే కథ యైననేమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ. ... ...
... ... పూవిసనక్కఱలు గొజ్జఁగినీట మాటికిం
దొప్పగఁదోఁచి వీచుచుఁ జనుంగవపై, నరకాళ్లఁ, బాణులన్
లప్పలు గాఁగఁ జందనములందుచుఁ గొందలమందిరందఱున్. ౨౫౨

ఏమి సౌకుమార్యము ! ఇతరులు దేహమునట్లు తోముచు గుజ్జమును మాలీసుచేసినట్లు చేయుచుండఁగా సంతోషముచే నకిలించు గుణము గలుగవలయునన్న పాలియుగాండ్ర యిండ్లలో నవతారమెత్త వలెను! లేకున్న నట్టిగడుసుదనము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిండు. ఈయుపచారములు నపచారములు జరుగుచుండఁగా నందఱు 'గప్ చుప్' అని యూరకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మౌన ముద్రఁ బగులఁగొట్టి చిలుకలవలెఁ గిలారింపసాఁగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా! చెప్పవే నీకష్టము ప్రాణసఖితో" నని యొక నంగనాచి ప్రార్థింపఁగా (ఇంతవఱకును ఏమియుఁ దెలియకయా యిన్ని దోహదములు చేసియుండుట ?) మధురబాలిక నోట్లో మనసును నాలుకను దృఢ పఱచుకొని యేమనుచున్నది.

ఉ. ఓహరిణాక్షి నీవు నిఁక నుల్లముదాఁపఁగ నేటికిఁక జగ
న్మోహనమూర్తితోడ నటమున్నొక నాఁటినిశన్ విలాస స
న్నాహము మీఱ నద్విభుఁడు నాకలలోపలవచ్చి తేర్చఁగా
మోహనకేళి నద్భుత సుఖైకమయంబది యేమిచెప్పుదున్ ! ౨౬౧

కులస్త్రీలు? ఒక్క యుషాదేవి చూపిన దారిం ద్రొక్కు గోత్రాలు! ఇట్టియేపు నెవ్వరైన నొకరేడ్చిన సంగీతముగా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోఁత!

"ముదితా చలువలు గిలువలు
మదికి నసహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్కన్."

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలవలననరాదు! చెలి కత్తెలు గసియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండఁగా హాయిగాఁ బండుకొని వేడుకచూచుట న్యాయమా?

ఇట్లు వీరు రహస్యములు మార్చుకొనుచుండఁగా వెన్నెల యయ్యెను! నాకు నిక్కడ నొక ధర్మసంకటమ్ము. ఈ కాంతాతిలక

ముల జాతియేమి? ఏమి విపరీతపుఁ బ్రశ్నయుండురో! నాశంకకుఁ గారణములఁ బరీక్షింపుఁడు. జలక్రీడకు నెంత సావకాశమైనను మధ్యాహ్నము ౧ గంటకు వచ్చియుండును, ఆవెనుక చలిదుర్భరముగానుండ. పుష్పాపచయాది లీలలు, అంగనామణియొక్క వికారములు, సఖీజన రాజకుమారికా ప్రశ్నోత్తర మాలికలు, ఇవి కడచునరికి చంద్రోదయము. పున్నమనాఁడనుకొన్నను ఆరు ఆగున్నర గంటలకుఁగదా చంద్రుఁడు పొడచూపియుండును. ఇంతసేపు ఎదిగిన కూఁతును, భోజనాదులకు రాక, యెక్కడనో ద్రిమ్మరుచున్న, హిందూజాతి తల్లులు ఆఘూక రాణులై, అనగా పోకిరిని, చేటను దాల్చి, గోయుటకు వెళ్ళడక యూరకుందురా! అట్లుండిరేని వారు హిందువులా? మనువు నోటిలో మన్ను వేయుటకుఁగదా యిట్టి దురాచార వర్ణనము.

ఉ. కావునఁ జంద్రుఁ గింద్రుఁ జిలుకం గిలుకం బికముం గికంబు నన్
గావుమటంచు వేఁడకుఁడు నాబ్రదుకీరివుజాతికిం బ్రియం
జే వివరింపమీకుబలెఁ బెంచినవారికి ముద్దు గాక పై
న్నావురుఁ బిల్లికిన్ గలుగునా మొగమాట మొకింతచిల్కపైన్. ౨౧౪

ఇది కడమాట బజారులో తుదబేరమందురే, యట్టిది!

చూడుఁడు! వేశ్యయైన కలభాషిణి రాజకులములోఁ బుట్టినందున నెట్టి యపభ్రంశములకుం బాలాయెనో! మన దేశములోఁ గులస్త్రీలకన్న వారకాంతలే యుత్తమలనుటకిదియొక తార్కాణము. మన యిల్లాండ్రు ఏకత్తెలుఁగారా. వంటకత్తెలు దప్ప! విద్యయు, స్వయంవరణముఁ గలవారుగాన, గణికలు సాహసవ్యసనమున మిన్నలు, తక్కినవారి బ్రదుకెట్టిదో? శారీరక క్రియలచే నిండినది. ప్రబంధముల లోని శృంగారము ఉత్తమమైనదిగాదు. ఈనాయికా నాయకులు తాపోద్దీపిత దేహులుగాని బాధిత మానసులుగారు. బాల్యవివాహ వినాశిత దేశములో శృంగారానుభవము లాఘవమగు టేమివింత?

సంభాషణమూలముగ కథకు రమ్యతయు పరంపరలఁ గల్పించుట మొదలగు కవితాశక్తులన్నియు నీఘట్టములకు వచ్చునికి సూరన్నలో నుండక లేచిపోయినట్లున్నది. ప్రతిభలేని పాండిత్యపు లీ భాగములు!

ఆ గ్రామణిఁ బట్టిన బాధలన్నియుఁ బురుషవృషభునిఁ గూడ బట్టినవి. అతఁడు నర్మసచివు నొక్కనిఁ సంపాదించి గుసగుసలాడెను. కాఁబోవు పిల్లాలి యంగాంగములు వినువారికి నోరూరఁగ వర్ణించుట మొదలగు దుస్సహతంత్రము లెన్నొ చేసెఁ గలవు. ప్రియురాలిని దుష్యంతుఁడు మఱచినట్లు కాళిదాసుఁడు వర్ణించిన రీతితోఁ గళాపూర్ణుని మఱపునకు కథను బోల్చి వ్రాసిన, ఆ సందర్భమున సూరన్న కవిత్వమెంత శుష్కించినదో తెలియును. పెండ్లి వ్యాపారము. ఆపె చెలికత్తెలు ఈమన సచివులతో మంతనమాడి ముడిగట్టుటకు నేర్పాటులు చేయుదురు! వలపనుదానిని ఉప్పును పప్పునుంబలె సంగడిలోఁ బెట్టి విక్రయించుట యీకర్మభూమియొక్క మహాధర్మము! కళాపూర్ణుఁడు మధురలాలసను బెండ్లియాడుటకై యభినవకౌముదమ్మగారి యనుమతిని దానే కోరుటలేదు రాయబారులను బంపుచున్నాఁడు! భార్యాభర్తలకును మధ్యస్థమా? ఏమి! భార్యకు పురుషునిపక్క లో నేగదా పాలు! మనసులో లేదుగదా! అభినవకౌముదికి నరే యనుటదప్ప నింకే స్వాతంత్ర్యమున్నది! వివాహము తటస్థమయినది. ఆ శుభకార్యములో "పెద్దపూఁబోండ్లు" రాకపోకలు చేసిరట. ఎంత ముసలివారైనను పూఁబోండ్లే! శైలియు వాగ్లుమున్నది. పెండ్లి యైనది.

అసహ్యశృంగారము

వధూవరు లేకాంతము గోరుచున్నారు. చెలికత్తెలు గొంచె మున వదలరు. కవియన్ననో యీ సమయమునఁ బ్రాణముఁబోయి

నను వారిని వదలఁబోఁడు! ప్రథమపక్షము తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండఁగా కూఁతును సలఁబెట్టి మాపికు బుద్ధివచ్చునట్లు ఇచ్చిన యుపన్యాసము ఒకగంట దీర్ఘము! అంగనామణికి తాల్మిలేనితమిచేఁ గలిగిన తబ్బిబ్బులఁజూచి జరగఁబోవు తత్సూపాలందలంచి, చెలికత్తెలు హాస్యముఁ జేయుటలో వినియోగింపఁబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము ౨ గంటలు! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనిక మున్నాము! ఎట్లనఁగా:

ఒకటి. నిషా..రణముగ మధురలాలన "విభుఁడీక వచ్చు టెప్పుడో కో విఘ్నము లేమియునిన్ ఘటిల్లునో" యని తన కే ద్రోహముఁ జేయుని యభినవకౌముది మీఁద దోషారోపణకుఁ దొడఁగు చున్నది! ఈ యున్మా దావ్యాగ్రపు వికాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబుతో నుపమించి చూడుఁడు! సిన్మాట "మెడికల్ కాలేజ్ ప్రొఫెసర్లు" రీతిని పురుషుని శరీరభాగముల వర్ణించుచున్నది! చాలీచాలని దానికి తన పరువేర్పడునట్లు బాగుగ విడఁదీసి చూడెడు మాట వినుండు!

తే. "ఆ లలిత చరణములొత్తు కేలు గేలు
కోర్కెఁ దద్వక్షమునఁజేర్చు కుచము కుచము
దివుట దద్రహఃకథ విను చెవులు చెవులు
పలుకులేల తద్రతిఁగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు."

పోతనామాత్యుని "కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు" అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమా యీ యనుగమనము!

రెండు. చెలికత్తెలు దార్చునొక్కై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గును గూడ వచ్చుట! ఆసిగ్గు పలాయన మహామాడ్కి వారు,

మ. పొదిరియె నాథులు దారుఁ గాపురములింపుల్ మీరఁగాఁ జేయుచున్
గదిపెం డ్రేడేని కొమాళ్ళఁ గూతులఁ దగన్ గన్నట్టి యిల్లాండ్రకున్
మదిలజ్జాదులు లేవె నీవు బలె సన్మానంబుతోఁ జక్కఁగ ... ...
చ్చెదో యేమేఁగలదే. ... ...

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి చెవులు వ్రయ్యలగుట మొదలగు దారిద్ర్యములు గొన్ని !

మూఁడు. అంగనామణి యీరీతి నుండఁగా రాజు గవాక్షమూలమునఁ జూచి యుక్కిఁరి యోఁపలేక పోవుట. దానికి గుర్తుగా నింకను గాలము వ్యయమగునట్లు, ఆపె తన్నుంగూర్చి చేసినమాడ్కి, యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి ఋణవిముక్తుఁడగుట ! నీరసములైన యుపమలు ఉత్ప్రేక్షలును భార్యపై దీపింపఁ జేయుట.

క. "సమదాక్షి మీనసంచా
రమునఁ దొలంకుచును ముఖసరస్సు లావ
ణ్యము వెల్లిపారఁ గ్రేవల
నమరించిన పిల్లకోలయు లంగనవీనుల్ !" ౧౨౮

పిల్లకోలఁకులఁట ! అందులోనుండి కాఱుద్రవమో ?

చ. అనుపమమల్ రతిస్మరులయాటలు నర్మములంచుఁ గప్పిపె
ట్టిన పువుబంతులీ సతికడింది చనుంగవ తేంట్లు క్రేరలం
దును జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపఁగి పూపుదండలీ
వినుతభుజంబు లాతుదల వేడ్కకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్. ౧౩౦

ఉ. మానవతీవతంసము సమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జం
బూనదిసైకతస్థలము బొల్పు వహింపుచుఁ జాలనొప్పెడున్
బై నును నుంచువోలె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుచూపనా
పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించఁగన్. ౧౩౧

తే. అరిది తొడలకు జఘనంబు నరసిచూచెఁ
గోమును మీఱెడు జమిలితొండముల శిరసు
తోడి కలభావారి యుప్పులొప్పు హస్తి
యగ్రభాగంబు చూపఁ జాత్తుఁ బోఁప. ౧౩౫

చ. జలజ దళాయతాక్షి మృదుచారుతర ప్రపదద్వయీ విని
ర్మలరుచి ఫుల్లఫుల్లనఖ రత్నపుటంబల మోఁత జృంభణం
బాల నవకంపుఁ గచ్ఛపము పోల్పనవల్పచు గెల్పుఁ దెల్పెడున్
గలుగునె యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగముల్. ౧౪౫

ఇత్యాది. ఈ పద్యములం బట్టి విచారింపఁగా నేర్పడిన విషయములివి : రాజుగారు సూరకత్తిపట్టినారు. అంగనామణి చీరయేమాయెనో! ఆపె కరీలు కొట్టగాండ్రో గాఁబోలు! లేకున్న నన్ని భాగములు గనుపడునా! ఈయువతు లెందునకుఁ బనికిరావనియు, రోతలనియు నేలుగఁ జెప్పవచ్చునా? వీనికింగారకము భావనాశక్తిగాదు. మఱి సామ్యశక్తి. అందులోను గుయుక్తి. కాముకుఁడట! తాళలేని వాఁడట! ఆలోచనాశక్తిచేఁగాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు గొణిగెనట! రసాభాసమన నిదియే గదా!

ఈ పాండిత్యమంత్రములు ముగించినపిదప చెలికత్తెలు—పరోక్ష తథాఖా—ఆ పెకుఁ గరణీయములను బోధించు, కళాపూర్ణుని "చరణంబు విలాసిని యూరువుల నడుఁ జేర్పఁజేసి బలిమి నానుజముఖిచేతఁ బట్టించి సంవాహన మొనర్పఁజేసిరి" ఇది శుద్ధముగ (అనావశ్యకము అసహ్యమును!)

అయ్యో! మృగప్రాయశృంగారమా! ఈ చెలికత్తెల మన్మథుని పురోహితురాండ్రు!

ఈమొద్దారువంటి కవిత్వములో,

తే. వదని చిట్టంపుఁ జేతలఁ గరము ప్రేమ
మెఱుపువోలెఁ దళుక్కన మెఱయుఁగాని
నెలఁత సిగ్గను మొగిలులో నిలువలేద
యిదియు మిక్కిలి నింపయ్యె సతిమదికి.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౫౪)

అని పద్యముమాత్రము సూరనయొక్క నైజప్రభావమును సూచింపఁ జాలినంత రమణీయముగానున్నది. తక్కినవి భావశూన్యములు.

ఈయాశ్వాసములంగూర్చి విక్షేపముగఁ జర్చించుటకు నాకిష్టము లేదు. సామాన్య ప్రబంధముల యట్టుల యవి నిరర్థకపద్యపూరితములు. కల్పనాశక్తి యేదిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణచాతుర్య మెందు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెటుమాయమాయెనో! అలంకారాది శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుతరము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేతువులు

స్త్రీవర్ణన చేయుటకు మనకవులకుఁ దెలియదుగాఁబోలు! కారణమేమన ఇంటిలోనుండు రసములు జిహ్వకేగాని మనసునకు వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత యిత్యాది దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాండ్రు సరసములకుం బనికిరారు. ఇఁక సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్రయించెదరు. వారియందు నాణెము, మానము, జంకు, మర్యాద మొదలగు సుదాత్తగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గులకాంతలకన్న మేలగుటంబట్టియేమొ వారికి 'భోగమువారు' అను

పేరు గలిగె. తక్కిన యూరకుండువారు భోగమునకుం దగరు. వారిం బ్రేమించుట దానధర్మము. జన్మపరిత్యాగతుల్యము !

భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము.

పచ్చిపచ్చిగా వ్రాయుట శృంగార మెన్నఁటికిఁ గానేరదు. మహాకవుల శృంగారవర్ణనములో శృంగారము, శుచిత్వము సమన్వితములు. ఆంధ్రకవు లర్థానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు చేయుటకుఁ గారణములేదు. ఏలన. ప్రామాణికకవులగు కవిత్రయము వారు మంచిత్రోవను విభావించియుందురు కతనమున. భారతములో గోప్యాంగవర్ణన శృంగారమునకై యెక్కడను జేయఁబడియుండలేదని తోఁచుచున్నది. నిదర్శనముగా

నన్నయభట్టు

ఆదిపర్వములోని శృంగారపద్యముల వినుఁడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికి క్రాల్గన్నుల
తెలుపును వలుదచన్నుల బెడంగు
నళుకు కాంచీపదస్థలముల యొప్పును
లలితాననేందు మండలమురుచియు
నళినీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు
నెలజవ్వనంబునవిలసనమును
నలసభావంబును బొలుపును మెలఁపును
గలుగునగ్గిరికను ... ...

(ఆది. ఆ. ౩. ప. ౨౩)

క. కనకావదాత కోమల
తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను యో
జనగంధి నవనినాథుఁడు
గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ నంతన్.

[ఆది. ఆ. ౪. ప. ౧౬౯)

ఉ. దానిశరీర సౌరభము దానివిలోల విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మిత కాంతివక్త్రముల్
దాని విలాసముం గడుముదంబునఁ జూచి మనోజబాణ సం
తానహతాత్ముఁడై నృపతి　...　...　...

[ఆది. ఆ. ౪. ప. ౧౭౦]

ఉ. చారుసువర్ణహాసి నవచంపకభూషయు సిందువారమా
ల్యారమణీయయుఙ్ వకుళదామవతంసయునై యపూర్వశృం
గార విలాసలీల యొసఁగం జన ముందటనున్న మాద్రినం
భోరుహనేత్రఁ జూచి కురుపుంగవుఁడంగజరాగమత్తుఁడై.

[ఆది. ఆ. ౫. ౧౪౫]

సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేమెంచి యేకాంతమి
　　ట్లోలాశో యున్నది యివ్వనమున
గగనమణిప్రభ గగనంబునందుండి
　　యవనీతల ప్రాప్తమయ్యె నొక్కొ
శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదాయ
　　మింద యిమ్ముగ సంగ్రహించె నొక్కొ
దీనియంగమును బొందిన యివ్విభూషణ
　　శ్రీయేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొ
యమరకన్యయొక్కొ యక్షకన్యకయొక్కొ
సిద్ధకన్యయొక్కొ శ్రీ సమృద్ధి
సర్వలక్షణ ప్రశస్తాంగి యిది దివ్య
కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్మి.

[ఆది ఆ. ౭. ప. ౭౨.]

ఉ. నెఱికురులఙ్ విలోలసితనేత్రయుగంబును నొప్పులొల్కఁగా
తెఱయుచు దీనియాననముఁ జెల్వ గరంబు మనోహరంబు నా
యొఱిఁగిన యంతనుండి సతిసట్టి లతాలలితాంగిఁ జూచి యే
నెఱుఁగ సురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె రూపవిలాస సంపదఙ్.

(ఆది. ఆ. ౭. ప. ౯౭.)

ఇందు తొడలు, మోఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు లేవు అవి గల సందర్భము లాదిపర్వమున మృగ్యములు.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన యారణ్యపర్వ శేషములో ద్రౌపదీహరణ ఘట్టమునందు పద్యములు :

ఉ. "నీలపయోదమండలము నిశ్చలలీల వెలుఁగఁ జేయుచున్
గ్రాలెడు వాలు క్రొమ్మెఱుఁగు కైవడిఁ దద్వనభూమిఁ గాంతయుం
లాలితదేహకాంతి పటలంబులఁ జేసి వెలుంగఁ జేయున
బ్బాల వినీలకుంతల విభాసినిఁ జూచి సవిస్మయాత్ముఁడై."

(ఆది. ఆ. ౬. ప. ౨౪౧)

ఉ. లీలయొలర్పఁగా నబలలేఁజిగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుదిఁ గీల్కొనఁజేసి వసంతవిభ్రమో
న్మీలితబాలవల్లిక్రియ మేలగు చూడ్కుల కించి పావక
జ్వాలయుఁబోలెఁ జత్తము నిజంబెరియింపఁ దొడంగెఁ జూచితే.

[ప. ౧౪౯.]

సీ. మగ్రనేత్రదారుణ మృగసమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున నేకతంబ
యిట్లు నీయునికికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవొ సురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధరిత్రికి నరుగుదెంచిన శచీ
దేవివో హరియురస్స్థితిఁ దొరంగి
కేళిఁ గ్రుమ్మరు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున సముజ్జ్వలితుఁడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాఁడు పొలఁతి నీదు
జీవితేశ్వరుఁడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వఁడబల నీ నామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెపుమ.

(అర. ఆ. ౬. ప. ౧౫౧.)

హనుమంతుఁడు సీతాదేవిని వర్ణించుట.

సీ. కన్నీరు జడిఁగొని క్రమ్మఁ బ్రాకెక్కిన
కమ్రకపోల భాగములు గలిగి
యవశమై యొరఁగిన యంగవల్లిక పొంత
నున్న భూమీరుహ మూఁతఁగాఁగ
వెడలు నిట్టూర్పుల వేఁడిమిఁ బగిలిన
యధర పల్లవము గారాకుఁబోల
దలఁపుల సందడి దండడించినదాల్మి
కదలు శిరఃకంపగతుల బెరయ
నున్న పుణ్యమూర్తి నుత్తమసౌందర్య
నవనతాస్య నార్తయైనదాని ... (అర. ఆ. ౭. ప. ౨౫)

తిక్కన్న

విరాటపర్వములోఁ దిక్కన్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్యసాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఔచిత్యశోభితము. చెనటియగు కీచకు నట్టివాఁడు సైతము సజంబగు ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి కళాపూర్ణాదుల యన్ని మేలుగ సిగ్గులేని విధమునఁగాక గుణవతనంబునఁ బలికెను. సక్రమమైన ప్రీతియున్న నేస్త్రీనిఁగూర్చియైన నసహ్యకరములగు వర్ణనల మృగప్రాయులుగాని వారెవరైనఁ జేయుదురా? విరాటపర్వములోని యా పద్యములన్నియు నుదహరించెద. లేకున్నఁ బక్షపాతమును నపవాదముగాక, తిక్కన తెలిసి వ్రాసినాడో గ్రుడ్డియెటుగా వ్రాసినాడో యనియుఁ గొందఱు శంకింపనగు అన్నింటిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రౌపదియొక్క సైరంధ్రీవేషము.

సీ. పలుమొయిల్గప్పినఁ బొడవటి నునుఁగాంతి
గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బెనుమంచుమీఁద బర్విన వికాసము దప్పి
చెలువుగుందిన సరోజిని విధమున

ధూమంబుతోడవీడఁ దుఱఁగలి మెఱుఁగులు
నలఁగిమాసిన దీపకళిక పగిది
ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలించుటమాని
లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి
గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బాండు
తనయమహిషి ... ...

(విరా. ఆ. ౮. ప. ౨౯౪)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

సీ. పదతలంబుల కెంపు పరఁగినతలము కుం
కుమలిప్తమైన చందము వహింప
నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
వేదులు మణిమయవిధమునొందఁ
గనుగవ మెఱుఁగులు గదిరిన మందర
పుష్పోపహారంబు పొలుపుదాల్ప
వేనలికప్పుపర్వినమీఁదు నీలము
కూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయఁ
దానుజొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు
నింటనిమ్మెయిఁ గ్రొత్తయొప్పెసక మెసఁగ
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
బాండురాజతనూభవ పత్ని యరిగె. (విరా. ఆ. ౧. ౩౦౭)

కీచకుని ద్రౌపదివర్ణన

సీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున ... ...
కుసుమబాణుని బాణముల్గాడనైదు
గరిఁగి నేరిమివాటించి కరువుగట్టి
పోసిచేసి చైతన్య సంపుటముఁదగ ఘ
టించిరో కాక యిట్టి చేడియలుగలరె.

(ఆ. ౨ ప. ౨౪)

ద్రౌపదిస్థితి

సీ. వెఱవక ననుఁజూచె వీఁడనియొదఁ గలు
        షించిన నొండొండ చెమట నొడమ
ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విఘాత్మ
        బలిమికి నివ్వెఱపాటు దోఁప
నిచ్చట దిక్కు లే రెవ్వరు నాకను
        భయమున మేనఁ గంపంబు పుట్టఁ
జేయంగ నేమి యుపాయంబు లేమి నా
        ననమున వెల్లఁ దనంబు గదుర
        నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని ... ...

(ఆ. ౨. ప. 33)

కీచకుని యుత్కంఠ :

సీ. తన్వంగి మధ్యంపుఁ దనులత నెసఁగెడు
        నునుఁగాంతి వెల్లువ మునుఁగఁ బోఱఁ
గిసలయహస్త కెంగేల నేపారు శ్రో
        మ్మించను లేయెండ మిగులఁ బర్వ
గమలాస్య ముద్దు మొగంబు లేమెఱుఁగుల
        మొత్తంబు పరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
ధవళాక్షి తొంగలితఱుచు ఱెప్పల చెన్ను
        కప్పను చీకఁటి గవియుదేర
బెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలింప
నొదవు చెమటతోఁ జిత్తంబు నెదరి యుండు
మెలఁగఁ దలఁపేది యా సింహాబలుఁడనంగు
పట్టి యాడెడు జంత్రంబు పగిదినుండె.

(ఆ. ౨. ప. 32)

సీ. తెలిగన్నుఁ గవకాంతి పొలుపార నించుక
        గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
చెలువంపు నెమ్మోము నెలమి సొంపినుమడి
        గా నల్లనవ్వినఁ గాదె యింతి

దంతపఙ్క్తిరుచి దలకొన నిరుమాట
పలికినఁగాదె యుత్పల దళాక్షి
యుల్లంబు సరసత దెల్లంబుగా లీలఁ
గైకొన్నఁగాదె పంకరుహ వదన
యనుచుఁ జూచుఁ జేయు నమ్ముగ్ధ పలుకులు
వినఁగఁ గోరుఁ గేలు వదదు కేలఁ
గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచకాధముఁడు ని
జానురక్తిఁ దెలుపనప్పళించు. (ఆ. ౨. ప. ౪౧)

సీ. సుదతి నీపైఁ జక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
గనుచాటు వారయునో యని తలంచి
మదిఁ బొనర్చినమాట మగువనీ పెంపునఁ
గుదిసి నా నాలుక తుదికిరాదు
పడఁతి నీ కరములు పట్టఁగ దివిరి శం
కించి వడంకెడుఁ గేలు నూడు
నెతినిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనం బెన్ని
భంగుల సడిసినఁ బట్టువడదు
చెలువ యింక నొక్కించుక సేపు నీ వ
నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడవన్నుఁ
బడయవచ్చునె యెన్ని యుపాయములను.

(ఆ. ౨. ప. ౪)

కీచకుఁడు ద్రౌపదిని ముఖస్తోత్రము చేయుట.

సీ. నెత్తమ్మి రేకుల మెత్తఁదనముఁ దెచ్చి
యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొని తెచ్చి
కుప్పలు సేసినట్లొప్పు మెఱసి
చందురునుఁగాంతి కండేర్చి కూర్చి బా
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
యళికులంబుల కప్పుఁ గలయంతయును దెచ్చి
సారు వోసిన భంగి నవక మెక్కి

యంఘ్రితలములు కుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్టున్న రుచిరమూర్తి
యనుపమాన భోగములకు నాస్పదంబు
గాదె యీ త్రిప్పులేటికిఁ గమలవదన.

(ఆ. ౨, ప. ౫౨)

సుదేష్ణ కీచకుని మనసు మరల్పఁ గోరి చేసిన కాంతాజన వర్ణనము.

సీ. లలితంబులగు పట్టెమల చప్పుడింపార
నంచకైవడి నడనల్లవచ్చి
యొడమేని నెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
సగము దూలించి పై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నుఁ గవకు నెచ్చెలియైన లేఁత న
వ్వోలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్వులరాగంబు మెయికొనంగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెలంతలుండ
నీరసాకార సైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె.

(ఆ. ౨. ప. ౬౪)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

సీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కాముబాణములతో
గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
బిసకాండముల శిక్షఁ బెరిగి లేఁదీఁగల
మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములుఁ
జిగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
పై నెత్తి చనునట్టి పదతలములుఁ
గలకంఠముల చేతఁ గఱచిన విద్యవీ
ణలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలుంగు

నత్తెరంగున రేఖయు నవ్విధంబు
గరువచందంబు నమ్మోవికలికితనము
నట్టి చెన్నును సైరంధ్రియందకాక
కలదె యొరులకు నెఱుఁగక పలికి తబల!

(ఆ. ౨. ప. ౭౪)

కీచకోత్కంఠ :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వోలసినఁ
జూడ్కికిఁ జొబ్బన చూఱగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య సూచినఁ
దనువున కమృత సేచనముగాదె
చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁబ
ల్కినఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
యెలమి నన్నలఁత నన్నెలయింపఁదివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్కగాదె
యానితంబిని మక్కువ ననఁగిపెనఁగి
యింపు పొంపిరి వోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలముగాదె
యనుచు ఖలరాజు తాఁకి నగ్గమయ్యె.

(ఆ. ౨. ప. ౮౭)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోఁతఁదలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబుగదిరె
భయరస వేగంబుపైకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంపమడరె
బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట తొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నవయవం
బులనెల్ల ఘర్మాంబుకళికఁ దెసఁగెఁ

దలఁకుపుట్టెఁగొంకుకొలఁదికి మీఱె నెం
చాటుదోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱఁగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొవ్వునె
వ్వగలువగల నీన దిగులు వొదివె.

(ఆ. ౨. ప. ౧౦౬)

కీచకుఁడు దీనుఁడై ప్రార్థించుట :

సీ. కాంతి దళ్కొత్తు నీకడగంటి చూడ్కితోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగులుటయును
దీపారు నీ పల్కు బెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు కందుటయును
సింపగు నీచెయ్వు తెలమిమైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కులు గలఁగుటయును
సొగయించు నీకేళిఁ దగిలి యానందంబుఁ
బొందఁ గానని మది గుందుటయును
బాయు నాదగు జన్మంబు ఫలమునొంద
భావజన్మని పూనిక పారమొంద
నన్ను బంటుగా నేలుము నలినవదన
యింక నీసిగ్గు దెరయొలమేల నీకు.

(ఆ. ౨. ప. ౧౩౫)

పరిభవానంతరమున :

సీ. ఎలదీఁగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
క్రియ మేన మేదినీ రేణువొప్పఁ
జంపకంబున నవసౌరభం బెసఁగెడు
కరణి నాసిక వేఁడిగాడ్పు నిగుడఁ
దోయజదళములఁదుది మంచుదొరఁగెడు
గతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణములురుల
నిందుబింబముమీఁది కందుచందంబున
గురులు నెమ్మొగమున నెరపియుండ

సర్వజనవంద్యయైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్విధంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు దైన్యమొంది
యవ్విరాటుని సభఁజేర నరిగి నిలిచి.

(అ. ౨. ప. ౧౩౭)

కీచకుండు ద్రౌపదీసమక్షంబునఁ జేయు బాలిశచేష్టలు దుర్విలాపంబులు నెంతసహజములు! చూడుఁడు:

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియ లొండొంటి బిట్టుదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పళించుఁ
గడువికారంబుగా నొడలెల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిత్తకురిత్త సెలఁగి నవ్వుఁ
దాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగం
బంబువేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మఱియు నంతంతఁ జేరవఁబోలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
నిక్కడక్కడ వఁడుఁ దగు లినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్విఁ జొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు.

(అ. ౨. ౨౫౦)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్థ.

సీ. వామాక్షిరుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంధర చెన్నుకైవడిఁ దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమెదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెయ్వులు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూహించు
దళితాబ్జముఖి తిన్నఁదనము మెచ్చు

భాగము]   మొదటి ప్రకరణము   ౨౩౯

నడరి కోర్కులు చిఱ్ఱుముఱ్ఱాడ వేడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టునఁ బఱుపఁ దనకు
వశము గాకున్న నెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయొసకంబు వడిగొని చిక్కుకఱుప.

(ఆ. ౨.ప. ౨౫౦)

సీ. పొడనూపినట్లయిన వడిఁబట్టి సమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గౌగిలింపఁ గడంగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నోడఁబడ్డ యట్లయిన నడరి పైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలిత వివిధ విహారంబులకు లతాంగి
యొలసి పొలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమతక్రీడ సలుపంగ నప్పళించి
వెదకి రిత్తబయల్గని విహ్వలించు.

(ఆ. ౨. ప. ౩౦౧)

ఉద్యాన వనవిహారఫలము:

సీ. ఇంపైన ప్రియకాననిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నాను మత్తాళివిభునిఁ
జెట్టుపల్లవరించి చుట్టుఁ గ్రుమ్మరి కునో
రమ నియ్యకోలుపు మరాళవిభుని
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కుడు శుకమిథునములను
గమిబాసి తలిరు జొంపమునకు మెయిమెయిఁ
దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులను

జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్కు-
లదరఁ జిడిముడిపడు భ్రాను పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత బారికి నగపడు సింహబలుడు.

(అ. ౨.ప.౩౦౬.)

కీచకవధానంతరమున జయశీలయై పాంచాలి సుధేష్ణం జూడ బోవునప్పుడు:

సీ. ముదమున నెలమి సొంపాదవి నెమ్మొగమునఁ
దోఁపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచన దీప్తు
లదర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి
సంతసంబున బాలిశములగు చెయ్వులఁ
దొడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి
మనమున నుబ్బుపై మాట నాలుకకురాఁ
గడఁగిన నాడక కడపి కడపి
ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు
గరువతనమును బలితంపుఁ గట్టకట్టి
వెలఁదియొఱఁగని యదివోలె వికృతిలేక
యల్ల నెప్పటి యట్టుల యరుగుటయును.

(అ. ౩. ప. ౨౬.)

ఉత్తరం బాఁర్చిన పద్యములు సుప్టవ. ఆంధ్రమున శృంగార వర్ణనము తిక్కనయంతే మనోహరముగఁ జేసినవారెవరును లేరు. శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంయోగములు, వీర కావ్యములో నించుక సందర్భ మలవఱచికొని యింత చేసిన ప్రతిభాశాలి శృంగార కావ్యమే వ్రాసియుండిన దాని రామణీయకము హృదయమున లయించునట్టి లావణ్యము గలదిగానుండదా? ఒక వేళ నేకరసప్రధానమగుట నతి

యను దోషంబునం దానుం బడి యుండునా? చెప్ప లేము ఇట నుదాహృతములగు పద్యములంజదివి నేత్రముల హర్షాశ్రువులు గ్రమ్మన ట్లానందింపనివా రాంధ్ర మండలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి సంగతికథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది వృత్తాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శింతము. ఈభాగమునం గల్పనలేదు, కథలేదు. ఒక విషయ ములకు నొక విషయముగా నిష్కారణమై నటించి పుస్తకముం బొడుగుం జేయుట కివి యుద్దేశమేమో! ఆసర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతియిటం దేటతెల్లంబు. రాణులిద్దఱకును జెలికత్తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘటిల్లినది. నీచపాత్ర ములేగదా మన రాజులకు రాణులకు మంత్రులు: రాజు అభినవ కౌమిది కాళ్ళుపట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆకృష్ణమూర్తి యీమర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాల్లుపట్టెనో లేదో, రాజులందఱు నాయన యుపదేశములనెల్ల నిదియే సులభసాధ్యమని యెంచి యవలం బించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యులుకదీర్చుటకై పెద్దామెను గానవిద్యావిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపె కాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమెమాత్రమూరకుండునేమి?) నీకాళ్ళకు అష్టదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణునం దెచ్చి గజ్జెలో నగలో చేసి పెట్టెదననియు ప్రతిజ్ఞఁ జేయఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁ బడిరి. సవుతుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడుట మనలో ప్రాచీన ధర్మమేమో విరోపావారిసి నిందించునపు డీన్యాయమును జ్ఞప్తి యందుంచుకొన్న నన్యాయము పలుకకుందుము. అలంకారశాస్త్ర ములలో నేమి చెప్పినాఁడు? "నయవిరచన యాత్రాజి దూత్యనిభు

వర్ణనము" యనియా? సరియే. ఈ భాగములో నేసంగతియైన వేసిన నొక్కటే. వేయకున్న నొక్కటే, కాబట్టి వేయుదము, అని నిర్హేతుక జాయమాన శుక్రనీతిని బ్రసంగించుచున్నాఁడు కవి! సత్యవాదాత్ముండను మంత్రి యున్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువునకు నుపదేశము చేయుట మునలివాని కుపనయనము చేసినట్లు :

> "ఇవియన్నియు నిపుడు ప్రసం
> గవశంబునఁ జెప్పబడియెఁ గాని."

యనుచున్నాఁడు, ప్రసంగవశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకార శాస్త్రవశమునఁగాదా? ఇంక సంధియొకటి బాకీయుండలేదా? అది మగధరాజుతోఁ జేయుదము. ఈమాగధరాజు వృత్తాంతము నాకు దిగ్భ్రమ గల్గించుచున్నది. మధురలాలసావివాహసమయంబున,

> "అశ్వాలోచనముల కాత్మవస్త్రముకొంగు
> మాటుగా నొనరించె మగధరాజు"

కాన నితఁడు సామంతుఁడుగదా? ఇంతలో,

> శా.... ... ...
> నీ రాష్ట్రంబున కెగ్గొనర్చుటకుఁ బార్ష్ణిగ్రాహుఁ డివ్వేళలన్
> సారోదారుఁడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్థంబగున్.

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౭౦)

అని ప్రబలశత్రుత్వమైనట్లు మంత్రి చెప్పుట యెట్లు? మఱియు, స్వభావుఁడిచ్చిన విల్లునమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రి యెందుకు, ఏటిలోవేయుటకా? ఈదిగ్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుఁడు సకల రాజుల గెలుచునట్లు వరంబుగొన్న వాఁడగుట నతఁడట్లుచేసి సార్వభౌముఁడై యుండఁగా, నతనిని కళాపూర్ణుఁడు

గెల్చినన్న నీయధిక ప్రసంగము లన్నియు నివారితములై యుండును. అవును. "ఆజి" యని సూత్రమున్న దే! ఇంతే సర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మూడగట్టుకోవలదా? దూత్యము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్ణనము. దీని యగత్యమేమో దేవునకే యెఱుక! అందులోని కుయుక్తులో!

తే. నింగియనియెడి ప్రత్తిచేనికిని రక్త
బలియిడిరనంగ నెఱసంజ దొలుత నమరఁ
దఱుచుగాదాన విరిసిన దొరగుఁబ్రత్తి
విత్తునాఁ జుక్కలెంతయు నుల్లసిల్లె!

(కశా. ఆ. ౧. ప. ౧౨)

ఆకాశము ప్రత్తిచేను! రక్తబలియిచ్చినారఁట! చుక్కలు ప్రత్తి విత్తు! ఇట్లు వ్రాసిన మనవారి కేమో యానందము! కష్టతరముగ నున్న జాఁలును. మనోజ్ఞమని యెంతురు ఆశ్చర్యమునకును నామోద మునకును మనవారిలో వ్యత్యాసమేలేదు.! తరువాత. చంద్రోదయము. ఇంకొక వికారాలంకారము!

తే. "కాలమను కువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకో యనంగ
వనమయూఖాళి గొనసాఁగి మివులనొప్పె
విధుఁడమరె వాని గృహభిత్తి వివరమనఁగ"

(కశా. ఆ. ౧. ప. ౧౫)

భావప్రదానము" వర్ణించు మయూరుఁడే సూర్యునికిరణము లాయన 'మీసాలుగ నుపమించినాఁడు! ఇఁక, తక్కువ కవుల మాటలేల? అపురూపమే సుహూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత క్లేశపడి సంపాదింతుమో యంతసుఖమనియెన్నిక! పాతాళమువఱకు ద్రవ్విగులకతాయిఁ దెచ్చిన నది బుద్ధిబలమా, లేమియా?

పిమ్మటసూర్యోదయవర్ణనము. మఱికొన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యబింబము "గగనాఖ్యపనసవృక్షప్రకాండోపరిభ్రాజితంబగు పక్వఫల" మఁట ! ప్రబంధముల శ్రాద్ధమునకై తేఁబడిన యెఱ్ఱ గుమ్మడికాయ యనరాదా ! యోజనాశక్తికిం జేరిన చమత్కారమునకును భావముల నలరించు శక్తికిని ఎంత భేదము!

కళాపూర్ణుని దిగ్విజయము నేర్పిన ట్లేయున్నది. చతురంగములలో నొక్కొక్కయుద్ధమున నొక్కొక్కయంగము మాత్రము పూనినట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఇదియాంగసంగరముల వెవ్వేఱుగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న దిబ్బరమ స్యాదగాని, జయకాంక్షఁబోవు రాజులు వరించునదిగాదు. గాడేశ్వరునితోఁ జేయఁబడినది యశ్వయుద్ధము. ఇందులో నింక నొక యసంభావ్యముగలదు "పిరంగులు జబురు జంగులు దుపాకులు" మొదలగు నాధునికోపకరణములు వాడఁబడినవఁట! ఈవిస్మృతికిఁ గవి యెట్లొగ్గెనో! పిమ్మట నింకొక రాజుతో గజయుద్ధము. ఈరీతిని గటారులతోడి పోరుఁ మొదలగువానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాఁటివఱకుఁ బ్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నింటిని ఏకకథలో నేకకాలమున నడచినట్లే వర్ణించియుంట కాలౌచిత్యమునకు మారణక్రియ ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులనియెన్నఁబడినట్లు ఈదిక్కుమాలిన భండనక్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకుఁ గళాపూర్ణుఁడు పోరినది శస్త్రములతో. ఇఁకముందైన స్వభావుఁడిచ్చిన ధనుర్బాణముల నుపయోగించెనని యేమో యన్నట్లుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధముంబోనిది యొకటి పొందింపఁబడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగుడుచున్నవి. జయలక్ష్మియే చాంచల్యమును లేక కథానాయకుని జేరియుండుట యేమొ తలవ్రాత. బ్రహ్మచే వ్రాయఁబడినదిగాదు. మఱి

యుత్తములు గాని కవులచే ! కృతార్థుఁడై రాజు స్వపురికిం బోవు చున్నాఁడు.

కాలౌచిత్యము

‘ కాలౌచిత్యము ’ అనుపదమును వ్రాసితిమి. కాన కవిత్వతత్త్వమునకుం జేరిన యీ విషయము గొంత విచారింపక పోఁగాదు. కాలముచే మనుష్యుల గుణములు మాఱుచుండుట యనుభవవిదితము. ప్రబంధవిదితము గాదు. కథానాయకుఁడు సాధారణముగఁ గాలాతీతుఁడు ! నిరామయ నిరంజనతలకుం జేరిన యవతార పురుషుఁడు ; ప్రారంభముననే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో, యవసానమునను నవియే. పెరుగుట లేదు. పరిణామముం బొరయని లోహవిగ్రహముల యట్టి నిర్వికారుఁడు స్త్రీలవిషయమునఁ నొకటి రెండు సంగతులకై వయఃప్రభావమును సూచింతురు. అవెవ్వియన సమర్తాడెననుటకును, బిడ్డఁగనెననుటకును ! క్రొత్త పెండ్లికూతురైనను, ప్రాఁత పెండ్లమైనను, లేఁత పడుచైనను, ముసరు ముసలిదైనను వారలలో భేద మంతగానుండదు. పసిప్రాయమున నాయిక నాయకునికై యెట్లువ్విళ్ళూరుచుండునో, వయసునను, ఆరీతినే యామె వలపును రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో ననుమాట ! ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్త్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగుటను, స్వయంవిమర్శమై వ్రాయువారు అగుటను, కాలసృష్టిపరిణామముల వర్ణించుటలో నద్భుతచరిత్రులు ! కాలౌచిత్యమున నర్థములు రెండు. ప్రతిపాత్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుం బాత్రమైనట్లు వర్ణించుటయు. కథలోని వివిధసందర్భములు కాలముతోఁ జేరికగలవిగా నుండునట్లు గల్పించుటయు ననునవి. ఇందు ప్రథమభావము

మీఁద వివరించితిమి. ద్వితీయార్థమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనము గాఁగొని వ్యాఖ్యానం బొనర్తము. కళాపూర్ణోదయములోని సందర్భములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసాంగత్యము పాటింపుఁడు ! నారదుఁడు మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని యాశ్రితులు. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయము: జేయుటకు ద్వారకాపురి సముద్రములో మునిఁగిపోయియుండెను. అనఁగా కళాపూర్ణుఁడు రాజ్యము చేసినది కలి ప్రారంభము ననుకొందము. ద్వాపరాంతము నన్నను బాధకముగాదు. అప్పటికి సిరంగులుఁ దుపాకులు నెక్కడివి : రెండవది రుక్మిణీకాంతునికిఁ దరువాత నీ రాజువలె నద్గుణు లెవ్వరులేరని కురుకాది దేశాధీశులు కానుకలు పెట్టినారఁట ; పాండవుల మనుమడైన పరీక్షిత్తు సార్వభౌముఁడాయెనని జగత్ప్రసిద్ధమగు కథయుండఁగా, నీ కళాపూర్ణుని వానిలోఁ బోటికిఁ బెట్టుట "కొండంగని తగరుదాఁకఁ గోరుటగాదే !" ప్రపంచ ఖ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహాంబు ఎన్నినోఁ తపస్సులు చేసి యవస్థలుపడి హారము వడసినవాఁడు. పిమ్మట నా హారము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయెఁ గృష్ణార్పితము. ఆ వెనుకఁ గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాఁడు గానవిద్య, యాత్ర, తపస్సు, ఇత్యాదులలోఁ గడపిన వత్సరములు కనీసము ఆఱు అట్లగుట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినది మొదలు మధురలాలస రెండవ తూరి ధరింపవలకు జరిగినయేండ్లు సుమారు ఇరువదినాల్గు. ఇఁక సుగ్రహుని వయస్సెంత యుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు సుగ్రహుఁడు సత్త్రేదాత్ముండను పేరంబరగిన వాఁడు. మధురలాలసకు మేనమామ ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాసములకింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెటెంగి

యుండక పోవుట సిద్ధము! శాపంబుచే మతిమాత్రము గోల్పోయి యాకారంబు మాఱని యతని నేకస్థలముననుండియు నామె యేల గుర్తింపకపోయె! రాణివాస మందరూ! కళాపూర్ణుని యభ్యంతర మందిరములోఁ బ్రవేశింపఁగల యతఁడు మదాళసయుని యంతిపుర మునఁ గాలిడ నసమర్థుఁడై యుండునా? సముత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణుఁ డారీతిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయని రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశీలుఁడై పురము ప్రవేశింపఁగా, పౌరస్త్రీలు అతనిఁజూచుటకై వినోదకరములగు వేష ములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పనేల? సాధ్యమైనంతవఱకు మీరే కన్నుల విప్పి చూడుఁడు!

ఉ. శోణితశేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబఱతెంచి యుల్లస
ద్వేణిభరంబుతో మొగపు తీఁగె తలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీఁగెగానిడి, మెడన్ తలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకై వడిన్.

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౧౩౯)

ఉ. గుబ్బెత యోర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవిఁ దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయుఁట కొంగది మాన్పఁగఁ బోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బికొనన్ గుచోద్ధత భరంబునకుం బయి కాఁపు వోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికిన్ దొరకి పెన్మిటి వస్త్ర మురోవృతంబుగన్.　　౧౮౦

ఏమిటి? ఉన్నట్టుండి రాజు నగమురాత్రిలో వచ్చెనా?

తే. ఇత్తెఱంగునఁ బౌరుల కెల్ల నేత్ర
పర్వమొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
గ్రముక కంఠోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి ... ...　　౧౮౩

ఇదేమి యన్యాయము! పౌరుల కెల్ల నంట! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట! ఇట్టి యపచారములును శృంగారములా!

మధురలాలస పెండ్లియైనప్పుడే యంతవిరాళిఁదాల్చిన యగ్గితునుకగావున నామె వయసు ౧౫-౧౬ అనుకొందము. పెండ్లియైన యేఁడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారక మునిఁగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుఁడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత మునిఁగెనా, తత్పూర్వమే మునిఁగెనా? పూర్వమైయుండిన నిరువదేండ్ల క్రిందట మునిఁగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుఁడు విచారణలకు మొదలిడుట యధికాలస్య ప్రసంగము. తరువాతగా నుండిన, నెల్లరాజులను జయించినవాఁడు గదా, శ్రీకృష్ణబలరాములను భీమార్జునులను మార్కొనెనా? మఱి, తనకుం గురువును దైవమునని కృష్ణుని సేవించివచ్చెనా? అదియట్లుండె. అభినవకౌముదియొక్క వయసు మొదలైనవి యూరయుదుము. కలభాషిణి మణికంధరునిచేఁ జచ్చి పునర్జీవితయై ద్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. అవఱకే యభినవకౌముది ప్రాయముది. కల్యాసురుఁడు వెన్నాడి కొన్నేండ్లు తిరిగియుండును గాన, ౧౭ సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమెకుఁ దగిన నాథుఁడుగా నుండవలయునని కళాపూర్ణునకు సర్వోత్కృష్టయౌవనము విధింపఁబడియె. కళాపూర్ణుఁడు పుట్టునప్పటికి నామె వయసు ౧౮ యనుకొనుఁడు. మధురలాలసా వివాహమప్పటికి నామెకు అధమపక్షము ౩౨-౩౫ సంవత్సరములు నిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికిఁ దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యామెకును, క్రొత్తపెండ్లికూఁతునకును రూపయౌవనవర్తనవిభ్రమాదుల నేతారతమ్యమైన నుండు నట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుఁడు! నాకుం జూడలేదు. ౧౫, ౧౬ ఏండ్లు గొండ్రాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలసకన్నఁ

గొంటెము ముందుగఁ బుత్రునిఁ గనెనఁట! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తట స్థించిన నెన్ని సందేహములు పుట్టవు! మధురలాలనకు బిడ్డ నీదలఁచి, పట్టపు దేవిని విడుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నెంచి చేయఁ బడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి!

విషయమున ననౌచిత్యములు

సుగ్రవాని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్పవలసినదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. వేదాం తములకును మానహీనములగు ననుష్ఠానములకును అనవరతానవసిత మైత్రి. పరమయోగీశ్వరుఁడైన శివుఁడు "దేహార్ధమునఁదాల్చు దీఁగె బోఁడి!" అకథకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహామునీంద్రుఁడు, ఉపవాస వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనకాదిమహర్షుల హృదయ ముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగుగా విడఁదీసి నట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో ప్రసిద్ధి. విరాగియైన వన వాసికి రాజకన్యలయు భోగముసానులయు రహస్యవృత్తము లెట్లు తెలిసె? కష్టపడి యార్జించిన దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫల ముగా నీ సుఖముల ననుభవింపకపోయినను, విమర్శనముతో సావకాశ ముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాఁడుపో! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విపుల వ్యాఖ్యానములకుం దొడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లాడెను? పరమపావనులగు మునులు ఏ జుగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచు నట్లు వినిరి! ఇట్టి రుచికరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషీశ్వరు లట్లు జపతపముల వదలి యతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్ట డించెడు చీమలవలె మూగియుండుట! సూతమహాముని కీ కళాపూర్ణో

దత్తము నారోపింపకుండుట సూరనార్యుని ఘనతకుఁ దావలము. అయిన నింకొక విధమైన యనుచితిముఁ జేసియున్నాఁడు. ఇంతవఱకు చవులూరెడు కామక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనకు నాహుతిగా నీయఁబడిన పద్యములు సుమారు ౨౫౦ తఱుచుక్కన వైష్ణవసిద్ధాంతముతో భక్తిరసముఁ గొంతదించి గ్రంథసమాప్తి యొనర్చుచు, లక్ష్మీనారాయణసంవాదమనెడు గతిమోక్షమును లేని ఘట్టమొకటి తెచ్చి వేసికొనినాఁడు. కృతిపతికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితములేమో! ఈ లోకమునకొకటి, ఆ లోకమునకొకటి! కానఁ దప్పేమియు లేదుగాని, కావ్యముల నీరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానినైక్యము తప్పగును. అట్లగుట నివ్యావి సౌభాగ్యవిరుద్ధములు. కలయికకీసి రసములఁ గలుపఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెర వేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో!

హిందూ దేశీయులు మనసు మెత్తనివారు. కాయములంతకంటె మెత్తన! సత్త్వగుణమును సాకపెట్టుకొని యెన్ని దెబ్బలు పడినను "నావిగావివి పరమాత్మకుం జేరినయవి" యను యుపహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింత కారణములఁ గొణిగికొనుచు, వంచినతల యెత్తక, వణఁకెడు నొడలునాపక, పాఱెడు కాలునిలుపక, పోవుచుందురు! రాజసగుణమగు తేజము ప్రధానమని మనకుం దెల్పుటకో యన, సూరన్న యాదౌ ప్రాభాగ్యప్రకాశిరచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు.

క. సకలకళా నిపుణులు సే
వకులై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం
చుకొనున్ గావునఁ బోలవు
సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడన్.

చ. ఇనుఁడొకచో నొకింత యుదయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు పెం
చ్చిన పెనుఁజీఁకటుల్ [illegible]శేషముగా నవియట్లు విచ్చిపో
వనయము శీతధాముని కళా[illegible]నై వీనిచే
తన కనరాదె యేరికిఁ బ్రతాప కళాగుణ[illegible]
(కళా. ఆ. ౭. [illegible] ౨౪౭)

చ. ఒకఁడొకకేలవంచె నధికోన్నతిఁ జేర్చిన మేరుశైల సా
యకుఁ బెఱవేల్పులందఱుఁ జిరాశ్రయణంబున వంపలేకొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరసిచూడ జగంబున నుగ్రుఁడన్ ప్రసి
ద్ధికి బుధుఁడన్ బ్రసిద్ధికిని దెల్లము గా నివి నూఫలస్థితుల్.
(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౭)

ఎఱుక ప్రధానమే. దానికన్న వేయింతలు ప్రధానము పరా నుము! ఉపన్యాసములు గావు వ్యుత్పత్తికిఁ గారణములు. మఱి వాగ్వ్యాపానములు. దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ బ్రభవిల్లు భాగములయొక్క చక్కందనము పాండిత్యబలంబుమై నేర్పడిన వానికి రావనుట యీవిమర్శనచే విదితంబు. సూరనార్యుఁడు రెంటియందును బ్రగల్భుఁడు. రెంటినిం జూపింప సిద్ధించినవాఁడగుటఁ నాంధ్రంబున ననదృశంబగు కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబుగాక పోయినను అనన్య సాధారణగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమంబనఁ జెల్లునది. ఇందు నవరసములున్నవి. అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి. కరనంబుగాతునికి మేల. అయినను సర్వాంగముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక కథ వ్రాయఁజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్యసాధ్యంబుగాదు. భాగవత రామాయణము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప న్యంబుల సకల సౌభాగ్యములకు నాస్పదంబుండదు. అపారపారా

వారంబుం బోని మహాచరిత్రముం గల్పించినంగాని, రసనంచయంబు [illegible]ల్ల నందు యుక్తగతిని నిలుపఁజాలరు. అట్లగుట నీగ్రంథమున ననంతప్రశంసల [illegible] అపరభాగము ప్రబంధములకుఁ జేరి నది[illegible]న్యము. పూర్వభాగము అమేయప్రభావము. దానిం గూర్చి యెంత నుతించినను అత్యుక్తి గలుగదు. అందలి కల్పనలు, సందర్భములు మహేంద్రజాలము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. మానముగఁ గ్రోలి హృదయము పరవశముగా నానందింపవలయును కాని, మాటలందమి యానరు పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు.

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ జూప నెంచినవారును, సహజముగఁ దమకుం గల రసతృష్ణను దృప్తి నొందింపఁ దలంచువారును, నైన రసికు లెల్లరు నీ కవికులోత్తంసుని కృతులఁ బలుమాఱు పఠించి కృతార్థులగుదురు గాక !

Printed by Mr. A. Lakshmanaswamy Naidu
At the Saraswathi Power Press, Rajahmundry and
Published by the Registrar, Andhra University, Waltair.
Fourth Edition-1000 Copies- 1947 (No. 4504).